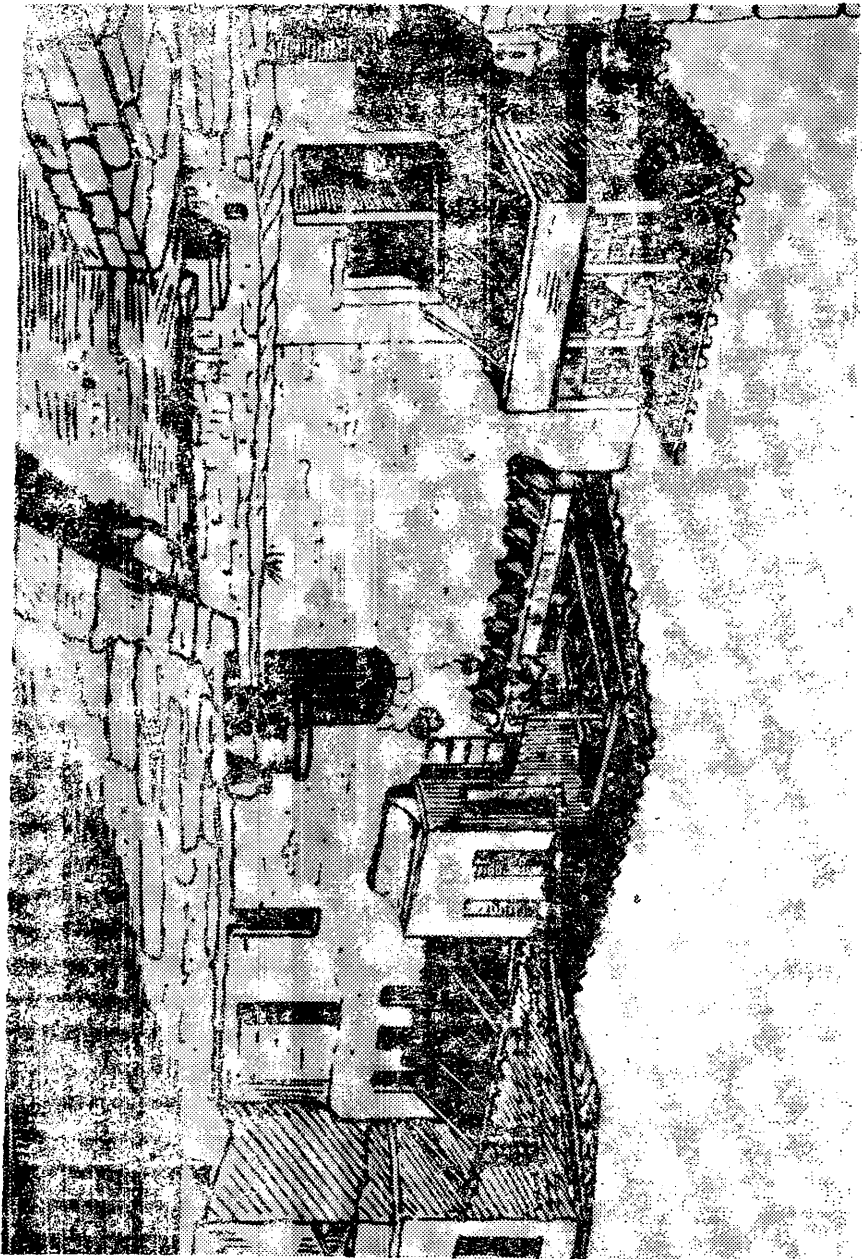

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

'Απ' τὸ ἀρχεῖο τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ»	: Παλιὰ Ἄρτα	σ.	304
ΑΡΘΡΟ	: Σύλλογος «Σκουφᾶς»-85 χρόνια	σ.	305
	Περιοδικὸ «Σκουφᾶς»-25 χρόνια		
ΒΛΑΣΙΟΥ ΦΕΙΔΑ	: Μάξιμος ὁ Γραικὸς	σ.	306
ΗΛΙΑ ΛΑΓΙΟΥ	: Τοπομνημεῖα (ποίημα)	σ.	311
Χαιρετισμὸς τοῦ κ. Ἰβάν Ὀρλώφ		σ.	312
Τροπάριον Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ		σ.	314
Χαιρετισμὸς τοῦ ἐκπροσ. Ἁγίου Ὄρους κ. Κωνσταντίνου		σ.	315
Ὁ Καζαντζάκης γιὰ τὸν Μάξιμο Γραικὸ		σ.	316
ΧΡΥΣ. ΤΣΟΥΒΑΡΑ-ΣΟΥΛΗ	: Ἡ λατρεία τῆς Διώνης κλπ στὴν Ἀμβρακία	σ.	317
ΦΙΛ. ΚΟΛΟΒΟΥ	: 100 χρόνια ἀπ' τὴν προσάρτηση τῆς Ἄρτας	σ.	322
ΑΠ. ΣΥΓΚΟΥΝΑ	: Ἐνέδρα (ποίημα)	σ.	325
Σ. ΝΤΟΜΑΛΗ	: Οἱ πικρὲς ρίζες (ποίημα)	σ.	325
Ν. Β. ΑΛΙΒΕΡΤΗ	: Ἡ ἐμφάνιση κομήτη τὸ 1881	σ.	326
ΝΙΚΟΥ ΕΥΤΑΞΙΑ	: Τὸ ἀγαλμα τοῦ τσολιὰ στὴν Ἄρτα	σ.	327
ΧΑΡΗ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ	: Ἡ πάνω ἀριστερὴ γωνία (ποίημα)	σ.	332
ΛΕΩΝ. ΒΛΑΧΟΥ	: Ὅταν τὸ Γιοφύρι ἦταν σύνορο	σ.	333
Ν. Β. ΑΛΙΒΕΡΤΗ	: Διπλωμ. ἐπεισόδια στὴν Ἄρτα, τὸ 1815	σ.	335
Ὁ περιβολάρης (δημοτικὸ)		σ.	337
ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ	: Ὁ πόλεμος στὸν Ἀμβρακικὸ στὰ 1828-9	σ.	338
Κ. ΚΩΣΤΟΒΑΣΙΛΗ	: Τὰ Τζουμέρκα (ποίημα)	σ.	343
ΝΙΚΟΥ ΚΑΡΑΒΑΣΙΑΗ	: Ἡ τελευταία ἀπαντοχὴ	σ.	344
ΚΥΡΟΥ ΝΑΡΒΑ	: Γιατρὲ Μπολιβάρ (ποίημα)	σ.	351
Οἱ γιορτὲς τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδρ. τοῦ Μαξίμου Γραικοῦ		σ.	353
ΤΖ. ΠΑΠΑ-ΓΩΑΝΝΟΥ	: Στὴ μνήμη τοῦ Μαξίμου Γραικοῦ (ποίημα)	σ.	358
Σημειώσεις-Νεκρολογία-Δωρεές-Κριτικὴ-Πολιτιστ.-Ἐκδηλ.-Ἐκδόσεις		σ.	359-367
Περιεχόμενα ΣΤ' Τόμου		σ.	368-370

Συνοικία Αγίου Βασιλίου (1917)

ΠΑΛΙΑ ΑΡΤΑ

(Ἄρτ· τὸ ἄρχειὸ τοῦ Συλλόγου «ΣΚΟΤΦΑΣ»)

ΣΚΟΥΦΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ★ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ★ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΕ' ● ΙΟΥΛΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1980 ● ΤΟΜ. ΣΤ' ● ΤΧ. 56-57

ΣΥΛΛΟΓΟΣ "ΣΚΟΥΦΑΣ" : 85 ΧΡΟΝΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ "ΣΚΟΥΦΑΣ" : 25 ΧΡΟΝΙΑ

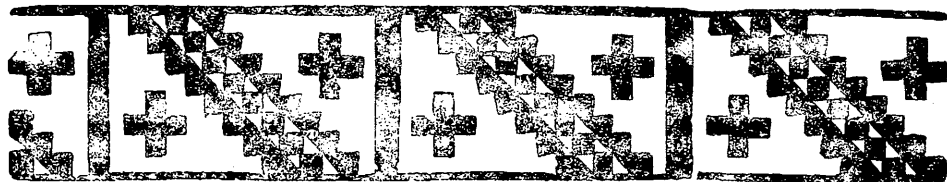
Με τή λήξη του 1980 συμπληρώνονται ογδόντα πέντε χρόνια από την ίδρυση του Συλλόγου «ΣΚΟΥΦΑΣ» και είκοσι πέντε από την έκδοση του πρώτου τεύχους του ομώνυμου περιοδικού του.

Είναι ένα φαινόμενο άντοχης και διάρκειας που σπάνια απαντιέται στον ελληνικό χώρο. Με εξαίρεση μερικούς μεγάλους μορφωτικούς Όργανισμούς, που διαθέτουν σημαντικούς πόρους και έδρουν στην πρωτεύουσα ή σε μεγάλα κέντρα, στην ελληνική «πολιτιστική» έندοχώρα ελάχιστα μορφωτικά σωματεία ή περιοδικά - μη επαγγελματικά - μπορούν να επιδείξουν αυτή τη μακροβιότητα.

Αυτό το φαινόμενο άντοχης επισημάνθηκε και εκτιμήθηκε σε πανελλήνια κλίμακα. Τα βραβεία και μετάλλια που απονεμήθηκαν στον «Σκουφά» τα τελευταία χρόνια, επιβεβαιώνουν αυτή τη γενική επισήμανση.

Και οφείλεται αυτή η μακροβιότητα του Συλλόγου στο γεγονός ότι τα μέλη των κατά καιρούς Διοικητικών του Συμβουλίων κράτησαν με επιμέλεια τις εκδηλώσεις και τη δραστηριότητά του μακρινά από κάθε είδους πολιτική εκμετάλλευση, διέστειλαν τις προσωπικές τους πολιτικές θέσεις απ' τη θέση του Συλλόγου και σεβάστηκαν τις απόψεις όλων των άπλων μελών του. Έτσι, ώστε κι όσοι προς στιγμή πικράθηκαν - γιατί θάθελαν ο Σύλλογος ν' ακολουθεί τη «γραμμή» τους - μετά από λίγο καιρό παραδέχτηκαν πως «η ψυχρή γραμμή» του Συλλόγου είναι ή μόνη όρθή και ή μόνη που εξασφαλίζει μακροπρόθεσμα την ύπαρξη ενός σοβαρού και γενικής αποδοχής μορφωτικού φορέα στην περιοχή μας.

Έλπίζουμε πως και το νέο Διοικητικό Συμβούλιο του «Σκουφά» θ' ακολουθήσει αυτή τη δοκιμασμένη γραμμή.

ΜΑΞΙΜΟΣ Ο ΓΡΑΙΚΟΣ*

ΒΛΑΣΙΟΥ ΦΕΙΔΑ

Στην ιστορία τῆς ἀνθρωπότητος ὑπάρχουν πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀποκαταστάθηκαν στὶς καθολικὲς ἀξιολογικὲς τοὺς διαστάσεις, εἴτε γιατί ἡ περιοχὴ δραστηριότητάς τοὺς δὲν ἐντοπίσθηκε ἀπὸ τὸν φακὸ τῆς ἀντικειμενικῆς ἱστορικῆς ἐρευνας ἢ καὶ γιατί τὸ πολιτικοεκκλησιαστικὸ κατεστημένον τῆς ἐποχῆς τοὺς δὲν εἶχε τὴν γενναϊότητα νὰ ἀποδώσῃ σ' αὐτὰ τὴν ἀνάλογη μὲ τὴν προσφορά τοὺς ἡγετικῆ θέσης στὸ δημόσιο καὶ τὸν ἰδιωτικὸ βίον. Ὁ μεσαιωνικὸς Καιάδας τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ κόσμου ἀσφυκτιᾷ ἀπὸ τὸν συνωστισμὸ τῶν ἐπινύμων μορφῶν ποὺ ἀγωνίσθησαν μὲ αὐτοθυσία γιὰ τὴν ὑπέρβαση τοῦ πολιτικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἀδιεξόδου τῆς ἐποχῆς τοὺς. Ὡστόσο στὴν Ὁρθόδοξο Ἀνατολὴ εἶναι πολὺ λίγες οἱ μορφές ποὺ μὲ αὐτοθυσία σφυρηλάτησαν πάνω στὴν ἄγωνα καὶ σκληρῆ πέτρα τῆς πνευματικῆς στειρότητας τὰ πλαίσια καὶ τὸ περιεχόμενον γιὰ μιὰ ἀναγέννηση στὴν πολιτικῆ, ἐκκλησιαστικῆ καὶ κοινωνικῆ ἀποτελεμάτωση: Ὁ ἁγιορείτης μοναχὸς Μάξιμος ὁ Γραικός, ὁ τόσο καθυστερημένον τιμώμενος ἀπὸ τούτῃ τὴν ἡρωϊκῆ γωνιά τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, γόνος τῆς εὐάνδρης Ἄρτας Μιχαὴλ Τριβώλης, μὲ πολὺ δυσκολία θὰ μπορούσε νὰ καταταχθῆ δεύτερος στὸ κύκλον τῶν μεγάλων φυσιογνωμιῶν, ποὺ στὶς ἀρχές τοῦ 16ου αἰώνα ἀγωνίσθησαν στὴν Δ.Εὐρώπῃ γιὰ τὴν ἀναδόμησιν σὲ νέες βάσεις τοῦ πολιτικοκοινωνικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ βίου τῶν λαῶν. Τὸ πολὺπλευρον ἔργον τοῦ στὴν μεγάλην Ῥωσίαν, ποὺ μόλις εἶχε βγεῖ ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον μογγολικὸν ζυγὸ τῆς Χρυσῆς Ὀρδῆς, ἀναδείκνυε τὸν μοναχὸ Μάξιμον Τριβώλη ὡς ὑπέροχον δημιουργὸ τῆς συνθέσεως τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ ἀνθρωπισμοῦ μὲ τὸ γνήσιον μήνυμα τῆς Ὁρθοδοξίας, ὡς ἀκάματον ἐργάτην τοῦ πνεύματος καὶ μεγαλόπνοον δραματιστὴν τῆς ἀναγεννήσεως, ὡς γενναῖον μαχητὴν καὶ θαρραλέον κοινωνικὸν μεταρρυθμιστὴν τοῦ δημόσιου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ στενάζοντος κάτω ἀπὸ τὴν μεσαιωνικὴν πολιτικοκοινωνικὴν δομὴν Ῥωσικοῦ λαοῦ, ὡς προφητικὸν κήρυκα καὶ πρωτοπόρον ἱεραπόστολον στὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην γιὰ τὴν ἀνανέωση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου καὶ τέλος ὡς διδάσκαλον καὶ φωτιστὴν τοῦ Ῥωσικοῦ λαοῦ.

* Στὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ (21-9-1980) μίλησε γιὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ ὁ Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Βλάσιος Φειδᾶς. Τὸ κείμενον ποὺ δημοσιεύουμε εἶναι αὐτὴ ἡ ῥημίλια.

Ὁ φωτιστής τῶν Ρώσων Μάξιμος Τριβώλης, γεννήθηκε στή Ἄρτα (1470), τήν φωτεινή αὐτή ἐστία τοῦ Ἑλληνισμοῦ στήν περίοδο τῆς παρακμῆς καί τῆς ἀγωνίας τῆς αὐτοκρατορίας. Στήν προσωπικότητά του ὅμως ἀποτυπώθηκε ὅλος ὁ οἰκουμενικός ἑλληνισμός, πού ζυμώθηκε μέ ὅλα τά πνευματικά ρεύματα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καί τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ κόσμου. Ἡ ρίζα τῆς οἰκογένειάς του βρισκόταν στήν ἀκμάζουσα Λακεδαίμονα, ὁ ἴδιος γεννήθηκε καί ἔμαθε τά πρώτα γράμματα στήν Ἄρτα, ἐνῶ «λιάν νεαρός» συνέχισε τίς σπουδές του στίς ἀκμάζουσες σχολές τῆς Βενετίας, τῆς Πάδουας, τῆς Φερράρας, τῆς Φλωρεντίας καί τοῦ Μιλάνου, ὅπου ἀναπτύχθηκαν οἱ κλασικές σπουδές χάρις στούς περίφημους ἑλληνες λογίους Ἰωάννη Λάσκαρι, Νικόλαο (Λαόνικο) Τομαῖο, Λαόνικο Χαλκοκονδύλη, Κων/νο Λάσκαρι κ.ἄ.

Στήν Ἰταλία γνώρισε ὄχι μόνον τόν ἀνεξάντλητο πλοῦτο τῆς κλασικῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως καί τήν μεγαλειώδη ἀκτινοβολία τοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ στόν δυτικοευρωπαϊκό κόσμο, ἀλλά καί τή σημασία τῶν δύο αὐτῶν ἀνεπανάληπτων ιστορικῶν φαινομένων γιά τήν πολιτιστική ἀνάπτυξη καί κοινωνική δικαιοσύνη τῶν λαῶν. Ἡ βασισμένη στίς ἀνωτέρω δύο δημιουργικές περιόδους τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ἀναγέννηση καί ὁ ἀπορρέων κατ' εὐθεΐαν ἀπό τήν ἀνθρωπολογία τῆς κλασικῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως Ἀνθρωπισμός τῆς Δύσεως, ἀποτελοῦσαν γιά τόν νεαρό ἡπειρώτη ἀπλή προέκταση τοῦ πλοῦτου τῆς πατρικῆς του βιβλιοθήκης καί τῶν δομῶν τῆς ἰδιότυπης παλαιολόγειας ἀναγεννήσεως στό Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου, πού ἡ ἀκτινοβολία της δέν ἔσβησε μέ τήν ἄλωση. Ὡστόσο στά μάτια τοῦ νεαροῦ ἡπειρώτη ἔγινε σαφέστερα αἰσθητή ἡ τεράστια δύναμη τῆς πνευματικῆς αὐτῆς κληρονομίας γιά τή ζωή τῶν λαῶν, ἀφοῦ στήν Δύση ἀπετέλεσε τήν κινήτρια δύναμη τοῦ ἀγώνα γιά τὸ πέρασμα ἀπό τήν ἀπάνθρωπη κοινωνική δομή τῆς Φεουδαρχίας στήν ἀνθρωποκεντρική περίοδο τῆς Ἀναγεννήσεως καί τοῦ Διαφωτισμοῦ. Στή Φλωρεντία ἔζησε τὰ ἐνθουσιώδη κηρύγματα καί τόν τραγικό θάνατο τοῦ Σαβοναρόλα, πού τόν βοήθησαν νά ἀνακαλύψῃ ἀπωθημένες δυνάμεις τῆς προσωπικότητάς του.

Ἡ εἰσοδός του στόν μοναχικό βίο (1506), ἡ συνέχιση τῆς μελέτης καί τῶν σπουδῶν του στήν πλούσια βιβλιοθήκη τῆς μονῆς Βατοπεδίου γιά μιὰ δεκαετία (1506-1516), ἡ ζύμωσή του μέ τήν ἡσυχαστική πνευματικότητα τοῦ ἀγιορείτικου μοναχισμοῦ, ἡ συνειδητοποίηση τοῦ οἰκουμενικοῦ χαρακτήρα τῆς Ὀρθοδοξίας καί ἡ γενικότερη πνευματική ἐμπειρία καί ὠρίμανση, διαμόρφωσαν τήν ὑπέροχη προσωπικότητα, πού διψοῦσε πιά γιά πνευματική δράση καί ἐκκλησιαστικούς ἀγῶνες. Ἔτσι δέν θεωρήθηκε ποτέ περιέργο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Θεόληπτος (1514-1520) στόν ἀγιορείτη μοναχὸ ἀνέθεσε τήν μεγάλη καί δύσκολη ἀποστολή στήν Ρωσία, γιά τήν ἱκανοποίηση τοῦ αἰτήματος τοῦ (μεγάλου ἡγεμόνα) τῆς Ρωσίας Βασιλείου Ἰβάνοβιτς. Ἡ ἀποστολή αὐτή συνδέεται μέ τήν μεταγλώττιση στήν σλαβονική, τήν διόρθωση καί τόν ὑπομνηματισμὸ τῶν σλαβονικῶν λειτουργικῶν βιβλίων. Ὡστόσο περιέργως, τὰ ρωσικά χρονικά τῆς ἐποχῆς συνδέουν τήν ἀποστολή μέ τήν συλλογή ἐράνων, γιά τὸ Ἅγιον Ὄρος. Καί στίς δύο περιπτώσεις δέν μειώνεται ἡ σημαδία τῆς ἀποστολῆς, ἀφοῦ καί οἱ δύο θὰ μπορούσαν ἄριστα νά συνδυασθοῦν.

Τὸ ἔργο τοῦ ἡπειρώτη μοναχοῦ στή Ρωσία ἔκρυβε ἄγνωστες ἴσως σ' αὐτὸν δυσ-

χέρειες. Ἡ ἀποσύνδεση τῆς Ρωσίας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη μετὰ τὴν ἄλωση (1453) ἐμπόδισε τὴν πνευματικὴ ἀφύπνιση τοῦ ὑπόδουλου γιὰ δύο περίπου αἰῶνες στὸν μογγολικὸ ζυγὸ ρωσικοῦ λαοῦ. Ὁ ρῶσος πρίγκηπας Κούρμπσκυ δὲν δίσταζε νὰ ἀναγνωρίζη ὅτι οἱ Ρῶσοι «φθίνουν ἀπὸ πνευματικὴ πείνα», ἀφοῦ καὶ ἡ ἐκκλησία εἶχε ἀπορροφηθῆ ἀπὸ τὴν τυπολατρία, τὴν ἐκκοσμίκευση καὶ τὴν δεισιδαιμονία. Ὡστόσο ἡ αὐτονόμηση τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἡ πτώση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας γαλούχησαν ὄχι μόνον τὸν ρωσικὸ μεγαλοϊδεατισμὸ τῆς διαδοχῆς τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ ἓνα περίεργο ἀνθελληνισμὸ, ποῦ δύσκολα θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθῆ μὲ μόνον ἐξωεκκλησιαστικὰς ἱστορικὰς συναρτήσεις. Ὁ ρωσικὸς μοναχισμὸς, ποῦ ἦταν ἡ πηγὴ καὶ γιὰ τὶς δύο προηγούμενες τάσεις, εἶχε χάσει στὴν περίοδο τῆς μογγολικῆς κατοχῆς τὴν πνευματικὴν του ταυτότητα ἀφοῦ τὰ μοναστήρια εἶχαν γίνει καταφύγιο πολλῶν πλουσίων εὐγενῶν, γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν βαρεῖα φορολογία ἢ τὴν δυσμέγεια τῶν τοπικῶν ἡγεμόνων. Ἡ αὔξηση τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, ἡ διοίκηση τῶν μονῶν ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς ἢ τοὺς πλουσίους μοναχοὺς καὶ ἡ ἀπεμπόληση τῶν μοναστικῶν κανονισμῶν ὠδήγησαν στὴν βαθεῖα κρίση τοῦ ρωσικοῦ μοναχισμοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας γενικότερα, ποῦ παρουσίαζε συμπτώματα πλήρους ἀποσυνθέσεως.

Ὁταν ὁ Μάξιμος ἔφθασε στὴ Μόσχα, τὸ θέμα τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἦταν ἡ καρδιὰ τῆς ὀξύτατης διαμάχης μεταξὺ τῶν ρώσων μοναχῶν. Στις δύο παρατάξεις, ποῦ εἶχαν διαμορφωθεῖ στὴν διαμάχη αὐτὴ, ἡγέτες ἦσαν ὁ Ἰωσήφ Βολοκολάμσκυ καὶ ὁ Νεῖλος Σόρρσκυ. Ὁ πρῶτος ἔκανε τὴν μονὴν Βολοκολάμσκυ πλουσιώτατη καὶ ἐπέβαλε τὴν αὐστηρὴν πειθαρχία στοὺς μοναχοὺς, ἀρνούμενος τὴν ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως τῶν μοναχῶν καὶ ὑποστηρίζων τὴν ἐπιβολὴ τῆς ποινῆς τοῦ διὰ πυρᾶς θανάτου στοὺς αἰρετικούς. Ἀπὸ τὸ μοναστήρι αὐτὸ προερχόταν ἡ πλειονότητα τῆς ρωσικῆς ἱεραρχίας. Ὁ δεύτερος, ὑπέρμαχος τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καὶ τῆς συνειδήσεως τῶν μοναχῶν, ἦταν πολέμιος τῆς τυπολατρίας καὶ τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, ὑποστηρίζων ὅτι τὰ μοναστήρια πρέπει νὰ εἶναι θησαυροὶ πνευματικῶν χαρισμάτων.

Ὁ Μάξιμος, μαζὺ μὲ τοὺς συνοδοὺς του, ἐγκαταστάθηκε στὴν μονὴ Τσουντώφ καὶ μὲ τὴν βοήθεια τῶν ρώσων Δημητρίου καὶ Βλασίου ἐρμήνευσε καὶ ὑπομνημάτισε τὸν Ψαλτήρα. Τὸ ἔργο ὁμως συνεχίσθηκε σ' ὅλη του τὴν τυραννισμένη ζωὴ μὲ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἐρμηνείας τῶν πράξεων Ἀποστόλων, μὲ τὴν μεταγλώττιση τῶν Κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τῶν Τοπικῶν συνόδων, τοῦ Συντάγματος τοῦ Βλαστάρεως, τῶν ὀμιλιῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου στὰ Εὐαγγέλια τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Ἰωάννου κ.ἄ. Παράλληλα μὲ τὸ μεταφραστικὸ καὶ ἐρμηνευτικὸ ἔργο ἀνέλαβε καὶ τὴν διόρθωση τῶν λειτουργικῶν βιβλίων, ποῦ ἔβριθαν ἀπὸ σφάλματα (Τριῶδιο, Ὁρολόγιο, Ψαλμοὺς, Εὐαγγέλιο, Ἀπόστολο, Μηναῖα κ.ἄ.)

Ἡ τεράστια αὐτὴ Θεολογικὴ καὶ Φιλολογικὴ ἀπασχόληση δὲν ἀπορρόφησε ὀλοκληρωτικὰ τὸν ἡπειρώτη μοναχό, ποῦ προοδευτικὰ διαπίστωσε τὴν ἀνάγκη φωτισμένου κηρύγματος γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ Θρησκευτικὴ ἀναγέννηση τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Ἡ κίνηση ἀπὸ τὸν γραπτὸ στὸν προφορικὸ λόγον ἔβγαλε στὸ προσκήνιο τὴν ἐμπνευσμένην προσωπικότητα τοῦ μεγαλόπνοου κήρυκα τῶν νέων ἰδεῶν. Ἡ μεγάλη ἐκτίμηση

καὶ ἀφοσίωση στὸ πρόσωπό του τοῦ ρωσικοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ δύσκολα θὰ μποροῦσαν νὰ ἐρμηνευθοῦν χωρὶς τὴν αὐστηρὴ κατάκριση τῶν ἐκτροπῶν τῆς ἱεραρχίας καὶ τοῦ μοναχισμοῦ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ τους ἀποστολή. Ὁ ἡπειρώτης μοναχὸς ἐγινε μὲ τὰ θεελλῶδη κηρύγματα του ὄχι μόνο ὁ δημιουργὸς ἐνὸς ἐγκεντρισμένου στὸ πνεῦμα τῆς δυτικοευρωπαϊκῆς ἀναγεννήσεως ὀρθοδόξου ἀνθρωπισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ πύρινος κήρυκας τῆς ἀνάγκης μιᾶς γενικότερης μεταρρυθμίσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου στὴ Ρωσία, πού ἐπηρέαζε ἄμεσα τίς δομὲς ὄχι μόνο τοῦ ἰδιωτικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ δημόσιου βίου τῶν Ρώσων. Φιλόλογος καὶ Θεολόγος, ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος, ρήτορας καὶ εὐαγγελικὸς κήρυκας, ποιητῆς καὶ ὑμνογράφος, ἱεραπόστολος καὶ ἐκκλησιαστικὸς μεταρρυθμιστῆς, ὑπέρμαχος τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, κοινωνιολόγος καὶ κοινωνικὸς ἀναμορφωτῆς, ὁ Μάξιμος Τριβόλης, εἰσήγαγε μὲ τὰ κηρύγματα του καὶ μὲ τὸ κῦρος τῆς προσωπικότητάς του νέες ἰδέες στὸν πνευματικὰ ἀποτελεσματικὸ ρωσικὸ λαὸ καὶ ἤλθε σὲ ἄμεση σύγκρουση μὲ τὴν ἱεραρχία τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ὅταν μητροπολίτης Ρωσίας ἀναδείχθηκε ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Βολοκολάμσκυ Δανιήλ.

Ὁ Φωτιστῆς τῶν Ρώσων Μάξιμος, πολέμιος τοῦ σάπιου ἐκκλησιαστικοῦ κατεστημένου καὶ τῆς μοναχικῆς πλουτομανίας κλόνισε τὸ ἐκκλησιαστικὸ κῦρος καὶ ἐγινε στόχος τοῦ μητροπολίτη Δανιήλ, πού ἔθεσε ὡς σκοπὸ του τὴν ἐξόντωση τοῦ πνευματικοῦ ἀναμορφωτῆ τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Ἡ συκοφαντία στὸν «μεγάλου ἡγεμόνα» Βασίλειο Ἰβάνοβιτς, ἡ σκόπιμη παρεξήγηση τῶν ἰδεῶν του γιὰ τὴν μοναστηριακὴ περιουσία καὶ ἡ ἐπιβληθεῖσα παρωδία ἀνακρίσεων κατὰ τὴν κρίση στὸ ἐκκλησιαστικὸ δικαστήριό τοῦ ἡπειρώτη μοναχοῦ, ὀδήγησαν τὴν σύνοδο τοῦ 1525 στὴν ἀπόφαση γιὰ τὴν ἐξορία καὶ τὴν ἰσόβια ἐγκάθειρξή του στὴν μονὴ Βολοκολάμσκυ, στὸ προπύργιο δηλαδὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κατεστημένου τῆς Ρωσίας. Ἡ ὁδὸς τοῦ μαρτυρίου γιὰ τὸν φωτιστὴ τῶν ρώσων ἄρχισε ἀπὸ τὸ κελλὶ τῆς Βολοκολάμσκυ, ὅπου, ὅπως ἔγραφε ὁ ἴδιος, «ἐτήρειτο ἐγκάθειρξτος ἐν δεσμοῖς καὶ ἐθανατοῦτο διὰ τοῦ ψύχους, τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς πείνης». Οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς φρόντιζαν νὰ τοῦ παρέχουν συνεχῆ βασανιστήρια καὶ νὰ τοῦ στεροῦν κάθε πνευματικὴ ἀπασχόληση. Στὸν τοῖχο τοῦ κελλιοῦ του χάραξε μὲ κάρβουνο τὸν περίφημο «Κανόνα εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα».

Στὸ πρόσωπο τοῦ ἡπειρώτη μοναχοῦ, πού ὑποστήριξε τὴν ἀνάγκη τῶν στενῶν δεσμῶν τῆς ρωσικῆς ἐκκλησίας μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἐκτονώθηκε ὁ ρωσικὸς ἀνθελληνισμὸς καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς μεγαλοϊδεατισμὸς, γι' αὐτὸ καὶ οἱ διαμαρτυρίες του γιὰ τὴν κατάφωρα ἄδικη καταδίκη δὲν εὑρίσκαν ἀπήχηση. Δεύτερη σύνοδος τὸ 1531 τὸν καταδίκασε σὲ ἰσόβια σιδηροδέσμια ἐγκάθειρξή στὴ μονὴ Ὁτρότσι τοῦ Τβέρ καὶ σὲ ἰσόβια ἀκοινωνησία. Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Τβέρ Ἀκάκιος, παρὰ τὴν ἀπόφαση τῆς συνόδου, ἔκανε ἐλαφρότερα τὰ δεσμὰ καὶ δὲν τοῦ στέρησε βιβλία καὶ συγγραφικὴ ὕλη. Μέχρι τὸ 1551 παρέμεινε ἐγκλειστὸς ἀσχολούμενος μὲ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο. Οἱ ἐκκλήσεις του στὸν νέο Τσάρο τῆς Ρωσίας δὲν βροῦσαν ἀνταπόκριση. Ὡστόσο τὸ δράμα τοῦ μοναχοῦ, πού στὰ δεσμὰ του συνέχιζε τὸ πλούσιο συγγραφικὸ ἔργο, γνωστοποιήθηκε μὲ ἐπιστολὲς στὴν Ἱερὰ Σύναξη τοῦ Ἁγίου Ὁρους, πού ζήτησε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ μοναχοῦ στὴν μονὴ τῆς μετανόιας του. Οἱ ἐνέργειες τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντι-

νουπόλεως Μαξίμου και 'Αλεξανδρείας 'Ιωκείμ του Πάνυ, είχαν ως αποτέλεσμα την ἐλάφρυνση τῶν δεσμῶν. Τὸ 1551 μεταφέρθηκε στὴν λαύρα τοῦ Σεργίου, ὅπου και πέθανε στίς 21 'Ιανουαρίου 1556, σὲ ἡλικία 85 περίπου ἐτῶν.

Ἡ πολυτάραχη ζωὴ και τὸ πλούσιο ἔργο τοῦ ἡπειρώτη μοναχοῦ δὲν κλείνεται στὴν σύντομο αὐτὴ σκιαγράφηση τῆς ἐκρηκτικῆς προσωπικότητος και παρουσίας του στὴ ζωὴ τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Ὁ φωτιστὴς τῶν ρώσων ταυτίσθηκε μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. "Ἐγινε ἡ καρδιά του, ἡ συνείδησή του και τὸ πνεῦμα του. "Ἐγινε ἡ ἀγωνία του, ὁ πόνος του και ἡ ἀναζήτησή του. Στὸ πρόσωπό του ἀντανακλοῦσε τὸ πρόσωπο ὄλων τῶν ρώσων. Στὸ κήρυμά του στήριξαν τὴν προσδοκία τους, στὰ βασανιστήριά του εἶδαν τὴν λύτρωσή τους και στὸ θάνατό του τὴν εὐθύνη τους. "Ἐτσι ὁ ἡπειρώτης μοναχὸς σαρκώθηκε στὴ ζωὴ κάθε ρώσου και τὸ ἔργο του ἔγινε πνοὴ ζωῆς τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ. Οἱ ὕβρεις ἱεραρχῶν και μοναχῶν ἔμειναν σκοτεινὰ σημάδια στὴν κατάσταση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας και εἶναι πιὸ εὐδιάκριτα ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ φωτοστέφανου, ποὺ περιέβαλε ὁ ρωσικὸς λαὸς τὸν ἡπειρώτη μοναχό.

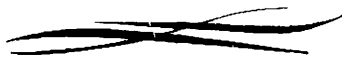
Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν χειρογράφων τῶν ἔργων του, ποὺ βρέθηκαν σ' ὄλη τὴν ἔκταση τῆς Ρωσίας, δὲν ὑστερεῖ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν χειρογράφων ὄλης τῆς ρωσικῆς γραμματείας τῶν πέντε πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μαξίμου αἰώνων. Εἶναι ἀναντίρρητο ὅτι στὴν Ρωσία μέχρι τοὺς νεώτερους χρόνους κανένας συγγραφέας δὲν ἀπέκτησε ἀνάλογο κύρος, γιατί κανεὶς δὲν κατανόησε και δὲν ἀγωνίσθηκε μὲ τέτοιο πάθος γιὰ τὴν πνευματικὴ ὑπόσταση τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Τὰ ἔργα του χαρακτηρίζονταν «θεῖα και ἅγια» και κυκλοφοροῦσαν μὲ καταπληκτικὴ ταχύτητα σ' ὄλα τὰ μῆκη και τὰ πλάτη τῆς ρωσικῆς γῆς.

Οἱ νέες μεταρρυθμιστικὲς ιδέες τοῦ καταδικασμένου Μαξίμου, ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν συνοδικὴ του καταδίκη, δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ ἀπωθηθοῦν στὸ περιθώριο ἀκόμη και ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του. Πρὸ τοῦ θανάτου του ἡ σύνοδος τῆς Μόσχας (1551) ἢ σύνοδος τῶν «Ἐκατοκεφαλαίων» (Stoglav) στήριξε τις περισσότερες ἀποφάσεις της στὸ ἔργο τοῦ Μαξίμου. "Ἐνα αἰὼνα ἀργότερα στὴν ἀυθεντία τοῦ Μαξίμου στηρίχθηκε ἡ προσπάθεια τοῦ πατριάρχου Μόσχας Νίκωνα νὰ διορθώση τὰ λειτουργικὰ βιβλία, ἐνῶ και αὐτὸς ἀκόμη ὁ πολέμιος τοῦ Νίκωνα πρωτοπρεσβύτερος 'Αββακούμ, ἡγέτης τοῦ σχίσματος τῶν Σταροβιέρων ἢ Ρασκολνίκων, μὲ τὴν ἀυθεντία τοῦ ἡπειρώτη μοναχοῦ καταπολέμησε τὸν πανίσχυρο Πατριάρχη. Ὁ Μάξιμος ὁ Γραικὸς προσωποποίησε τὴν ρωσικὴ αὐτοσυνειδησία, γι' αὐτὸ και ὁ λαὸς τὸν χαρακτήρησε ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατό του «θαυματοργό», «ὀσιομάρτυρα», «μακάριο» και «ἅγιο».

Πολλοὶ ἀναζήτησαν στὸν Μάξιμο τὸν Γραικὸ κοινὰ στοιχεῖα μὲ τὸν σύγχρονό του γερμανὸ μεταρρυθμιστὴ Λούθηρο, μὲ σκοπὸ νὰ ἐξάρουν τὴν προσωπικότητα τοῦ ἡπειρώτη μοναχοῦ. Ὡστόσο ὁ παραλληλισμὸς τὸν μειώνει. Ὁ Λούθηρος ἠγῆθηκε μιᾶς μεταρρυθμίσεως ποὺ γκρέμιζε τὰ πάντα χωρὶς διάκριση ἢ ἀξιολόγηση, γιατί δὲν μπόρεσε νὰ ξεχωρίσει μετὰξὺ τοῦ θεσμοῦ και τῶν καταχρήσεων στὴν λειτουργία του. "Ἐτσι ἔγινε ἡγέτης μιᾶς μεταρρυθμίσεως ποὺ εἶχε σαφὴ ἀντικλησιαστικὸ χαρακτήρα και ὀδήγησε στὴν διάσπαση τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ κόσμου. Ὁ Μάξιμος ὁ Γραικὸς, ποὺ εἶχε καλύτερη ἀπὸ τὸν Λούθηρο ἀνθρωπιστικὴ παιδεία, πληρέ-

στερη θεολογική κατάρτιση και ύψηλότερη ἐκκλησιαστική εὐαισθησία, θεμελίωσε τὸ μεταρρυθμιστικὸ τοῦ ἔργου ὄχι σὲ θεολογικοὺς ἀκροβατισμούς, ἀλλὰ στὸ μέτρο τῆς κλασικῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἡγεσία τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ τοῦ ἔργου ἀνέλαβε ὁ ρωσικὸς λαός. Τὸ κλασικὸ κάλλος καὶ ἡ καθαρὸτητα τῆς σκέψεώς του ζυμώθηκαν μὲ τὴν πλαστικότητα τῆς βυζαντινῆς πνευματικότητας καὶ μὲ τὴν ἀπλότητα τῆς ρωσικῆς ψυχῆς γιὰ νὰ δώσουν τὰ μεγάλοπρεπα πλαίσια τῆς ρωσικῆς Ὁρθοδόξου αὐτοσυνειδησίας. Ἡ μαρτυρικὴ του ζωὴ στὴν Ρωσία ἦταν ἡ δοκιμασία τῆς ἀντοχῆς τῶν νέων ιδεῶν, ποὺ ἔζησαν τὴν σκουριά τοῦ μεσαιωνικοῦ σκοταδισμοῦ γιὰ νὰ ἀξιοποιήσουν τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ βάθος τῆς ρωσικῆς ψυχῆς.

Τὸ πρόσωπό του καὶ ὁ ἀγώνας του δικαιώθηκαν ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση, γι' αὐτὸ καὶ ἡ πόλη τῆς Ἄρτας μπορεῖ σήμερα νὰ σεμνύνεται, γιατί τιμᾶει τὴν λαμπρότερη φυσιογνωμία τοῦ δούλου γένους.

Τοπονημεία

ΗΛΙΑ ΛΑΓΙΟΥ

.....
"Όταν ἀνθίσουν οἱ πορτοκαλιές
Θὰ μπῶ στὸν τόπο μου ξανά
Νὰ σμίξω τὸ χορταριασμένο κάστρο
Τὸν ἥλιο ποὺ βασιλεύει
Τὸ μεγάλο ποταμὸ
Θὰ μπῶ ξανά στὸν τόπο μου
Ν' ἀκούσω τὸ τραγούδι τ' οὐρανοῦ
Τὸ κλάμα τῶν πεθαμένων μου
Καὶ νὰ σὲ ἰδῶ
Νὰ σοῦ χαρίσω τὴν καρδιά μου
Κερά παρθένα τ' ὄνειρον Παρηγορήτισσα
Freude, schöner götterfunken

Σημ. Τὸ παραπάνω ποίημα εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ κ. Ἡλία Λάγιου
«Τοπονημεία»

Ο ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ Κ. ΙΒΑΝ ΟΡΛΩΦ* ΣΤΑ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑ ΤΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ

Με πολλή χαρά σᾶς μεταφέρω τὸν χαιρετισμὸ τοῦ Ἁγιωτάτου Πατριάρχου Μόσχας καὶ τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς σημερινῆς πανηγυρικῆς γιορτῆς τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ.

Προσευχηθήκαμε σήμερα μαζὺ καὶ δοξάσαμε ὅλοι μαζὺ στὴν προσευχὴ μας τὸν Ἅγιο καὶ ἔνδοξο ἀθλητὴ τοῦ Χριστοῦ, τὸν Μάξιμο τὸν Γραικὸ, τὸν συμπατριώτη σας. Καὶ τώρα στεκόμαστε μπροστὰ στὸν ἀνδριάντα του, γιὰ νὰ τοῦ ἀποδώσουμε ὅλοι μαζὺ γονυπετεῖς τιμὴ καὶ δόξα.

Ὁ Μάξιμος ὁ Γραικὸς ἦταν πράγματι ἓνας μεγάλος ἄνθρωπος. Γεννήθηκε στὴν Ἄρτα, ἀλλὰ δλοκλήρωσε τὸ ἐπὶ γῆς ἀθλημά του στὴ Μόσχα.

Ἦταν θεολόγος, ιστορικός, ἐκκλησιαστικὸς συγγραφέας. Ἀλλὰ πρῶτιστα καὶ κατὰ κύριο λόγο ἦταν ἄνθρωπος ἀσκήσεως καὶ προσευχῆς. Χάρις στὴ δυνατὴ του πίστη καὶ τὸν χαρακτήρα του, ὅπου κι' ἂν βρισκόταν, στὴν Ἑλλάδα ἢ στὴ Ρωσία, στὸ μοναστήρι του στὸν Ἄθωνα ἢ σ' ἄλλους τόπους, προσέφερε πάντοτε τὴν καλὴ του ὑπηρεσίαν τοὺς ἀνθρώπους, στὴν Ἐκκλησία καὶ στὸν Θεό.

Σήμερα τοῦ ἀπονέμουμε τιμὴ, ἰδιαίτερα τοῦ ἀπονέμουμν τιμὴ οἱ κάτοικοι τῆς Ἄρτας.

Οἱ λόγιοι τῆς Ρωσίας προσπαθοῦν σήμερα νὰ γράψουν ὅσο πιὸ τέλεια μποροῦν τὴν ἱστορία του, χαράζουν τὸ πορτραῖτο του, συγγράφουν ἐπιστημονικὰ ἔργα. Γίνεται προσπάθεια νὰ ἐρευνηθεῖ καὶ νὰ παρουσιασθεῖ στὸν κόσμον τὸ πολὺ σημαντικὸ καὶ μεγάλο γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἔργο του.

Γιὸς τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ἄρτας, εἶναι ταυτόχρονα γιὸς τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Μόσχας.

Ἡ Ρωσία τὸν τιμᾷ ἰδιαίτερα καὶ τὸν ἔχει κατατάξει στὸ χορὸ τῶν Ἁγίων.

* Ὁ κ. Ἴβάν Ὀρλωφ, πρωτοπρεσβύτερος, εἶναι ἐκτακτὸς καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας καὶ Ἐξάρχος τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας στὴν Ἀφρική. Ἐκπροσώπησε τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Μόσχας στὰ Ἀποκαλυπτῆρια.

Οἱ ἐργασίες του εἶναι μεγάλης σημασίας, ὅπως οἱ ὑπηρεσίες πού προσέφερε. Μιά πολύ μεγάλη ὑπηρεσία του εἶναι ὅτι πλησίασε τοὺς ἀνθρώπους τῆς Ρωσίας, ἐγίνε γιὸς τῆς Ρωσίας καὶ ἔνωσε τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴ Ρωσία. Καὶ ἐγίνε ἔτσι ἓνα παράδειγμα συνεργασίας, εἰρήνης καὶ ἀγάπης μεταξύ τῶν λαῶν.

ΜΑΞΙΜΟΣ Ο ΓΡΑΙΚΟΣ Ο ΕΞ ΑΡΤΗΣ
(ἀπό ρωσικὸ χεῖρόγραφο)

Μπροστὰ στὸ μνημεῖο του ἐδῶ σήμερα, δίνω μαρτυρία σὲ ὅλους σας, γιὰ τὴν τεράστια ἀγάπη τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ στὸ πρόσωπο τοῦ Μαξιμου τοῦ Γραικοῦ, στὸ ἐρ-

γο του καί στις θυσίες πού ἔκανε γιά τὸ ρωσικὸ λαό. Ἡ μνήμη του στὸ Ρωσικὸ λαὸ θὰ ζεῖ αἰώνια.

Ὁφείλω νὰ εὐχαριστήσω τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο κ.κ. Σεραφεῖμ καὶ τὸν Σύλλογο «Σκουφᾶς», γιὰτὶ μὲ κάλεσαν νὰ λάβω μέρος στὶς γιορτές καὶ ἐκφράζω τὴν βαθύτερη εὐγνωμοσύνη μου.

Ἐπιθυμῶ νὰ εὐχηθῶ στὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο καὶ σὲ ὄλους τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως Ἀρτας κάθε καλό. Εὐχαριστῶ πολὺ.

Τροπάριον Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ

(Ρ ω σ ι κ ὸ)

*Τῆ τοῦ Πνεύματος καταλαμπρυνθεὶς αἴγλη, τῆς
σοφίας τῶν θεσόφως ρητορευόντων ἠξίωσαι. Τῷ
φωτὶ δὲ τῆς εὐσεβείας καταναγᾶζων τὰς ἐν τῷ σκότει
τῆς ἀγνοίας τελούσας καρδίας τῶν ἀνθρώπων,
πάμφωτος ἐφάνης τῆς ὀρθοδοξίας φωστήρ, Μάξιμε ὅσιε.
Ἐκ ζήλου δ' ἐνθέου ἀποξενωθείς τῆς πατρίδος μέτοικος
ἐγένου εἰς τὰς χώρας τὰς ρωσικὰς, ἐνθα ἡ τοῦ Ἐψίστου
δεξιὰ ἐστεφάνωσε σε ἐν βασάνοις δεσμῶν καὶ
φυλακῆς καὶ ἐδόξασέ σε ἐν θαύμασι. Πρέσβευε ἀπαύστως
ὕπερ ἡμῶν, τῶν ἐν ἀγάπῃ τιμώντων τὴν μνήμην σου.*

(Δημοσιεύθηκε στὸ γνωστὸ σύγγραμμα τοῦ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γρηγ. Παπαμιχαήλ «Μάξιμος ὁ Γραικός», Ἀθήνα 1950, σελ. 508).

Ο ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΑΓ. ΟΡΟΥΣ ΣΤΑ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑ ΤΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Βατοπαιδίου, ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν εὐγενῆ πρόσκλησιν τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἁρτης Κυρίου Ἰγνατίου καὶ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου Ἁρτης («Ὁ Σκουφᾶς»), ἀπέστειλέ με ὡς Ἐκπρόσωπον αὐτῆς, ἵνα παραστῶ εἰς τὰς ἐκδηλώσεις αἱ ὁποῖαι πραγματοποιοῦνται σήμερον ἐνταῦθα πρὸς τιμὴν τοῦ Πνευματικοῦ Τέκνου αὐτῆς Μιχαήλ Τριβόλη, τοῦ διὰ τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος μετωνομασθέντος Μαξιμου, τοῦ ἐπιλεγομένου Γραικοῦ.

Καὶ εὐλόγως τιμᾷ αὐτὸν σήμερον ἡ Πόλις τῆς Ἁρτης καὶ καυχᾶται καὶ γεραίρεται διὰ τὸ θρέμμα αὐτῆς, ἡ δὲ Ἱερὰ Μονὴ Βατοπαιδίου συγκαυχᾶται καὶ συγεραιρεται διὰ τὸ πνευματικὸν βλάστημα αὐτῆς, διότι τοῦτο ἀνεδείχθη ὁ φωτιστὴς τῶν Ρώσων. Καὶ εἶναι τὸ γεγονός τοῦτο πανθομολογούμενον, διότι ὁ Ἅγιος Μάξιμος μετέφρασεν εἰς τὴν Ρωσικὴν καὶ συνέγραψε πολλὰ βιβλία λατρευτικά, ἀπολογητικά καὶ θεολογικά καὶ ὡς Φιλόλογος καὶ Ἱστορικός, Θεολόγος καὶ Φιλόσοφος, Ποιητὴς καὶ Ρήτωρ, ἅμα δὲ καὶ διαπρεπὴς Κριτικός, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀπαγκίστρωσιν τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῆς τυπολατρείας καὶ διαφόρων δεισιδαιμονιῶν, αἵτινες εἶχον εἰσχωρήσει εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς καὶ ἐγένετο φορεὺς νέων ὑγιεινῶν ιδεῶν εἰς τὸν Ρωσικὸν Λαόν.

Ἐπειδὴ διὰ τῶν διδασκαλιῶν καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐκαυτηρίαζε πολλὰ κακῶς ἔχοντα, ἐφθονήθη, ἐσυκοφαντήθη ὑπὸ ἰσχυρῶν τινῶν καὶ διεβλήθη πρὸς τὸν Ἡγεμόνα Βασίλειον Ἰβάνοβιτς, ὅτι ἐστρέφετο καὶ κατ' αὐτοῦ. Ἀποτέλεσμα τούτων ἦτο ἡ καταδίκη αὐτοῦ εἰς ἔξοριαν καὶ ἰσόβειον κάθειρξιν, ἐκ τῶν ὁποίων ἠλευθερώθη πέντε ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐπισυμβάντος τὴν 21ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1556.

Εὐλόγως, ὅθεν καὶ δικαίως, εὐθύς μετὰ τὸν ἐν Κυρίῳ θάνατον αὐτοῦ, ἐχαρα-

Σημ.: Τὴν Ι. Μ. Βατοπαιδίου ἐκπροσώπησε στὶς γιορτὲς τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Μαξίμου, ὁ προηγούμενός της κ. Κωνσταντῖνος.

κτηρίσθη μακάριος, Ὁσιομάρτυς καὶ Ἅγιος. Ἡμεῖς, διὰ ταῦτα πάντα, ἄς κλίνωμεν ἐν εὐλαβείᾳ γόνυ νοερώς πρὸ αὐτοῦ καὶ ἄς τὸν παρακαλοῦμεν, ἵνα πρεσβεύῃ ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Πανάγαθον καὶ Φιλάνθρωπον Θεόν.

Ἡ Ἱερά Μονὴ Βατοπαιδίου, ἡ πνευματικὴ Τροφὸς Αὐτοῦ, παρέδωκεν εἰς τὴν Ἱεράν Μητρόπολιν Ἀρτης μεγάλην Ἁγίαν Εἰκόνα τῆς Θεομήτορος μετὰ τοῦ Ἁγίου Μάξιμου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς διαβιώσεως Αὐτοῦ ἐν αὐτῇ καὶ εὐχεται, ὅπως ἡ Ἱερά αὕτη Μητρόπολις καὶ ὁ Θεοσεβὴς καὶ φιλοπρόδοτος Λαὸς τῆς Ἀρτης διατηροῦν μετὰ τῆς Ἱεραῖς Μονῆς ταύτης πνευματικὰς σχέσεις ἐπ' ἀγαθῶ τούτων.

Ὁ Καζανιζάκης*

γιὰ τὸν Μάξιμο τὸν Γραικὸ

«Φτάσαμε. Τὸ μοναστήρι φάνηκε μὲ τοὺς πράσινους τρούλους του ἀνάμεσα ἀπ' τὰ χιόνια..... Μπήκαμε στὸ ζεσταμένο, ὄλο βιβλία κελὶ τοῦ ἐφόρου τοῦ μοναστηριοῦ.

Ὁ ἔφορος, ἀγαθὸς, σοφὸς ἀσκητῆς τῆς Ἐπιστήμης· ὅλη ἡ ζωὴ του ἦταν ἀγάπη καὶ ἐργασία· ἀφιερώθηκε ἀπὸ τὴ νιότη του μὲ πάθος στὴν περιοχὴ τούτη, τὴ μικρὴ καὶ ἀπέραντη, τοῦ μοναστηριοῦ. Ἐγραψε βιβλία γιὰ τὸ Τρόιτικο, ἐπιστάτησε μόνος του καὶ λευτέρωσε τὸ χαριτωμένο χτίρι τῆς Ἀναγέννησης ἀπὸ τ' ἀκαλαίσθητα μπαλώματα, ἔξυσε τὸ τσαρικό χρυσάφι ποὺ εἶχαν πασαλείψει τὸ τέμπλο καὶ φάνηκαν πάλι τὰ πολύχρωμα ἀρχικὰ λουλούδια.

—Καλῶς ὀρίσατε, μοῦ λέγε σφίγγοντάς μου τὰ χέρια, καλῶς ὀρίσατε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα! Ἀπὸ τὴν πατρίδα τοῦ ἀγαπημένου μου σοφοῦ!

—Ποιανοῦ σοφοῦ; εἶπα γελώντας. Εἶχαμε ἀπὸ τέτοιους πλούσια παραγωγὴ.

—Τοῦ μεγάλου εὐεργέτη τῆς Ρουσίας, τοῦ Μάξιμου τοῦ Ἑλληνα. Γενήθηκε τὸ 1480 στὴν Ἀρτα, σπούδασε στὸ Παρίσι, στὴ Βενετιὰ καὶ στὴ Φλωρεντία, καὶ τέλος βρῆκε καταφύγι στὴ Βατοπεδίου, στὸ Ἁγιονόρος. Ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία: σοφός, τολμηρός, ἅγιος. Ὁ μέγας δούκας τῆς Μόσχας ἔγραψε στὸν οἰκουμενικὸ Πατριάρχη, στὴν Πόλη: «Στείλε μου ἕνα σοφὸ Ἑλληνα νὰ φωτίσει τὸ λαὸ μου!» Κι' ὁ Πατριάρχης τοῦ στείλει τὸ Μάξιμο. Ἦρθε ἐδῶ, τὸν δέχτηκαν μὲ μεγάλες τιμές, ταξιόμησε τὰ χειρόγραφα ποὺ μᾶς εἶχαν φέρει οἱ Βυζαντινοὶ φυγάδες, ἀρχισε νὰ μεταφράζει νέα ἔργα καὶ νὰ διορθῶναι παλιὰς μεταφράσεις. «Ἐνα μονάχα, κήρυχνε, μπορεῖ νὰ σώσει τὴ Ρουσία, ἡ μόρφωση· ὄχι ὅμως στενὴ μόρφωση, ποὺ νὰ νιώθει μόνο τὸ γράμμα, παρὰ πλατιά, ποὺ νὰ νιώθει τὸ πνεῦμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς». Ὁ μεγάλος αὐτὸς σοφὸς ἔλεγε παλικάρῶς τὴ γνώμη του, δὲ φοβόταν, ἄναψε πολλὰς καρδιές, φώτισε πολλὰ μυαλά· οἱ καλύτεροι Ροῦσοι τῆς ἐποχῆς ἦταν μαθητὲς του. Ὁ Θεὸς ἄς ἔχει καλὰ τὴν Ἑλλάδα! Καλῶς ὀρίσατε.

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Νίκου Καζαντάκη «Ταξιδεύοντας-Ρουσία». Ἐκδ. Δίφρου, 1956, σελ. 131-2

Η Λ Α Τ Ρ Ε Ι Α
ΤΗΣ ΔΙΩΝΗΣ, ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΜΙΔΟΣ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΜΒΡΑΚΙΑ*

ΧΡΥΣ. ΤΖΟΤΒΑΡΑ-ΣΟΥΛΗ

Α' ΔΙΩΝΗ

Ἡ Διώνη ἦταν ἡ σύζυγος τοῦ Δωδωναίου Δία, ὅπως ἡ Ἥρα ἦταν ἡ σύζυγος τοῦ Ὀλύμπιου Δία στήν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα.¹ Κέντρο τῆς λατρείας τῆς ὑπῆρξε ἡ Δωδώνη, τὸ ἀρχαιότερο καὶ ἐπισημότερο ἱερὸ καὶ μαντεῖο τῶν Ἡπειρωτικῶν φυλῶν.

Τὴν σπουδαιότητα τῆς λατρείας τῆς Θεᾶς στὴ Δωδώνη τὴν ἀποδεικνύουν οἱ ἀναθηματικές καὶ χρηστήριες ἐπιγραφές, ἡ ἀρχαία γραπτὴ παράδοση καὶ τὰ νομίσματα τῶν διαφόρων ἡπειρωτικῶν φυλῶν, κυρίως τῶν Μολοσσῶν, στὴν περιοχὴ τῶν ὁποίων ἦταν ἡ Δωδώνη, ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα καὶ δῶθε.

Ἡ Ἀμβρακία εἶχε σχέσεις μὲ τὸ ἱερὸ τῆς Δωδώνης ἀπ' τὰ ἀρχαῖα χρόνια. Ἀργότερα ὡς κορινθιακὴ ἀποικία, λόγῳ τῆς ἐπίκαιρης θέσης τῆς, ἡ Ἀμβρακία εἶχε τὸν ἔλεγχο τοῦ κύριου ὄγκου τοῦ κορινθιακοῦ ἐμπορίου μὲ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἡπείρου³ καὶ χρησίμευε ὡς σταθμὸς γιὰ τὴν ἐξαγωγή τῶν ἡπειρωτικῶν προϊόντων⁴. Μέχρι τὶς ἀρχές τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ Ἡπειρώτες ἦσαν φίλοι τῶν Κορινθίων (Θουκ. 1.47.3), ἐπομένως καὶ τῶν Ἀμβρακιωτῶν.

Οἱ σχέσεις ὅμως αὐτὲς ἀλλάξαν μετὰ τὴ μάχη στὴ Στράτο τὸ 429 π. Χ, ὅταν οἱ Μολοσσοὶ κί' ἄλλα Ἡπειρωτικὰ φύλα προσχώρησαν στὴν Ἀθηναϊκὴ Συμμαχία, ποὺ διατηρήθηκε καὶ τὸν 4ο π.Χ. αἰώνα⁵.

Οἱ σχέσεις τῆς Ἀμβρακίας μὲ τὴ Δωδώνη ἀνανεώθηκαν ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 3ου π.Χ. αἰώνα, ὅταν ἡ Ἀμβρακία ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Πύρρου⁶.

* Ἡ δημοσιεύμενη ἐργασία ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς διδακτορικῆς μου διατριβῆς «Ἡ λατρεία τῶν Γυναικῶν Θεοτήτων εἰς τὴν Ἡπειρον».

1 Simon, Die Götter, σ. 16, 234. Λατρεία τῆς Ἥρας στὴν Δωδώνη καὶ τὴ λοιπὴ Ἡπειρὸς δὲν ἔχει βεβαιωθεῖ ἀκόμα.

2 N. Hammond, BSA 32, 1931-2, σ. 139 κέ., Beaumont, JHS 72, 1952, σ. 62-68. Will, Korinthiaka, σ. 532 - 8. Βοκοτοπούλου, Χαλκαῖ Κορινθιουργοὶ Πρόχοι, σ. 151 κέ.

3 Ἰ. Βοκοτοπούλου, AAA IV, 3, 1971, σ. 335, Α.Δ. 26, 1971, Χρον. Β2, σ. 331. Ἐπίσης Βοκοτοπούλου, ΑΔ. 22, 1967, Χρον. Β2, σ. 348, Χαλκαῖ Κορινθιουργεῖς Πρόχοι, σ. 149.

4 Hammond, Epirus, σ. 490, Ἰ. Βοκοτοπούλου, ξ.ζ. σ. 149.

5 Διοδ. Σικ. 15.36.5, SIG. 3,147, στ. 109/110, Tod. GHI, II, ἀρ. 123, στ. 25-27, Βλ. καὶ Cross, Epirus, σ. 34, Franke, AB, σ. 20, Δάκαρης, Μῦθοι, σ. 64-65, Hammond, ξ.ζ. σ. 544.

6 P. Lénègue, Pyrrhos, σ. 228-232, AE. 1959, σ. 92 σημ. 4, Δάκαρης, Μῦθοι, σ. 102-124 καὶ σημ. 1, σ. 125, Franke, AME, σ. 325, Hammond, ξ.ζ.σ. 568-569, 584, II. Γαρουφαλιᾶ, Πύρρος ὁ βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου, Ἀθ. 1972, σ. 69 ἐπ., Cabanes, L' Epire, σ. 114, 183.

Τὸ γεγονός αὐτό, κατὰ τὸν J. Babelon⁷ φαίνεται νὰ συμβολίζει ἢ κοπὴ ἀπ' τὸν Πύρρο τῶν ἀργυρῶν τετραδράχμων στοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς, μὲ τὴν προτομὴ τοῦ Δωδωναίου Δία, στεφανωμένη μὲ κλάδο δρυὸς καὶ τὴ Διώνη μὲ πόλο νὰ κάθεται σὲ θρόνο καὶ κάτω ἀπ' αὐτὴ τὸ γράμμα Α⁸

Ἄλλὰ καὶ στοὺς χρόνους τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Κοινοῦ (233/2 - 168/7) καὶ στὴν περίοδο τῆς Ρωμαιοκρατίας, οἱ σχέσεις Δωδώνης καὶ Ἀμβρακίας ἦταν στενές, ὅπως δείχνουν τὰ ἀργυρὰ καὶ χαλκὰ νομίσματα τῆς Ἀμβρακίας τῶν ἐτῶν 238/168 π.Χ. καὶ 148 π.Χ., μὲ τὴν κεφαλὴ τῆς Διώνης σκεπασμένη μὲ καλύπτρα, στὸ πίσω δὲ μέρος βαίτυλο τοῦ Ἀπόλλωνα Ἀγυιέα μέσα σὲ στέφανο δάφνης καὶ ἐπιγραφή ΑΜ ἢ ΑΜ/ΒΡ⁹.

Οἱ σχέσεις τῶν δυὸ περιοχῶν, Ἀμβρακίας καὶ Δωδώνης, ἀποδεικνύονται κι' ἀπὸ μιὰ χρηστήρια ἐπιγραφή τοῦ τέλους τοῦ 4ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνα, ποὺ βρέθηκε στὴ Δωδώνη καὶ στὴν ὁποία αὐτὸς ποὺ ρωτάει εἶναι Ἀμβρακιώτης¹⁰, καθὼς κι' ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν Ἀμβρακικῶν νομισμάτων ποὺ βρέθηκαν κατὰ τὶς ἀνασκαφές τοῦ ἱεροῦ τῆς Δωδώνης¹¹.

Γιὰ πιθανώτερο χρόνο εἰσαγωγῆς τῆς λατρείας τῆς Διώνης στὴν Ἀμβρακία πρέπει νὰ δεχθοῦμε τὴν ἐποχὴ τοῦ Πύρρου, τότε ποὺ τὴν ἔκανε πρωτεύουσά του καὶ τὴ στόλισε μὲ πολλὰ λατρευτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα¹².

Ἡ λατρεία τῆς ἐξακολούθησε στὴν Ἀμβρακία καὶ μετὰ τὸ 148 π.Χ., ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν προτομὴ τῆς Διώνης σὲ νομίσματα ποὺ κόπηκαν μετὰ τὸ 148 π.Χ.

Β' ΕΣΤΙΑ

Ἡ λατρεία τῆς Ἑστίας στὴν Ἀμβρακία μαρτυρεῖται σὲ τέσσαρες ἐπιγραφές τῶν τελευταίων ἑλληνιστικῶν χρόνων, ποὺ φυλάγονται στὸ Μουσεῖο τῆς Ἄρτας.

α) Ἐνεπιγραφή ἀναθηματικὴ στήλη, σπασμένη στὰ δεξιὰ, ὕψους 0,142 μ, σαζό-μενου πλάτους 0,44 μ. Φέρει στὴ μπροστινὴ πλευρὰ ἐπιγραφή, ποὺ χρονολογεῖται ἀπ' τὸ σχῆμα τῶν γραμμῶν στοὺς χρόνους τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν.

Σώτων Σώτωνος Π (ρύτανις.....)

7 J. Babelon, FSANS, σ. 53-71, ἰδίως σ. 71.

8 Ὁ ἐρευνητὴς αὐτὸς τὸ γράμμα Α τὸ θεωρεῖ ὡς τὸ ἀρχικὸ τῆς πόλεως Ἀμβρακίας.

9 Gardner, BMC, Thessaly, σ. 94, ἀρ. 1-9, Head, HN. 2, σ. 320, Cook, Zeus II, σ. 162 σημ. 1, SNG Cop, Epirus - Acarnania, ἀρ. 21, 23. Ὁ Franke, AME, σ. 324 κέ, χρονολογεῖ τὰ ἀμβρακικὰ τῆς Coin Galleries τῆς Ν. Ὑόρκης στοὺς μετὰ τὸ 148 π.Χ. χρόνους. Ἀπ' τὶς ἀνασκαφές ὅμως στὸ θέατρο τῆς Δωδώνης προκύπτει ὅτι ἡ Ἀμβρακία ἔκοψε νομίσματα καὶ πρὸ τοῦ 168 π.Χ. ἴσως δὲ μετὰ τὸ 187 π.Χ. Σχετικὰ βλ. Σ. Δάκαρη, ΑΔ. 16, 1960, σ. 33 σημ. 70 καὶ σ. 39 καὶ Hammond, ἑ.ά. σ. 644 κ.έ, 656.

10 Carapanos, Dodone, σ. 76, πίν. 36 ἀρ. 5, SGDI 1564, Parke, The Oracles, σ. 267.

11 Carapanos ἑ.ά. σ. 118-119, πίν. 62, ἀρ. 15-19, Ε. Βαρούχα-Χριστοδουλοπούλου, ΠΑΕ 1955, σ. 175, Σ. Δάκαρης, ΠΑΕ. 1966, σ. 83-84, 1970, σ. 80, 1971, σ. 129 καὶ ΑΔ. 16, 1960, σ. 33 καὶ 39.

12 Βλ. ἀνωτέρω σημ. 6

Ἑστία Δ(ιῖ.....)

Εὐμήδης Πολυάν.....

Φιλόμελος Λυσι.....¹³

β) Ἄλλη στήλη ἀπ' τὴν Ἀμβρακία, ποὺ χρονολογεῖται στὸ ἀ' μισὸ τοῦ 2ου π.Χ. αἰώνα, φέρει τὴν παρακάτω ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὴν Ἑστία καὶ τὸν Δία.¹⁴

Ἐπι.....Α.....

Φίλιππος (πρύτανις)

καὶ συνπρυτάνιε(ς) Ἑστία, Διῖ

Κάλλων Νικοσθένης,

Σιλανὸς Παύσωνος,

Θράσων Κλεομήδης,

Νίκαρχος Αεοντίσκου,

Λύκος μάντις

γ) Ἡ τρίτη στήλη ποὺ χρονολογεῖται στοὺς χρόνους τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν φέρει τὴν παρακάτω ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὴν Ἑστία, τὸν Δία καὶ τὴν Ἀφροδίτη (ἀριθ. εὔρετ. Μουσείου τῆς Ἄρτας 47). Ἐχει σωζόμενον ὕψος 0,33, πλάτος 0,32, πάχος 0,18μ.

Πρύτανις /καὶ συνπρυτάνιες /Ἑστία, Δί, /Ἀφρο

δίται /Νίκαρχος /Σάμου /Ἀριστόδαμος /

Ξένωνος /Σώστρατος /.....

δ) Ἡ τέταρτη ἀναθηματικὴ στήλη, ἀνέκδοτη, χρονολογεῖται καὶ αὐτὴ στοὺς χρόνους τοῦ κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν (ἀριθ. εὔρετ. Μουσείου τῆς Ἄρτας 37).

Ἀγέλαος /Πυρρία /Πρύτανις /καὶ συμπρυτάνιε(ς) /

Ἑστία /Διῖ Πρυτάνιε /Ἀφροδίται /Ἀπόλλωνι

/Ἀρτέμιτι /Ἀγαθίων /Νικία /Μενέλαο(ς) /Χαίρε(τε)¹⁵.

Ἀπὸ τίς παραπάνω ἐπιγραφὲς βεβαιώνεται ἡ λατρεία τῆς Ἑστίας στὴν Ἀμβρακία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν (233/2 - 168/7 π.Χ.) παράλληλα μὲ τὴ λατρεία καὶ ἄλλων Θεοτήτων, τοῦ Δία Πρυτάνεως, τῆς Ἀφροδίτης,

13 Ἀριθμὸς εὔρετ. τοῦ Μουσείου τῆς Ἄρτας 36. Βρέθηκε ἐντειχισμένη στὸ σπίτι τοῦ Φώτη Καρατζένη στὴν Ἄρτα. Δημοσιεύθηκε ἀπ' τὸν Hammond, Epirus, σ. 743, ὁ ὁποῖος διαβάζει Ἑστία, ὁμοίως ὁ Woodhead, SEG 24, 1969, σ. 155, ἀρ. 421 καὶ τὴν χρονολογεῖ στοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους.

14 Ἀριθμὸς εὔρετ. τοῦ Μουσείου τῆς Ἄρτας 24. Δημοσιεύθηκε ἀπ' τὸν Θεοχ. Τσοῦτσινο, Σκουφᾶς (II), τ. I' τχ. 25-26, 1963, σ. 125 καὶ τχ. 27-28, 1964, σ. 172-173 καὶ Hammond, Epirus, σ. 611, ὁ ὁποῖος παραλείπει τὴν πρώτη σειρά. Βλ. καὶ J. καὶ I. Robert, REG 81, 1968, σ. 476, ἀρ. 314, 85, 1972, σ. 415, ἀρ. 246, SEG 24, 1969, ἀρ. 412, F. Parazoglou, Ziva Antika, 1970, σ. 135, ἀρ. 49, Cabanes, L' Epire, σ. 548, πίν. IV, ποὺ τονίζουν ὅτι τὸ ὄνομα Φίλιππος εἶναι ὄνομα πρυτάνεως καὶ ὄχι τοῦ βασιλιᾶ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας, ὅπως ὑπέθεσε ὁ Hammond.

15 Ἀσβεστολιθικὴ πλάκα ποὺ βρέθηκε ἐντειχισμένη σὲ κτῆμα, δυτικὰ τῆς Ἄρτας, κοντὰ στὴν παλιὰ γέφυρα. Τὸ βάθος τῆς πλάκας διάστικτο μὲ χτένι. Ἡ στήλη σώζεται σὲ ὕψος 0,43, πλάτος ἀπάνω 0,23, κάτω 0,22, πάχος 0,17 μ. Ὑψος γραμμάτων 2-2,3 ἐκ. πλὴν τοῦ στίχου 4 ποὺ εἶναι ὕψους 1,8-1,9 ἐκ, προφανῶς γιὰ νὰ χωρέσουν οἱ λέξεις σ' ἓνα στίχο.

τοῦ Ἀπόλλωνα, τῆς Ἀρτέμιδος. Ἡ μνεῖα πρυτάνεων καὶ συμπρυτάνεων καὶ στίς τέσσαρες ἀναθηματικές ἐπιγραφές, ὁδηγεῖ στὴ σύνδεση τῆς λατρείας τῆς Ἑστίας μὲ τὰ Πρυτανεῖα καὶ τὸν θεσμὸ τῶν πρυτάνεων στὴν Ἀμβρακία, τὴ μεγαλύτερη κορινθιακὴ ἀποικία στὴν Ἠπειρο¹⁶.

Πολύτιμη γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα τῆς λατρείας τῆς Ἑστίας στὴν Ἀμβρακία εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ σχολιαστῆ τοῦ Πίνδαρου (Νεμ. 11.1.Bury), κατὰ τὴν ὁποία ὅλα τὰ Πρυτανεῖα ἀνήκαν στὴν Ἑστία, γιὰτὶ σ' αὐτὰ ἦταν ἡ κοινὴ ἐστία, στὴν ὁποία φυλασσόταν ἀναμμένο τὸ ἱερὸ πῦρ. «Τὸ ἱερὸν πῦρ ἐπὶ τούτων ἀπόκειται· καὶ τοὺς ὅποι ποτὲ ἀποικίαν στέλλοντας αὐτόθεν αἰεσθαὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἐστίας πῦρ ὕπερ ἐστὶ ζωपुरεῖσθαι»¹⁷.

Εἶναι γνωστὸ πὼς ἡ Ἀμβρακία διατήρησε στενοὺς πολιτικούς καὶ θρησκευτικούς δεσμοὺς μὲ τὴ μητρόπολη Κόρινθο καὶ συνέβαλε, λόγω τῆς ἐπίκαιρης θέσης της καὶ τῆς σπουδαιότητάς της, στὴν ἐπιρροὴ τῆς Κορίνθου στὰ Ἠπειρωτικὰ φύλα.

Γιὰ τὸ θεσμὸ τῶν Πρυτάνεων¹⁸ παίρνουμε πληροφορίες ἀπὸ ἐπιγραφικὰ καὶ ἀνασκαφικὰ δεδομένα, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ Βουλευτηρίου, κατὰ τὰ τέλη τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, στὴν ἀρχαία ἀγορὰ τῆς Κέρκυρας¹⁹ κορινθιακῆς κι' αὐτῆς ἀποικίας.

Ἀπὸ τὸν 8ο π.Χ. αἰῶνα (ἐπὶ Βακχιαδῶν) ἡ Κόρινθος καθιέρωσε τὸν θεσμὸ τῶν ἐνιαύσιων πρυτάνεων²⁰, ποὺ τὸν υἱοθέτησαν κι' οἱ ἀποικίες της.

Ἀπὸ τίς παραπάνω ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες συνάγεται ὅτι ἡ λατρεία τῆς Ἑστίας στὴν Ἀμβρακία ἔχει κορινθιακὴ προέλευση καὶ συνδέεται μὲ τὰ πρυτανεῖα καὶ τὸν θεσμὸ τῶν πρυτάνεων κατὰ τοὺς τελευταίους ἑλληνιστικούς χρόνους. Πιθανῶς ὅμως ἡ λατρεία τῆς Θεᾶς φτάνει στοὺς χρόνους τοῦ ἀποικισμού τῆς πόλης ἀπ' τοὺς Κορινθίους, ἀλλὰ ἡ ἔλλειψη φιλολογικῶν καὶ λοιπῶν ἀρχαιολογικῶν εἰδήσεων κάνει δύσκολη τὴν ἔρευνα.

Γ' ΘΕΜΙΣ

Σχετικὴ μὲ τὴ λατρεία τῆς Θέμιδος στὴν Ἀμβρακία εἶναι ἡ μεταγενέστερη μαρτυρία τοῦ Ἀντωνίου Λιβεράλι (IV 4):

16 Τὴν ἀρχαιότερη μαρτυρία γιὰ τὴ σχέση τῆς Θεᾶς μὲ τὰ Πρυτανεῖα μᾶς δίνει μιὰ ὠδὴ τοῦ Πίνδαρου (Νεμ. 11,1), ὅπου φαίνεται ἡ θέσις τῆς Ἑστίας στὴ δημόσια λατρεία. Βλ. καὶ Ἄριστ. Πολιτ. 6.5.26-29 (1322 β). Ὁ Πλάτων συμβουλεύει νὰ καθιερώνεται κατὰ τὴν ἵδρυση τῶν πόλεων ἱερὸ στὸν Δία, τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὴν Ἑστία. Σχετικά: Fr. Handorf, Griechische Kultpersonifikationen der vorhellenistischen Zeit, Mainz, 1964, σ. 6, 73-74. Ἀπὸ ἀρχαῖες πηγές: Σχόλιο εἰς Ἄριστοφ. Σφηκ. 846, Πλάτων (Κρατ. 401 D), Πausanias, 5.14.4. Βλ. καὶ Farnell, Cults V, σ. 347 κέ, Handorf, ἔ.δ., σ. 6, 73, 74, Nilsson, GGrR, 1.3, σ. 338.

17 Ἐτυμ. Μέγα, στ. 694 (λ. Πρυτανεῖα), Farnell, Cults V, σ. 349 κέ, Nilsson ἔ.δ., σ. 337
18 GIG. 11, 1, 1848, 1849 β, IG.IX, I (Dittenberger) 682, 694, 707-710, 712, Korkyra 1, 163-171.

19 Β. Καλλιπολίτης, ΠΑΕ, 1955, σ. 189-190, 1959, σ. 115-118, Κερκυραϊκὰ Χρονικά, 1958, σ. 100-103, P. Calligas, AAA, III, 2, 1970, σ. 285-287.

20 Ο Neil, Ancient Corinth, σ. 96 κέ, Will, Korinthiaka, σ. 260 κέ, 295, Σ. di Neuhoof, Ἡ ἀρχαία Κόρινθος καὶ Μουσεῖο της, Ἀθήνα, σ. 6.

«4. Σισυφίδαας μὲν γὰρ αὐτοῦ (Ἀπόλλωνος) προστάξαντος ἀφικομένους κατορθώ-
σαι τὸν πόλεμον Ἀμβρακιώταις τὸν γενόμενον αὐτοῖς πρὸς Ἡπειρώτας, Γόρ-
γον δὲ τὸν ἀδελφὸν Κυψέλου κατὰ τοὺς αὐτοῦ χρησμούς λαὸν ἔποικον ἀγαγεῖν
5. εἰς Ἀμβρακίαν ἐκ Κορίνθου, Φαλαίῳ δὲ τυραννοῦντι τῆς πόλεως αὐτοῦ κατὰ
μαντεῖαν Ἀμβρακιώτας ἐπαναστῆναι καὶ παρὰ τοῦτο πολλοὺς ἀπολέσθαι τ(ῶν
περὶ τ)ὸν Φάλαικον, τὸ δὲ ὅλον αὐτὸς ἐν τῇ πόλει παῦσαι πλειστάκις ἐμφύλιον
πόλεμον καὶ ἔριδας καὶ στάσιν, ἐμπουῆσαι δ' ἀντὶ τούτων εὐνομίαν καὶ θέμιν
10 καὶ δίκην, ὅθεν αὐτὸν ἔτι νῦν παρὰ τοῖς Ἀμβρακιώταις Σωτήρα Πύθιον ἐν ἐ-
ορταῖς καὶ εἰλαπίναις ἄδεσθαι».

Σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία αὐτή, ἡ Ἀμβρακία, κορινθιακὴ ἀποικία, ἐπανεστά-
τησε κι' ἐδιώξε τὸν τύραννο Φάλαικο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἀπόλλωνα, ποὺ ἀπὸ τότε
οἱ Ἀμβρακιώτες τὸν τιμοῦσαν ὡς Σωτήρα Πύθιο, γιατί ἐπανειλημμένα αὐτὸς κα-
τέπαυσε τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἐπέβαλε τὴν αὐνομίαν καὶ θέμιν καὶ δίκην».

Κάτι παρόμοιο ἔγινε στὴν Κόρινθο τὸ 550 π.Χ., ὅταν οἱ Κορίνθιοι μὲ τὴ βοή-
θεια τοῦ Ἀπόλλωνα ἐδιώξαν τοὺς τυράννους κι' ἐφτιαζαν καὶ γιὰ νὰ τιμήσουν τὸν
Θεὸ (Πινδ. Ὀλυμπ. 13).

Μποροῦμε νὰ υποθέσουμε πὼς τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ πρότυπο τῆς δι-
ηγήσεως τοῦ Ἀντωνίνου Λιβεράλι γιὰ τὴν Ἀμβρακία²¹. Ἄν καὶ δὲν εἶναι σαφές κα-
τὰ πόσο ἡ Εὐνομία, ἡ Θέμις καὶ ἡ Δίκη ποὺ καθιέρωσε ὁ Ἀπόλλωνας στὴν Ἀμ-
βρακία εἶναι Θεότητες, φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπῆρχε λατρεία τῆς Θέμιδος στὴν Ἀμ-
βρακία, ἰδίως κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους, γιατί τότε παρουσιάζεται ἐντονη ἡ
τάση προσωποποιήσεως ἀφηρημένων ἰδεῶν. Κατὰ τὸν 4ο π.Χ. αἰῶνα ἡ ἐπιστήμη
κι' ἡ Σοφιστικὴ εἶχαν κλονίσει τὴν πίστη στοὺς Ὀλυμπίους καὶ οἱ προσωποποιή-
σεις μυθικῶν προσώπων καὶ ἠθικῶν ἐνοιῶν εἶχαν αὐξηθεῖ. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ 4ου
αἰῶνα μαρτυρεῖται λατρεία ἀφηρημένων Θεοτήτων, ὅπως τῆς Φήμης, τῆς Νεμέσε-
ως, τῆς Θέμιδος. Ὁ Nilsson παρατηρεῖ πὼς ἡ λατρεῖα προσωποποιημένων ἐνοιῶν
καθιερώθηκε ἀπ' τὴν πολιτεία ἀπ' τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου²².

Ἡ πιθανότητα γιὰ λατρεία τῆς Θέμιδος στὴν Ἀμβρακία ἐνισχύεται κι' ἀπὸ τὸ
γεγονὸς ὅτι ὑπῆρχε λατρεία τῆς στὸ γειτονικὸ Βουχέτιο.

21 Σχετικὰ Will, Korinthiaka, σ. 411

22 GGrR, 1.3, σ. 813. Βλ. καὶ II. Vos, Θέμις, Assen 1956, σ. 39 κέ, 75, 78, Β. Παπαδάκη
- Ἀγγελίδου, Δὲ προσωποποιήσεις εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν Τέχνην, Ἄθ. 1960, σ. 9.

Περὶ δὲ τῆς λατρείας προσωποποιήσεων ἀφηρημένων ἰδεῶν, Farnell, Cults, V, σ. 474 κέ
καὶ 443-437 καὶ προσωποποιήσεων ποὺ ἀπόκτησαν ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν εὐτυχία τοῦ ἀτόμου
καὶ τοῦ συνόλου, Nilsson, ἔ.ἀ, σ. 813 καὶ Παπαδάκη - Ἀγγελίδου, ἔ.ἀ, σ. 9 κέ, 67 κέ. Βλ. καὶ
Hamdorf, ἔ.ἀ, σ. 37 κέ.

ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠ' ΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

ΦΙΛΙΠΠΟΥ Δ. ΚΟΛΟΒΟΥ

Στις 24 'Ιουνίου 1981 ή "Αρτα θά γιορτάσει τή μεγάλη επέτειο τῆς 'Ελευθερίας της. Συμπληρώνονται τότε ἑκατό χρόνια ἀπό τήν εὐλογημένη ἐκείνη ἡμέρα, τήν 24η 'Ιουνίου 1881, κατὰ τήν ὁποία ἐλεύθερη πλέον ή "Αρτα, ἔπειτα ἀπό ἀτιμωτική τουρκική δουλεία 432 ἐτῶν, ὑποδεχόταν τόν ἔνδοξο 'Ελληνικό Στρατό, πού τόν ὄδηγοῦσε ἐκεῖ ὁ ἀρχηγός του ὑποστράτηγος Σκαρλᾶτος Σουῦτσος.

Ἡ "Αρτα, ή ὠραία πόλη τῆς 'Ηπείρου, ή ἄλλοτε περιλαμπρη πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντινοῦ Δεσποτάτου τῆς 'Ηπείρου, πού ή θέση της και ή μοίρα της τήν ἔνταξε στό μοναδικό δρόμο, πού συνδέει τή Ρούμελη μέ τήν "Ηπειρο, ἔπαθε πολλές καταστροφές, ἔχυσε ἀφθονο αἶμα, κάτω ἀπό τή σκληρή δουλεία τοῦ βάρβαρου 'Ασιάτη κατακτητῆ.

"Ομως, τὸ ὑψηλό ἔθνικο φρόνημα και ή αὐτοθυσία τῶν 'Αρτινῶν, ἄφηνε κατάπληκτους και αὐτούς τούς τυράνους. Σέ μιὰ ὀμιλία του ὁ 'Ισμαήλ Μπέης Κόνιτσας σέ Τούρκους ἀξιωματικούς, πού τή διασώζει ὁ Μακρυγιάννης στ' ἀπομνημονεύματά του, εἶπε γιά τούς 'Αρτινούς τὰ ἐπόμενα:

«Πασάδες και Μπέηδες, θά χαθοῦμε. 'Αδικήσαμεν τόν ραγιά και ἀπό πλοῦτη και ἀπό τιμῆ και τόν ἀφανίσαμε, και μαύρισαν τὰ μάτια του και μᾶς σήκωσε ντουφέκι. Πλερώνομε βαριά νά βροῦμε προδότη και δέ στέκει τρόπος νά μαρτυρήσει κανένας τὸ μυστικόν, νά μάθωμε μόνος του ὁ ραγιάς μᾶς πολεμεῖ ή και οἱ Δυνάμεις. Δι' αὐτὸ πλερώνομε και παλουκῶνομε και σκοτώνομε και ἀλήθεια ποτὲ δὲν μάθαμε».

Και ἀπό τὰ βασιανιστήρια αὐτὰ ξεφύτρωναν στή "Αρτα και στήν περιοχή της ὁ Σκουφᾶς, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Μπακόλας, ὁ Μακρυγιάννης, οἱ Κοτελιδαῖοι και τὸ πλῆθος τῶν ἀγωνιστῶν τῆς ἐλευθερίας.

Ξεφύτρωσαν ἀκόμη οἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1854 κι ἄλλες ὡς τὰ 1878, πού πολλά δεινά και συμφορὲς ἔφεραν πάλι στήν "Αρτα.

"Εφτασε τέλος ή εὐλογημένη ἡμέρα ή 24η 'Ιουνίου 1881, πού ἀπάλλαξε τήν "Αρτα και τὰ δῶδε ἀπό τόν "Αραχθο χωριά της ἀπό τὰ δεινά τῆς σκλαβιάς.

Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς "Αρτας και τῆς Θεσσαλίας ἀποφασίστηκε ἀπό τήν συνδιάσκεψη τοῦ Βερολίνου, στήν ὁποία πῆραν μέρος μέ ἀντιπροσώπους των ή 'Αγγλία, ή Αὐστρία, ή 'Ιταλία, ή Γερμανία, ή Ρωσία, ή Γαλλία και ή Τουρκία. Ἡ συνδιάσκε-

ψη συνήλθε στὸ Βερολίνο τὸν Ἰούνιο τοῦ 1878 ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Βίσαρκ καὶ εἶναι γνωστὴ ὡς «Συνέδριον τοῦ Βερολίνου».

Στὴν Ἑλλάδα ἦταν κυβέρνηση τοῦ Ἄλ. Κουμουνοῦρου καὶ στὸ συνέδριο αὐτὸ ἀντιπροσώπευε τὴν Ἑλλάδα ὁ Θ. Δεληγιάννης καὶ δεῦτερος πληρεξούσιος ὁ Ἄλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς. Ὁ Θεόδ. Δεληγιάννης ἀνέγνωσε μακρὸ ὑπόμνημα καὶ μετὰ τοῦτο ὁ Ραγκαβῆς πρόσθεσε μερικὲς λέξεις. Μὲ τὸ ὑπόμνημα αὐτὸ ζητοῦσαν νὰ παραχωρηθεῖ στὴν Ἑλλάδα ἡ Θεσσαλία, ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Κρήτη.

Ἐπειτα ἀπὸ πολλὰς κωλυσιεργεῖες τῆς Τουρκίας, δόθηκε στὴν Ἑλλάδα ἡ Θεσσαλία, μεγάλο κέρδος ἀπὸ τὴ γεωργικὴ τῆς ἀξία, καὶ στίς 24 Ἰουνίου 1881 ἔγινε καὶ ἡ προσάρτηση τῆς Ἄρτας μὲ τὴ μεταφορὰ τῶν συνόρων στὸν ποταμὸ Ἄραχθο.

Ἔτσι τὴν 24ῃ Ἰουνίου 1881 σημασιοτολισμένη ἡ Ἄρτα μὲ γαλανόλευκες τῶρα, καὶ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν περίφημο Δεσπότη καὶ συγγραφέα Στραφειμ Ξενόπουλο καὶ τὸν πρῶτο τῆς Δήμαρχο Δημήτριο Ν. Ἀντωνόπουλο, ὑποδέχτηκαν τὸν ἔνδοξο Ἑλληνικὸ Στρατὸ.

Κατὰ τὴ συνεδρίαση τῆς Βουλῆς τῆς 12ης Μαρτίου 1882, ὁ Χαρίλαος Τρικούπης χαρακτήρισε τὴν πολιτικὴ ἐκείνη «καταδικαστέαν», καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς Ἄλ. Κουμουνοῦρος ἀπάντησε:

«Ἵπεγράψαμεν τὴν σύμβασιν καὶ ἤδη ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἄρτα εἶναι Ἑλλάς. Τὴν ὑπεγράψαμεν διότι ἐθεώρησαμεν αὐτὴν ὑπηρετοῦσαν τὰ μεγάλα συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, σώζουσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἄρταν καὶ ἱκανοποιοῦσαν τοὺς προαιωνίους πόθους ἡμῶν.....Τὶ ὅα ἐλέγαμεν, κύριοι, εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς: Σᾶς διδετε ἐλευθερία ἀλλ' ἡμεῖς τὴν ἀρνούμεθα...Τὸ κατ' ἐμὲ ἔν μόνον διακαῶς ἐπιθυμῶ, πρὶν καταβῶ εἰς τὸν τάφον, νὰ θέσω τὴν ὑπογραφήν μου καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας πράξεις».

Ἄλλὰ καὶ ὁ λαὸς τῆς λοιπῆς Ἡπείρου, ποὺ ἔμεινε ὑπόδουλος, ἔνοιωσε μεγάλη πίκρα γιὰ τὴν ἀδικία τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Ἐνα δημοτικὸ τραγούδι περιγράφει τὴν ἀγανάκτηση τῶν σκλάβων:

«Ἀνάθεμά σας Πίτροποι κι Ἀλέξη Κουμουνοῦρε,
μὲ τὴ γραμμὴ ποὺ βάλαταν τοῦτο τὸ καλοκαίρι.

Ποὺ ἀφήκαταν τὴν Πρέβεζα καὶ πήραταν τὴν Πούντα,
ποὺ ἀφήκαταν τὰ Γιάννινα καὶ πήραταν τὴν Ἄρτα,
ποὺ ἀφήκαταν τὸ Μέτσοβο μὲ τὰ χωριά του γύρα».

Καὶ ἡ παραλλαγὴ αὐτοῦ:

«Σ' ὄλον τὸν κόσμον ξαστεριά, σ' ὄλον τὸν κόσμον ἥλιος,
καὶ στὰ καημένα Γιάννινα μαῦρο παχὺ σκοτάδι.

Τὶ φέτο ἐκάμαν τὴν βουλὴν ὀχτῶ βασιλεία ἀνθρώποι
καὶ βάλανε τὰ σύνορα τῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι,
κι ἀφήκανε τὴν Πρέβεζα καὶ πήρανε τὴν Πούντα κλπ.».

Καὶ τρίτη παραλλαγή:

«Σ' ὄλον τὸν κόσμον ξαστεριά, σ' ὄλο τὸν κόσμον ἥλιο,
καὶ στὰ καῦμένα Γιάννινα μαῦρο παχὺ σκοτάδι
τὶ ἐφέτος ἐκάμαν τὴ βουλὴ ἐφτὰ βασιλεία ἀνθρώποι

καὶ βάλανε τὰ σύνορα τῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι
καὶ ἀφήκανε τὰ Γιάννινα καὶ πήρανε τὴν Ἄρτα
καὶ ἀφήκανε τὸ Μέτσοβο μὲ τὰ χωριά τὰ γύρω».

Ἔτσι τὴν 9ῃ Ἰουλίου 1881 ἡ ἐλεύθερη τὴν Ἄρτα ὑποδέχτηκε τὸν πρῶτο
Ἕλληνα διοικητή.

Ὁ τότε δημοσιογράφος καὶ ἀργότερα νομάρχης Ἄρτας Σπύρος Παγανέλης,
στὸ βιβλίο του «Πάρεργα φύλλα», ποὺ κυκλοφόρησε στὰ 1904, γράφει σχετικὰ μὲ
τὴν ἐγκατάσταση τοῦ πρώτου διοικητῆ, τὰ ἐπόμενα:

«Εὐτυχῆς σύμπτωσης μοὶ παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ συνταξιιδεύσω μετὰ τοῦ κ.
Ε. Λουριώτη, ἐκτάκτου ἐπιτρόπου τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως ἀπερχομένου εἰς Ἄρταν
διὰ τῆς αὐτῆς ἦν ὁδοῦ ἠκολούθουν ἀγῶ.

Ὁ κ. Λουριώτης εἶναι ἀξιοπρεπέστατος τὴν ἐξωτερικὴν πράστασιν ἀνὴρ, εὐ-
μαθῆς καὶ γλωσσομαθῆς, ἀρχαῖος ἀνώτερος δικαστικὸς λειτουργὸς καὶ Ἀρτινός,
ἐκπατρισεῖς, παῖς ἔτι, ὅτε δεινὰ ἡμέραι διήρχοντο κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἑλλη-
νοῦ Γένους».

Καὶ συνεχίζει:

«Ἦδη, προσηγγίζομεν πρὸς τὴν πόλιν τῆς Ἄρτης, ἧς ἐβλέπομεν τὰς πρώτας
οἰκίας.

Ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν παρὰ φρέαρ καλούμενον τὸ πηγᾶδι τοῦ Μπάλοβου ὁ κ.
Δημ. Ν. Ἀντωνόπουλος, δήμαρχος Ἄρτης, ὑπεδέχθη τὸν κ. βασιλικὸν ἐπίτροπον,
ἡ τοιαύτη δὲ πρώτη συνάντησις τοῦ δημάρχου τῆς ἐλευθέρας πόλεως πρὸς τὸν πρῶ-
τον ἐκτακτον ἀπεσταλμένον τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἶχε τι τὸ ἄκρως ποιητικὸν
μετὰ πολλῆς αἰσθηματικῆς συγκινήσεως ἠνωμένον. «Ὅτε ἐφθάσαμεν 15 μῶλις λεπτὰ
μακρὰν τῆς πόλεως ἔλη ἵππικὸν ὑπεδέχθη τὸν βασιλικὸν ἐπίτροπον ἀπονεύμασα αὐ-
τῷ τὰς τιμὰς καὶ ἀκολουθοῦσα εἶτα κατὰ πόδας τὸν ἀνώτερον ἐπίτροπον τῆς ἑλλη-
νικῆς κυβερνήσεως».

Ὅπως γράφει ὁ ἐκλεκτὸς καὶ πολυγραφότατος Ἡπειρώτης λογοτέχνης Βασι-
λῆς Κραφίτης στὸ περίφημο βιβλίο του «Λόγιοι τῆς Ἡπείρου», τόμος Α', Ἀθήνα
1979, ὁ νεαρὸς τότε Ἡπειρώτης λογοτέχνης καὶ ἐθνικὸς ἀγωνιστῆς Χρῆστος Χρη-
στοβασίλης βρισκόταν τότε στὰ Τρίκαλα, διωγμένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐκεῖ,
κατὰ τὴ δοξολογία ποὺ ἔγινε στὴν ἐκκλησία τῶν Τρικάλων στίς 22-4-1881, γιὰ τὴν
εἴσοδο τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὰ Τρίκαλα, ὁ νεαρὸς Χρηστοβασίλης, ἀπάγγειλε τὸ
ἐπόμενο ποίημα:

ΣΤ ἈΔΕΛΦΙΑ ΜΑΣ

— Ἀδέλφια καλῶς ἤρθατε, ἀδέλφια ἀγαπημένα,
μὲ τὸ σταυρὸ στὸ φλάμπουρο, μὲ τὰ σπαθιά ζωσμένα.

.....

Ἀδέλφια λεοντόκαρδα ὀλίγο ἀναπαυθῆτε,
μέσα ἐδῶ στὸν τόπο μας, μὰ μὴ ξαρματωθῆτε,
τ' ἔχομε δρόμο γλήγορο.... Κοιτᾶτε τὶ ἀντάρα
σηκῶνεται στὴν Ἡπειρο, στὸ Λοῦρο, στὴ Χειμᾶρα....

Τὸ ποίημα αὐτὸ στάθηκε ἀφορμὴ νὰ συλληφθεῖ τὸ 1882 ἀπὸ τοὺς Τούρκους, στὸ χωριὸ τοῦ τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου του, καὶ νὰ καταδικαστεῖ σὲ θάνατο. Σώθηκε ὅμως δραπετεύοντας ἀπὸ τὶς φυλακὲς Ἰωαννίνων.

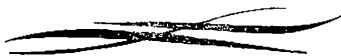
Ἀπὸ τὴν εὐλογημένη ἐκείνη ἡμέρα τῆς 24ης Ἰουνίου 1881, ἀρχίζει ἡ ἐλεύθερη ζωὴ τῆς Ἄρτας καὶ θὰ συνεχίζεται στοὺς αἰῶνες ἐλεύθερη, προοδευτικὴ καὶ πολιτισμένη, ἄξια τῆς ἀρχαίας, τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς σύγχρονης ἱστορίας της. Ἄς τὴν τιμοῦμε κάθε χρόνο αὐτὴν τὴν ἡμέρα καὶ ἅς τὴ θυμούμαστε μὲ συγκίνηση καὶ εὐλάβεια. Εἶναι ἡ ἡμέρα ποὺ ἔφερε τὴν Ἄρτα, στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας της Ἑλλάδας, εἶναι ἡ ἡμέρα ποὺ ἔφερε τὴν Ἄρτα, ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ στὴν γαλήνη, ἀπὸ τὴν σκλαβιά στὴν Ἐλευθερία!

Ἐ ν ἔ δ ρ α

ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΥΓΚΟΥΝΑ

Τὸ φεγγάρι κι' οἱ λεῦκες θλίψη ὅπως πάντα.
Ὁ ἴδιος δρόμος μὲ περίμενε κι' ἀπόψε
γεμάτος ἐρημιὰ κι' ἐγκατάλειψη.
Στὴν τσέπη μου ἡ φουσαρμόνικα, τὰ ποιήματα
Τὸ γράμμα σου φίλε μου μὲ τὴ γέυση
ἀπ' τὰ μπισκότα καὶ τὴν ἐφημερίδα...

Οἱ πικρὲς ρίζες

Σ. ΝΤΟΜΑΛΗ

Εἴσουν ἀνάγκη δὲν εἴσουν ἡ ἀγάπη
εἴσουν γιὰ τὸ νηστικὸ οἱ ρίζες οἱ πικρὲς
ποὺ τὸν κρατάνε στὴ ζωὴ, ἄχ εἴσουν
ἄχ εἴσουν αὐτὸ ποὺ κάνει ὅλες τὶς πόρνες
νὰ ρέπουν πρὸς τὴν αὐτοθυσία
—εἴσουν ἡ ἀπελπισία—

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΕΝΟΣ ΚΟΜΗΤΗ ΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

ΝΙΚΟΥ Β. ΛΛΙΒΕΡΤΗ

Κατὰ τὶς μέρες ποὺ περιμένονταν νὰ μπεῖ ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς στὴν Ἄρτα, φάνηκε στὸν οὐρανὸ, ἀπὸ τὶς 11 μέχρι τὶς 29 Ἰουνίου 1881, ἕνας κομήτης, ποὺ ταυτίστηκε μ' ἐκεῖνον ποὺ εἶχε φανεῖ τὸ 1807 καὶ μελετήθηκε τότε ἀπὸ τὸν μεγάλο γερμανὸ ἀστρονόμο - μαθηματικὸ F.W. Bessel (1784 - 1846).

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ κομήτη, ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ ξαναζωντανέψουν, μέσα στὴν ταραχμμένη ἀτμόσφαιρα τῶν διεθνῶν καὶ ἐσωτερικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς, οἱ πανάρχαιες προλήψεις γιὰ τὴν ἐπίδραση τῶν ἐμφανιζόμενων κομητῶν στὰ μελλούμενα νὰ συμβοῦν.

Τὸ πῶς δέχτηκαν οἱ Ἄρτινοι τὴν σύμπτωση τῶν δυὸ αὐτῶν γεγονότων, δὲν τὸ ξέρω, φαίνεται ὅμως πῶς οἱ σχετικὲς προλήψεις πῆραν κάποια ἔκταση στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, ποὺ ἀνάγκασαν τὸν «καθηγητὴ τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλείου» Θ. Ι. Μιχαλόπουλον, νὰ τὶς ἀντιμετωπίσει ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ μηνιαίου ἐκπαιδευτικοῦ περιοδικοῦ «Ἐφημερὶς τῶν Σχολείων» (Ἰούνιος 1881, σελ. 226 - 231).

Ἄς παρακολουθήσουμε μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἄρθρο αὐτό:

« Τῆ 11η φθίνοντος Ἰουνίου περὶ ὥραν 2/1,2 τῆς πρωῆας, ἐφάνη ἐν Ἀθήναις πρὸς ΒΑ τοῦ ὀρίζοντος κομήτης ἀπὸ πάσης Εὐρώπης ὁρατὸς¹.... ἐπομένως ἀειφανῆς διὰ τὰς Ἀθήνας καὶ ἄπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ βορειοτάτων μέχρι τῶν νοτιωτάτων, πλην Κρήτης καὶ Κύπρου, ἐν αἷς ἐδύετο ἐπὶ βραχὺ... Ἀποτελεῖται δὲ ὁ κομήτης αὐτὸς ἐκ πυρῆνος λαμπροτάτου ἐν εἶδει ἀστέρος πρῶτου μεγέθους, ἡ δὲ οὐράτου φαίνεται εὐθεῖα... εἶναι ὁ αὐτὸς ὅστις μᾶς ἐπεσκεφέθη καὶ πρὸ 74 ἐτῶν κατὰ τὸ ἔτος 1807 καὶ μέλλει καὶ πάλιν νὰ ἐπισκεφεθῆ τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἐγγονοὺς ἡμῶν κατὰ τὸ 1955, ἦτοι μετὰ 75 ἔτη.... Δὲν ἐφάνη λοιπὸν καὶ νῦν ὁ παρῶν κομήτης, ὃ φίλοι ἀναγνώσται, ὡς οἰωνὸς κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς Ἄρταν ἢ ὡς προάγγελος μεγάλης τινὸς καταστροφῆς, διότι τοιαῦτα πράγματα πρέπει μόνον νὰ τὰ καταλαμβάνωμεν πότε θὰ ἔλθουν, ἀλλὰ διότι ἦτο καιρὸς νὰ φανῆ... Ἐπειδὴ δὲ ὁ νῦν κομήτης διήλθεν διὰ τοῦ περιηλίου τῆ 19ῃ Ἰουνίου καὶ ἤδη ὀλονὲν ἀπομακρύνεται ἀφ' ἡμῶν, μετὰ τινὰς ἡμέρας δὲν θὰ διακρίνεται πλέον».

Τὸ ἄρθρο τελειώνει ἔτσι: «Κομήτα, κομήτα! Ὅταν ἐπανέλθης, ὅποια ἔργα θέλουν ἔχει συντελεσθῆ, πόσους ἐξ ἡμῶν δὲν θὰ ἐπανεύρης πλέον!».—

1 Ὁ ἀρθρογράφος δίνει λεπτομερειακὰ οὐρανογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν κομήτη καὶ τὴν πορεία του στὸν οὐρανὸ τοῦ νότιου ἡμισφαιρίου, ὅπου πρωτοφάνηκε.

ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΟΥ ΤΣΟΛΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ

ΝΙΚΟΥ ΕΥΤΑΞΙΑ

Βγαίνοντας από την "Αρτα για τόν Κάμπο της, στο τρίγωνο πού διασταυρώνονται οί δρόμοι, σιμά στις δυό γέφυρες, ό παλιός πού περνά από τό θρυλικό γιοφύρι μας με τή στοιχειωμένη στά θεμέλια του όμορφη γυναίκα του πρωτομάστορα, κι ό νέος πού περνάει από τήν καινούργια γέφυρα, σ' ένα τεχνητό λοφίσκο με μικρούς διακοσμητικούς βράχους και λουλούδια, στήθηκε πριν λίγα χρόνια τό χάλκινο άγαλμα του τσολιά μας, σε φυσικό μέγεθος.

Κρατεί με τά δυό του χέρια τό όπλο με θηλυκωμένη στήν άκρη τή λόγχη του - «έφοπλουλόγχη» - έτοιμος για τή μεγάλη έξόρμηση, με μέτωπο προς τ' άντικρυνά βουνα τής πέραν από τόν "Αραχθο σκλαβωμένης μέχρι τό 1912 'Ηπείρου.

Τώρα τό πέτρινο γιοφύρι πού περνούσε ό παλιός δρόμος δέν έχει σχεδόν καμιά κίνηση από διαβάτες. 'Αγέρωχο, άκατάλυτο, τινάζει με φόρα πάνω από τό άτίθασο ποτάμι τά τόξα του, ένα, δυό, τρία, τέσσερα!! Για νά φτάση με τό τελευταίο στο κατορθωμένο θαύμα τής ψηλής καμάρας του. Κατάφορτο τό χιλιόχρονο γιοφύρι από δόξα και μνήμες, δέχεται χαρούμενο τους λίγους διαβάτες πού περιδιαβάζουν στο κατάστρωμά του, παιδάκια, περίεργα από τό θρύλο του, κι έρωτευμένα νεαρά ζευγάρια πού αγαπώνε τή μοναξιά, τους ρευβασμούς και τά όνειρα. Και ποζάρει φιλάρεσκα μπροστά στους άμέτρητους θαυμαστές του, "Έλληνες και ξένους πού τό φωτογραφίζουν και παίρνουν μαζί τους ένθύμιο τήν κομπή και σβέλτη σιλουέττα του.

Στό γυρισμό μου από άπογευματινούς περιπάτους στις έξοχές του Κάμπου, ύστερ' από λίγο ξεκούρασμα, με ένα καφέ στον συνοικισμό του γιοφυριού, παραλείπω καμιά φορά τό άστικό λεωφορείο και παίρνω πεζός τόν υπόλοιπο δρόμο, περνώντας από τό παλιό γιοφύρι, όπως συχνά κάναμε όταν εξμασταν μικρά παιδάκια. Πηγαίναμε τότε, σε χειμωνιάτικες μεγάλες νεροποντές και σκύβαμε στα χείλια του, για νά ιδούμε γεμάτα θαυμασμό νά σπάζουν με όρμη και ν' άφροκοπούν κάτω στα γωνιασμένα ένάντια στο ρέμα βάθρα τών τόξων του, τά ξέχειλα νερά του άφηνιασμένου στοιχειού - του κατεβασμένου "Αραχθου - πού έτσι δαμασμένος περνούσε μουγκρίζοντας κάτω από τόν άτράνταχτο ζυγό - τά τόξα του γιοφυριού.

"Έχω κι εγώ τερπνές παιδικές άναμνήσεις από τό θρυλικό γιοφύρι μας. Κι όταν

ἀνεβρίνω ἀργὰ πρὸς τὴν ψηλὴ καμάρια του, χαϊδεύοντας τὶς πέτρες ἀπὸ τὰ χεῖλια τοῦ ἔθνικοῦ αὐτοῦ κειμήλιου, οἱ μνήμες αὐτὲς ζωντανεύουν καὶ μιὰ γλυκεῖα συγκίνηση γεμίζει τὴν καρδιά μου. Γιατὶ στὴν κορφή αὐτῆς τῆς ψηλῆς καμάριας του ἦταν μέχρι τὶς 6 Ὀκτωβρίου τοῦ 1912 τὸ σύνορο με τοὺς Τούρκους. Καὶ παιδάκι ἔβλεπα ἐκεῖ με μῖσος τὸν Τοῦρκο φρουρό, βλασυρὸ καὶ κορδαμένο με τὴ φανταχτερὴ στολὴ του καὶ παράπλευρα τὸ δικό μας φρουρό, ἕνα λεβεντόκορμο ζανθὸν εὐζῶνα με γελαστά γαλανὰ μάτια. Δὲν εἶχε ἀκόμα πάρει τότε τὸ δοξασμένο παρατσούκλι τοῦ «Τσολιᾶ». Κι ἀπ' αὐτὴ πάλι τὴν ψηλὴ καμάρια κατὰ τὸ δειλινὸ αὐτῆς τῆς μέρας (6-10-1912) οἱ ἀρτινοὶ, μικροὶ - μεγάλοι, εἶδαν πῶς ἔφυγε γιὰ πάντα ὁ Τοῦρκος φρουρὸς κι ὅλοι οἱ Τοῦρκοι τοῦ Σταθμοῦ. Καὶ στοὺς ἀντίπερα στοργυλοὺς λόφους τοῦ Γκρίμποβου βλέπαμε νὰ σκαρφαλώνουν ἐλευθερωτὲς τὰ εὐζωνάκια μας ἀπὸ τὸ τάγμα τοῦ Τρυπογιώργου.

Τὰ εὐζωνάκια!! Γερά παλληκάρια ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδας, με στιβαρὰ κι ἀκούραστα πόδια, στὸν ἀνήφορο καὶ στὸν κατήφορο, μαθημένα νὰ περνοῦν με σιγουριά, μέρα καὶ νύχτα, στίς γιδόστρατες καὶ στοὺς γκρεμοὺς τῶν κακοτράχαλων βουνῶν μας, κοντὰ στὰ γίδια τους. Μὲ σιδερένια χέρια γεμάτα ρόζους ἀπὸ τὸ ἀλέτρι καὶ τὴ χειρολάβια του, σπρώχνοντας νὰ βοηθήσουν τ' ἀχαμνά τους βόδια νὰ ὀργώσουν τὰ φτενὰ καὶ σκληρά, γεμάτα λιθογάλικα χωράφια τους. Σκληραγωγημένοι στὴ βροχή, στὸ χιόνι καὶ στὸ κρύο, με σκέπασμα μιὰ κάπα καμωμένη ἀπὸ τραγόμαλλο. Ἀπ' αὐτὸ τὸ σκληρὸ χαρμάνι τῶν νεοσύλλεκτων βουνίσσιων παλληκαριῶν τῆς Ἑλλάδας γίνονταν τὰ τάγματα καὶ τὰ συντάγματα τῶν Εὐζώνων τοῦ Στρατοῦ μας.

Μιὰ κοντὴ μάλλινη φουστανέλλα - εἶδος ντουλαμά -, μακρυὲς μάλλινες ἄσπρες κάλτσες ἀπὸ τὰ μηριὰ ὡς τὰ κότσια, τσαρούχι με φούντα περήφανη σὰν τὰ μουστάκια τους καὶ πυκνὴ σὰν τὰ δασιά τους στήθια. Κι ἕνα φέσι με φούντα κι αὐτό, φορεμένο λεβέντικα, γυρτὸ στὸ πλάι. Αὐτὴ ἦταν ἡ στολὴ τους, ἀντιγραφὴ ἀπὸ τὶς φορεσιὲς τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. (Τὸ Πεζικὸ μας εἶχε τὴ γνωστὴ στολὴ τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατῶν, τῆς ἐμφαντερί, με πηλίκιο κλπ. λέγονταν φαντάροι καὶ οἱ νεαροί, φανταράκια). Εὐκίνητοι, με ἑλαφρὸ ὄπλισμὸ οἱ «Εὐζῶνοι», γυμνασμένοι στὴν ἐφ' ὄπλου λόγχη καὶ γιὰ τὴν ἐπίθεση καὶ γιὰ τὴν ἀπόκρουση τοῦ ἐχθροῦ, πεζοῦ καὶ ἵππέα, ἦταν τὰ σώματα γιὰ ταχύτατους αἰφνιδιαστικoὺς ἐλιγμούς κι' ἐφόδους με ἐφ' ὄπλου λόγχη.

Στοὺς ἀπελευθερωτικoὺς πολέμους τοῦ 1912-1913 με τὰ κατορθώματά τους καὶ τὴ γραφικὴ στολὴ τους, ἔγιναν ὁ θρύλος καὶ τὸ καμάρι τοῦ λαοῦ μας. Οἱ τοῦρκοι τοὺς ἔτρεμαν. Κι' ἔλεγαν τὸ Εὐζωνικὸ μας «σαϊτάν ἀσκέρ - Στρατὸς τοῦ Σατανὰ!!». Στίς θεατρικὲς ἐπιθεωρήσεις τῆς Ἀθήνας καὶ στοὺς περιοδεύοντες στίς ἐπαρχίες θιάσους ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ὅταν ἔβγαινε τὸ «εὐζωνάκι» με τὴ δοξασμένη στολὴ του νὰ κἀνὴ τὸ νούμερό του, οἱ θεατὲς ἔξαλλοι ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ τὸ ἀποθέωναν με ζητωκραυγὲς καὶ χειροκροτήματα.

Ἀρχιζε τὸ τραγοῦδάκι του με τὴ συνοδεία τῆς ὀρχήστρας βηματίζοντας πέρα-δῶθε στὴ σκηνή-

ἔν δυὸ - ἔν δυὸ ...

φουστανέλλα, τσαρούχι' φούντα - φέσ'

καμάρ' λεβεντιά, περηφάνεια -
σουστός διπλωμένος κατφές!!
ἔν δυδ - ἔν δυδ.....

Κι ὕστερα μὲ μιὰ ἀπτόμη μεταβολὴ μὲ πρόσωπο στὴ πλατεῖα χαιρετοῦσε στρατιω-
τικὰ καὶ συσταίνονταν.

ἐγὼ εἶμ' ἐγὼ -
εὐζωνάκι γοργὸ
πού ζῶ στὸ κόσμο τιμημένα
ποιδὸς κουραμπιές¹
Ποιδὸς ντιστιγκές
μπορεῖ νὰ βγεῖ μπροστὰ σὲ μένα;²

Ἐλὸρβοι οἱ θεατὲς μὲ χειροκροτήματα καὶ μὲ μπίζ τὸν καλοῦσαν νὰ ἐπαναλάβει τὸ νούμερό του 2-3 φορές ἀκόμα. Κι ἀφοῦ τὸ ἔκανε, χαιρετώντας στρατιωτικὰ ἀποσύρονταν μὲ τὴ χαριτωμένη δικαιολογία: Μὴ τοῦ συμπάθειο μωρὲ παιδιὰ, δὲ μποUROῦ ἄλλο.....

Δὲν ξέρω ἀπὸ τὰ χέρια τίνος Ἑλληνα ζωγράφου σὲ μιὰ στιγμή εὐτυχισμένης ἔμπνευσης, μέσα στὴ βράση τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἐnthουσιασμοῦ ἀπὸ τὶς ἀπανωτὲς νίκες μας, βγῆκε ἡ ζωγραφιὰ τοῦ λεβέντη εὐζωνα μὲ τὴν «ἐφ' ὄπλου λόγχη». Γέμισαν τότε ἀπὸ χρωματιστὲς λιθογραφίες οἱ ἔφημερίδες καὶ στίς πόλεις καὶ στὰ χωριά, οἱ δρόμοι, τὰ σπίτια καὶ τὰ μαγαζιά τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὶς εἰκόνες του.

Σὲ ἄλλες μὲ λογιζόμενο τὸν τοῦρκο στρατιώτη πού ψυχορραγοῦσε χάμου στὰ πόδια του καὶ σὲ ἄλλες μὲ τὴ λόγχη του χωμένη στὰ πλευρὰ ἐνὸς βούλγαρου στρατιώτη μὲ τὴ λεζάντα «πίσω ὠρὲ ἀρκουδά». Τὸ Ἑθνικὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο μας λαϊκῶν λιθογραφιῶν εἶναι γεμᾶτο ἀπ' αὐτές, ἔμπνευσμένες ἀπὸ τὰ κατορθώματα τῆς λόγχης του. Οἱ μάχες του στὸ Δρίσκο, στὴν Ἀετορράχη, στὸ Μπιζάνι, στὴν Κρέσνα καὶ πολλὲς ἄλλες. Τὸ Μουσεῖο αὐτὸ εἶναι ἡ ἱστορία τῶν δύο πολέμων μὲ εἰκόνες τῆς ἐποχῆς. Ἀξίζει μιὰ ἐπίσκεψη.

Ἡ λιτὴ στολὴ τοῦ εὐζωνα, οἱ ἄσπρες κάλτσες του καὶ ἡ φουστάνελλα του ἀπὸ τὶς βροχές, τὰ χρώματα καὶ τὶς λάσπες τοῦ μετώπου μὲ τὶς μάχες καὶ τὶς πορεῖες, εἶχαν λερωθεῖ καὶ λυώσει. Κατάντησαν βρώμικα (τσόλια), κι ὁ καμαρωτὸς («εὐζων») τῆς καθαρεύουσας κι ὁ μυρωδάτος διπλωμένος κατφές τοῦ θεάτρου, κατάντησε ἕνας ρακένδυτος, ἕνας «τσολιάς».

Ἡ γενναία ὄμως κι ἀγνή ψυχὴ του, πεντακάθαρη κι ἀλύγιστη ἔλαμπε σὰν τὸ ἀτσάλι τῆς λόγχης του. Ἔτσι λοιπὸν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ μας ξεπήδηξε τὸ νέο βαφτιστικὸ του: «Ὁ Τσολιάς». Τὸ πιὸ λαμπρὸ λαϊκὸ παράσημο θαυμασμοῦ καὶ λατρείας. Τὸ ὠραιότερο ἐπίγραμμα γιὰ τὸν Τσολιά, καὶ τὴν ἐπικὴ ἐξόρμησή του, τὸ ἔγραψε ὁ ποιητὴς καὶ λογοτέχνης Ἀλέξανδρος Πάλλης στίς 22 Ἰουλίου 1920,

1. Κουραμπιέδες ἔλεγαν τοὺς δειλοὺς, τοὺς φυγδστρατοὺς.

2. Τὸ μουσικὸ μοτίβο αὐτοῦ τοῦ τραγουδιοῦ τονισμένο σὲ ρυθμὸ ἐμβατηρίου (μάφρ) καταχωρήθηκε ἀπὸ τότε στὸ ρεπερτόριο τῶν ἐμβατηρίων τοῦ Στρατοῦ μας καὶ τὸ ἀκοῦμε στίς παρελάσεις, χωρὶς νὰ ξέρουμε - προπαντὸς οἱ νεώτεροι - τὸ ἔνδοξο ἱστορικὸ του.

έμπνευσμένος επίκαιρα από την υπογραφή της Συνθήκης ειρήνης των Σεβρών, με την οποία η Ελλάδα έγινε η χώρα των 5 θαλασσών και των δύο Ήπειρων. Με το θρυλικό θεωρητικό μας Άβέρωφ να ναυλοχεϊ στη Πόλη.

Ποιός τ'όλεγε πώς αυτή η χαρά, αυτό το θαῦμα, ἔμελλε να καταλήξει σε μιὰ ἐθνική συμφορά και τραγωδία;

Δημοσιεύθηκε αυτό το ἐπίγραμμα στο λογοτεχνικό περιοδικό ΝΟΥΜΑΣ, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1920:

Τοῦ Τσολιά

Πῆγα ἀπὸ τύραννα δεσμά, τ' ἀδέρφια μου νὰ λύσω,
χρόνους ὄχτῶ ἀπὸ Γιάννενα ὡς Πόντο ροβολώντας.
Πίσω πάω τώρα - ἔχετε γειά - τ' ἀρνιά μου νὰ βοσκήσω
στὸ λόγγο τῆ φλογέρα μου λαλώντας.

Εἶναι ἓνα διαμάντι τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματείας, ὅπως και τ' ἄλλα τρία ἀδέρφια του - «Τοῦ Σουλιώτη, τοῦ Κανάρη και τοῦ Μεσολογιοῦ».

Κι ἄλλες ἀργότερα δόξες και δάφνες ἐτοιμάζε ἡ Ἱστορία γιὰ τὴν Πατρίδα μας και τὸν Τσολιά μας, με τὸ Ο Χ Ι τοῦ 40. Ἄδραξε πάλι ὀργισμένος στὰ δυνατὰ του χέρια τὴν Ξιφολόγη, ἀποφασισμένος νὰ τὰ βγάλει πέρα και με τὴν ἀποκριάτικη παρὰ τῶν Βερσαλλιέρων με τὰ πολὺχρωμα φτερά στὰ καπέλλα τους, τῶν Ἀλπίνι με τὰ φαρδεῖὰ ταμπάρα και τὰ ἀλπινικὰ σκί, και τῶν χάρτινων Λύκων και Κένταυρων! τῆς Τσοσκάνης.

Και βουίξαν τότε τὰ βουὰ τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τὴ γνωστὴ στὴ φυλὴ μας πανάρχαια πολεμικὴ Ἰαχὴ: Ὀμπρὸς Παιδιὰ - («Ἴτε παῖδες ἐλλήνων») ἀέρα, ἀέρα.

Ὁ πόλεμος με τὴ ξιφολόγη εἶναι ὤμος, με πρωτόγονη ἀγριότητα και τὸν ἀντέχουν, κατα πῶς λείει ὁ λαὸς μας, ὅσοι ἔχουν κόκκαλο στὴν καρδιά, οἱ γενναῖοι.

Νὰ τὶ ἔγραψε τότε γεμάτος θαυμασμό ὁ Ἀγγλος πολεμικὸς ἀνταποκριτῆς David Walker ἀπὸ τὸ μέτωπο: «Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς πολέμησε με τὴν ξιφολόγη. Τοῦτο ἐπροκάλεσε τὴν ὀργὴ τῶν Ἰταλῶν (ποὺ εἶχαν θανάσιμο φόβο γιὰ τὸ κρῦο ἀτσάλι) και ὀλόκληρος ὁ Ἰταλικὸς Τύπος χαρακτήριζε τὴν ξιφολόγη «βάρβαρο ὄπλο». Ὁ Ἑλληνας στρατιώτης πολέμησε με τὴν ἄγρια μανία τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ὑπερασπίζεται τὴ γῆ του». (Θ. Φ. Παπακωσταντίνου Ἡ μάχη τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1940-1941) - Κι ὁ λογοφόρος Τσολιάς, με τὶς μυριάδες εἰκόνες του, πλημμύρισε και πάλι τὶς πόλεις και τὰ χωριά μας.

Τὸ ἴδιο ἔγινε κι' ἀπὸ τοὺς ἀπόδημους Ἑλληνες κι ἀπὸ τοὺς ξένους τοῦ ἐλεύθερου κόσμου τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Γιατὶ τὶς λαμπρές μας νίκες ποὺ πληροφορήθηκε ὄλος ὁ μαχόμενος ἐλεύθερος κόσμος, ποὺ ἦταν οἱ πρῶτες ἀνέλπιστες νίκες στὴ ζοφερὴ ἐκείνη ἐποχὴ, τὶς χαιρέτησε ἔκθαμβος σὰν θεῖκὸν Εὐαγγελισμό γιὰ τὴν τελικὴ νίκη. Ἀποδείχτηκε πῶς οἱ δράκοντες τοῦ κακοῦ, οἱ ἐπιδρομεῖς, δὲν ἦταν ἀήττητοι.

Τὸν Τσολιά και τὸ τσαρούχι του, τὸν πῆραν παράλληλα ἀμέσως ἡ λαϊκὴ βιοτεχνία τῆς πορσελάνης, τῆς χρυσοχοικῆς, ξυλογλυπτικῆς κ.λ.π. κι ἔγινε τῆς μόδας ἡ διακόσμηση τῶν σαλονιῶν με μπιμπελὸ πορσελάνης ἀπὸ τσολιάδες, κι ἀπὸ τσαρούχια, σταχτοδοχεῖα, δοχεῖα γιὰ μπομπὸν κλπ. και γιὰ γυναικεῖα στολίδια ἀπὸ χρυσὰ και ἀσημένια μικρὰ εἰδῶλια τσολιάδων και τσαρουχιῶν.

Ὁ ἀξέχαστος φίλος Ἀλέκος Χρυσοχόος, ταγματάρχης στὸν πόλεμο τοῦ 40, μὲ ἀξιόλογη δράση, πιάστηκε ἐπὶ Κατοχῆς ἀπὸ τοὺς Ἴταλους καὶ κλείστηκε ὀμηρος σὲ στρατόπεδο συγκέντρωσης στὴν Ἰταλία. Εἶχε ἀρχίσει τότε ἡ δράση τῶν ὀμάδων ἐθνικῆς ἀντίστασης, ΕΔΕΣ, ΕΑΜ κλπ. Καὶ οἱ Ἴταλοι τὸν μυρίστηκαν πὼς ἦταν μυστικός σύνδεσμος ποὺ στρατολογοῦσε ἀγωνιστὲς γιὰ τὸν ΕΔΕΣ.

Ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ὅταν αὐτὴ συνθηκολόγησε, μεταφέρθηκε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς μαζὺ καὶ μὲ ἄλλους ὀμήρους σὲ Γερμανικὸ στρατόπεδο. Καὶ μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοὺς Συμμάχους, ἐλευθερώθηκε κι αὐτός. Ὅταν ὁ διοικητῆς τῆς ἀμερικανικῆς μονάδας ποὺ τοὺς ἀπελευθέρωσε εἶδε πὼς μεταξὺ τῶν ὀμῆρων, ἦταν κι ἓνας ἀνώτερος Ἕλληνας ἀξιωματικός - ὁ Χρυσοχόου - ζήτησε καταχαρούμενος νὰ τὸν γνωρίσει. Καὶ οἱ τιμὲς καὶ οἱ περιποιήσεις ποὺ τοῦ ἔκανε ἦταν ἐξαιρετικές. Ἔγιναν φίλοι.

Τὴν αὐθόρμητη αὐτὴ συναδελφικὴ φιλία, τὸ ἐπιχειρηματικὸ ἀμερικάνικο δαιμόνιο δὲν ἄργησε νὰ τὴν συλλάβῃ καὶ σὰν εὐκαιρία μιᾶς μπίζνες-δουλειᾶς γιὰ κέρδη.

Ὁ πόλεμος στὴν Εὐρώπη ἦταν στὸ τέλος του. Κι ὁ ἀμερικάνος ἀξιωματικός ποὺ ἤξερε τὸ θαυμασμὸ τῶν ἀμερικανῶν γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς γενναίους στρατιῶτες τῆς, πρότεινε στὸν Χρυσοχόου ἀντὶ νὰ ἐπαναπατριετῆ, νὰ τὸν πάρῃ στὴν Ἀμερικὴ καὶ νὰ τὸν κάμει συνεταῖρο στὴ μεγάλη ἐπιχείρηση ψυχαγωγικοῦ κέντρου ποὺ εἶχε ἐκεῖ ὁ πατέρας του, χωρὶς καμιὰ χρηματικὴ εἰσφορά καὶ χωρὶς καμιὰ ἐργασία. Θᾶβαζε γιὰ ρεκλάμα στὴ φάτσα τοῦ κέντρου δυὸ μεγάλες φωτεινὲς ἐγχρωμὲς εἰκόνες: μιὰ τοῦ Τσολιὰ μὲ τὴν ξιφολόγη καὶ τὴν ἰδιόρρυθμη ἐντυπωσιακὴ στολὴ του καὶ μιὰ τοῦ ταγματάρχη Χρυσοχόου.

Τὰ ἄλλα θὰ ἦταν δουλειὰ δική του καὶ τοῦ πατέρα του. Ἡ ἐπιχείρηση θὰ γίνονταν χρυσορυχεῖο. Μέσα σὲ 2 - 3 χρόνια ποὺ θὰ κρατοῦσε αὐτός ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ τὸ ρεῦμα τῆς πελατείας « ὅλοι στὸν γενναῖο Ἑλληνα », θὰ γίνονταν ἑκατομμυριοῦχος σὲ δολλάρια κι ὄχι σὲ δραχμὲς.

— Ἐλα, τοῦ ἐπέμενε ὁ ἀμερικάνος συνάδελφος, θέλω νὰ σὲ κάνω πλούσιο. Δὲν ἀμφέβαλλα - μοῦ διηγοῦνταν ὁ Χρυσοχόου — οὔτε γιὰ τὴν εἰλικρίνεια τῶν αἰσθημάτων του, οὔτε γιὰ τὴν σιγουριὰ τῶν ὑποσχέσεών του. Ἡ σκέψη ὡστόσο ὅτι θὰ ἔκανα τὴν τιμημένη στολὴ τοῦ Ἑλληνα ἀξιωματικοῦ καὶ τὴν πολυδοξασμένη φουστανέλλα τοῦ Τσολιὰ ἐμπορικὴ ρεκλάμα μὲ ἀναστάτωνα.

Καὶ τό σεμνὸ παλληκάρι ἀρνήθηκε μὲ εὐγένεια τὴν προσφορά.

*

Ἀπ' αὐτὲς τὶς δόξες καὶ τὶς δάφνες τοῦ Τσολιὰ, ἔχει μεγάλο μερτικὸ ἢ Ἄρτα μας. Κι ὅταν λέμε Ἄρτα ἐννοοῦμε ὅλο τὸ Νομὸ μας.

Στὴν ἐξόρμηση τοῦ 1912-1913 μὲ τὰ εὐζωνικὰ τάγματα 3 καὶ 7, ποὺ εἶχαν ἔδρα τὴ μεθοριακὴ πόλη μας, στὸν Ἀμυντικὸ Στρατώννα. Κι' ἀργότερα μὲ τὸ θρυλικὸ 3/40 (τρία σαράντα) Σύνταγμα τῶν Τσολιάδων μας. Τὸ («τρίο ξυπόλυτο») ὅπως τὸ λέγαμε μὲ καμάρι καὶ τρυφερότητα. Κι' ἀκόμα πῶς μεγάλο μερτικὸ ἔχει ἢ Ἄρτα μας σὲ δόξα καὶ δάφνες ἀπὸ τὸ Ο Χ Ι τοῦ 40.

Ἄν τὸ 1940 εἶχαμε τὰ πρωτόγονα συγκοινωνιακὰ μέσα τῆς ἐποχῆς τῆς μάχης τοῦ Μαραθώνα, ἓνας φτεροπόδαρος Τσολιὰς τοῦ 3/40 θὰ ξεκίνοῦσε ἀπὸ τὸ Καλπάκι

πηλαλώντας για τὰ Γιάννενα, ὅπως ὁ ἀρχαῖος ἀγγελιοφόρος Φειδιππίδης για τὴν Ἀθήνα, νὰ φέρει τὸ χαρμόσυνο μήνυμα («Νενικήκαμεν!! Εὐζωνιστί: «Τὸ φούσκου σαμαν, τὸ κερατάδες»!! Θεέ μου, μήπως ἄθελά μου κομπάζω; Τὰ παραλέω; Γι αὐτὸ καλύτερα ν' ἀφήσω νὰ σᾶς τὰ πεῖ ἀμερόληπτα, ὁ μεγάλος μας ποιητὴς Ὀδυσσεύς Ἐλύτης, νεαρὸς τότε πολεμιστὴς σ' αὐτὸ τὸ μέτωπο τῆς Ἡπείρου, ὅπως ὁ Αἰσχύλος στὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα:

«Ἐημερώνοντας τ' Ἀγιαννιοῦ, μὲ τὴν αὔριο τῶν Φώτων, λάβαμε τὴ διαταγὴ νὰ κινήσουμε πάλι μπροστὰ, για τὰ μέρη ὅπου δὲν ἔχει καθημερινὲς καὶ σκόλη. Ἔπρεπε λέει, νὰ πιάσουμε τίς γραμμὲς ποὺ κρατοῦσαν ὡς τότε οἱ ΑΡΤΙΝΟΙ, ἀπὸ Σχεϊμάρρα ὡς Γεπελένι. Λόγω ποὺ ἐκεῖνοι πολεμοῦσαν ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα συνέχεια κι εἶχαν μείνῃ σχεδὸν οἱ μισοὶ καὶ δὲν ἄντεχαν ἄλλο.» (ἜΑξιον ἔστι).

Ἡ πάνω ἀριστερὴ γωνία

ΧΑΡΗ ΜΑΥΡΟΜΑΘΗ

Δέκα χρόνια μετὰ ἦρθα

καὶ πάλι σ' αὐτὴ τὴν κοιλάδα, σ' αὐτὸ τὸ δρόμο.

Οἱ λεπτομέρειες τοῦ Μάρτη ποὺ ἔφευγε

τώρα καὶ ὧρες

καὶ τὰ πνιχτὰ ἀναφιλητὰ τῶν πεύκων, τῶν ἐρπετῶν

καὶ τῶν παραθυριῶν στὰ γύρω σπίτια

στις ρίζες καὶ στὰ θορία τῆς γῆς

κτυπιοῦνται σ' ἓνα τοῖχο ἄσπρο καὶ μαβὶ

στὴν πάνω ἀριστερὴ γωνία

κι' ἐπιστρέφουν.

Καὶ τοῦτο γιατὶ δὲν προσεύχονται σὰν τὰ πουλιὰ

δὲν ξέροντι τίς φοβερὲς συμφωνίες τῶν τραγουδιστῶν

τῆς ἀναπηρίας τοῦ Θεοῦ

δὲν ἔχουν ἓνα δάκρυ παλιό, ποὺ κατεβαίνοντας στιφὸ

ᾧσμε τὴν ἄκρη τῶν χειλιῶν

νὰ μὴν τ' ἀφήνει νὰ ἀφηγηθοῦν ἀπλὰ κάποιον ἀπλὸ συμβάν.

Τὸ βλέμμα τους μόνο ζωγραφίζει μιὰ σκιὰ μὲ μαῦρο σακκάκι

καὶ ἄσπρες κάλτσες

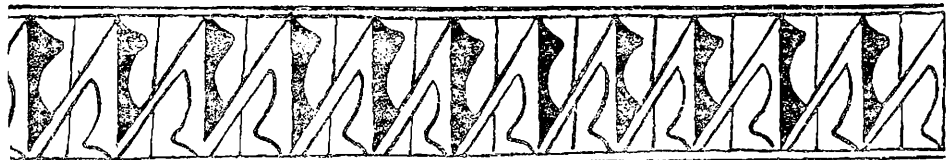
καὶ συνεγείρει ἀκροθυμικὰ ὅλα τὰ μάτια κι' ὅλα τὰ χέρια τοῦ κόσμου

νὰ δοῦν ἢ ν' ἀγγίξουν.

Γιατὶ ξέρετι πὼς ὅτι ἀγγίζεις ὑπάρχει, κι' ὅτι βλέπεις ὑπάρχει.

γιατὶ τὰ δάχτυλα δὲν κρατιοῦνται μεταίωρα κι' ἄλλο καιρὸ ἀκόμα.

Δέκα χρόνια για νὰ προσμένεις τὸ χρόνο εἶναι πάντα πολλὰ

ΟΤΑΝ ΤΟ ΓΙΟΦΥΡΙ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ ΗΤΑΝ ΣΥΝΟΡΟ

ΛΕΩΝΙΔΑ ΒΛΑΧΟΥ

Τὸ θρυλικὸ Γιοφύρι τῆς Ἄρτας ἦταν σύνορο ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία ἀπ' τὸ 1881 ὡς τὸ 1912. Ἐκεί, ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τοῦ Γιοφυριοῦ, ἡ ἑλληνικὴ σημαία. Ἐκεί, στὰ δυτικὰ, ἡ τούρκικη.

Στὰ δυὸ ἄκρα τοῦ Γιοφυριοῦ ὑπῆρχαν καγκλωτῆς πύργους ποὺ τὸ βράδυ ἐκλείναν. Μόλις ἔδωκε ὁ ἥλιος, ἀπ' τὴ μεριά τῶν τούρκων ἀκούγόταν τὸ μπουρί-ἕνα σάλπιγμα καθορισμένο - καὶ ἔκλεινε ἡ πύργος, γιὰ νὰ ξανανοίξει μετὰ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου.

Οἱ ἄρτινοι ποὺ εἶχαν δουλειὲς στὸ τούρκικο, εἶχαν πασσαπόρτι γιὰ ἕνα μῆνα — μετὰ πληρωμὴ — καὶ ὅσοι εἶχαν μαγαζιά στὸ μαχαλά τοῦ Γιοφυριοῦ, στὴν τούρκικη μεριά, ἔπρεπε νὰ περνᾶνε τὸ Γιοφύρι φορῶντας κόκκινα φέσια. Ἐτσι, πρῶτ - πρῶτ πέρασαν μετὰ τὰ φεσάκια τους οἱ Μιχαλαῖοι, ὁ Μάρκος Γαρουφαλιάς, ὁ Βασίλης Λαλάκος καὶ ἄλλοι πολλοί, ποὺ εἶχαν μαγαζιά μετὰ ὑφάσματα στὸ τούρκικο, καὶ ἔκαναν χρυσὲς δουλειές, γιὰτὶ ἐκεῖ ψώνιζε ὅλος ὁ κάμπος.

Ἀπ' τὴ μεριά τῶν Τούρκων ὑπῆρχε μεγάλη φθηνεὶα σ' ὅλα τὰ εἶδη. Δὲν ξέρω τὸ γιὰτί. Ἦταν ἀφορολόγητα; Τόκναναν γιὰ προπαγάνδα; Πάντως οἱ ἄρτινοι ἐμπαιναν στὸν πειρασμό, μετὰ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους νὰ κάνουν λαθρεμπόριο, ν' ἀγοράσουν διάφορα εἶδη στὸ τούρκικο μετὰ λίγα χρήματα, νὰ τὰ περάσουν παράνομα στὸ ἑλληνικὸ καὶ νὰ τὰ μοσχοπουλήσουν. Ἄλλοι πέρασαν τὰ λαθραῖα τὴ νύχτα μετὰ ἀπ' τὸ γυαλό, ἀκόμα καὶ μετὰ ἄλογα. Ἄλλοι, ποὺ πέρασαν λίγα πράγματα, προσπαθοῦσαν νὰ τὰ περάσουν κρυμμένα ἀπάνω τους ἢ σὲ καλάθια.

Γι' αὐτὸ, μόλις πέρασαν στὸ ἑλληνικὸ, τοὺς γινόταν ἔρευνα. Ἐπῆρχε ἐκεῖ ἕνας σταθμός. Τοὺς ἄντρες τοὺς ἔψαχναν οἱ χωροφύλακες, τίς γυναῖκες γυναῖκα. Γιὰ ἕνα διάστημα ὑπηρέτησε ἐκεῖ ἡ Καλαμπάκου, ποὺ δὲν ἔκανε χατήρια. Ἦταν πολὺ αὐστηρὴ, σωστὸς διάλογος.

Ἄν βρισκόταν τὸ λαθραῖο, κατασχόταν. Καὶ στοὺς ἄντρες ἔβαζαν πρόστιμο. Στις γυναῖκες — ποὺ ἔκρυβαν στ' ἀπόκρυφα τους κανένα μεταξωτὸ — ἔβγαζε ἡ γυναῖκα - φύλακας τὸ βρακί καὶ τὸ κρέμαγε στὸν πλάτανο (τὸν γνωστὸ πλάτανο τοῦ Ἀλῆ - Πασά) γιὰ ρεζίλεμα.

Στὸ Γιοφύρι εἶχαν τὸ στέκι τους πολλοὶ ἄρβανίτες γιέγκηδες, ποὺ πουλοῦσαν χαλβάδες, μπιρμπιλία ὑπέροχα, στραγάλια, λουκουμια λουρίδες τοῦ ἑνὸς μέτρου μάκρος καὶ πέντε πόντων πάχος, σὲ τρία χρώματα, ρόζ, ἄσπρο, θαλασσί. Τόδιον πολὺ φτηνά. Μ' ἕνα δίλεπτο ἔπαιρνες περισσότερο ἀπὸ πιθαμὴ. Γι' αὐτὸ μόλις κο-

νομάγαμε κανένα δίλεπτο, γραμμή για τὸ Γιοφύρι καὶ χορταίναμε ζαχαρικά.

Οἱ γκέγκηδες φτιάναν ἀκόμα τὸ μπουζά τὸ καλοκαίρι, ἓνα πολὺ ὠραῖο δροσιστικὸ ποτὸ ποὺ ἦταν ὠφέλιμο γιὰ τὸ στομάχι κι' ἦταν περιζήτητο τότε, ποὺ δὲν ὑπῆρχαν ψυγεῖα καὶ πάγος. Καὶ τὸν χειμῶνα, μέχρι τὸ Πάσχα, φτιάναν τὸ ὑπέροχο σαλέπι τους.

*

Ἄπὸ τὸ 1910 ἄρχισαν μεγάλες στρατιωτικὲς προετοιμασίες ἀπ' τοὺς δικούς μας. Ἀπάνω στὸν Στρατῶνα τῆς Ἄρτας κόσμος πολὺς δούλευε. Δὲν ἔφταναν οἱ ἐργάτες τῆς Ἄρτας, ἔφεραν κι' ἀπ' τὴν Ἀθήνα ἐργάτες μὲ εἰδικότητες. Ἐπισκεύασαν τὸν Στρατῶνα, ἔφτιαζαν Νοσοκομεῖο, σταύλους, μαγειρεῖα. Μπροστὰ ἀπ' τὸν Στρατῶνα, ἔφτιαζαν τσιμέντινα πυροβολεῖα γιὰ πεδινὰ πυροβόλα, βαρειά. Κι' ἄλλα τοποθετήθηκαν πίσω ἀπ' τὸν Στρατῶνα. Φαίνεται πῶς οἱ δικοὶ μας ὑπολόγιζαν πῶς ὅταν ἀρχίσει ὁ πόλεμος, θὰ γίνεῖ ἀγῶνας πυροβολικοῦ, ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι, ξέροντας ὅτι δὲ μποροῦν νὰ κρατηθοῦν στὰ χαμηλά, τράβηξαν τὸν κύριο ὄγκο τους ψηλά στὴν Κιάφα, στὰ Πέντε Πηγιάδια κι' ὀχύρωσαν γερὰ τὸ Μπιζάνι, γιὰ νὰ μᾶς τσακίσουν ἐκεῖ.

Τὶς παραπάνω ἐργασίες στὸν Στρατῶνα τὶς διηύθυνε ὁ Συνταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ Ἰωάννου. Ψηλός, μουστακάτος, καβάλλα σ' ἓνα καμαρωτὸ ἄσπρο ἄλογο, ἀνεβοκατέβαινε στὸν Στρατῶνα πολλὲς φορὲς τὴ μέρα.

Τὴν παραμονὴ τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου ἡ Ἄρτα ἦταν ἀνάστατη. Σ' ὅλους τοὺς δρόμους τῆς ἦταν ζῶα φορτωμένα μὲ πυρομαχικά. Στρατὸς δεξιὰ κι' ἀριστερὰ τοῦ Γιοφυριοῦ κι' ἄλλοι στρατιῶτες ταμπουρωμένοι πίσω ἀπ' τὶς καλαμιές τῶν ὄχτων. Κι' ὅταν κηρύχτηκε ὁ πόλεμος κι' ἀκούστηκαν μερικὲς κανονιὲς ἀπ' τὸ βαρὺ μας πυροβολικό, ἄρχισε τὸ ντουφεκίδι ἀπ' τὸ στρατό μας. Μὰ σὰν εἶδαν ὅτι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά τοῦ ποταμοῦ (ἀπ' τὸ τούρκικο) δὲν ἀπαντοῦσε κανεὶς, ξεχύθηκαν οἱ στρατιῶτες μας, πέρασαν τὸ Γιοφύρι κι' ἀπλώθηκαν στὸν κάμπο καὶ πρὸς τὸ Μαράτι.

Κολλητὰ στὸ Γιοφύρι, ἀριστερὰ καθὼς τὸ περναῖμε καὶ παταῖμε τὸ τούρκικο, ἦταν ἓνα κτίριο - σώζεται ἀκόμα - ὅπου οἱ Τοῦρκοι εἶχαν τηλέγραφο. Φεύγοντας λοιπόν, ἄφησαν ἓναν τηλεγραφητὴ, γιὰ νὰ τοὺς δίνει πληροφορίες γιὰ τὶς ἐλληνικὲς δυνάμεις ποὺ περνοῦσαν ἀπ' τὸ Γιοφύρι. Ἀλλὰ οἱ δικοὶ μας μπῆκαν στὸ κτίριο, εἶδαν τὸν τοῦρκο νὰ τηλεγραφεῖ, αὐτὸς προσπάθησε ν' ἀντισταθεῖ καὶ τὸν σκότωσαν.

Πρόβλημα δημιουργήθηκε γιὰ τὸ πῶς θὰ περάσουν ἀπέναντι τὰ βαρειὰ πυροβόλα ποὺ ἦταν ἀπάνω σὲ μεγάλα τετράτροχα ὀχήματα καὶ τὰ τραβοῦσαν πολλὰ ἄλογα. Γιατὶ ἦταν φόβος μὴ δὲν ἀντέξει ἡ γέφυρα. Βρέθηκε ὅμως ἡ λύση. Ἀφαιροῦσαν τὶς κάνες - ποὺ ἦταν καὶ μακρὲς καὶ βαρειές-, τὶς σήκωναν μὲ τὴ βοήθεια μεγάλων βίντς καὶ τὶς φόρτωναν σὲ ἄλλα τετράτροχα. Ἔτσι τὸ βαρὺ πυροβόλο μοιράζονταν σὲ δύο τετράτροχα. Τὰ τετράτροχα, δεμένα μὲ χοντρά σκοινιά, τὰ τραβοῦσαν οἱ Ἄρτινοί, ποὺ προσφέρθηκαν ἐθελοντικά. Τὰ ἔφταναν στὴν ἄλλη μεριά τοῦ Γιοφυριοῦ. Ἐκεῖ πάλι μὲ βίντς σήκωναν τὶς κάνες, τὶς συναρμολογοῦσαν στὶς βάσεις τῶν κανονιῶν, ὕστερα ἔζεβαν τὰ ἄλογα καὶ τὰ πυροβόλα φεύγαν γιὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὸ μεγάλο σκοπὸ τους. Ὁ ἐnthουσιασμὸς τῶν Ἄρτινῶν ἦταν μεγάλος. Σωστὴ τρέλλα.

Στὴν Ψηλὴ Καμάρα τοῦ Γιοφυριοῦ, ἔχασε τὸ πόδι του ὁ Τσιλιγγύρης.—

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ, ΤΟ 1815

ΝΙΚΟΥ ΒΑΣ. ΑΛΙΒΕΡΤΗ

Οί σχέσεις τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν στὸ κράτος τοῦ Ἀλῆ Πασά με τούς προξένους τῶν ξένων δυνάμεων δὲν εἶχαν ἐθιμοτυπικὴ μορφή, οὔτε στηρίζονταν σὲ κανόνες προσεχτικῆς συμπεριφορᾶς. Ἡ αὐθαιρεσία, ἡ ἀδιαφορία ἢ ἡ ἐπίδειξη ὑπερβάλλοντος ζήλου πρὸς τὴν κατεύθυνση ποῦ συνέφερε στὸ διοικητικὸ ὄργανο, δημιουργοῦσε συχνὰ δύσκολες καταστάσεις στις σχέσεις προξένων καὶ τουρκικῆς διοικήσεως. Ὁ Οὐγκὼ Πουκεβίλλ, ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας στὴν Ἄρτα, περιγράφει ἕνα τέτοιο ἐπεισόδιο στὴν παρακάτω διαμαρτυρία του πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασά:

Ἄριθ. 61

Ἄρτα 13 Δεκεμβρίου 1815

Πρὸς τὴν Α.Υ. τὸν Βεζύρη Ἀλῆ Πασά

Βεζύρη

Γυρνώντας στὴν Ἄρτα τὸ πρωτῆ, ἔμαθα γιὰ ἕνα ἐπεισόδιο ποῦ ἔγινε στὸ σπίτι μου ὅταν ἔλειπα, ποῦ ἐκθέτει καὶ τὴν Ὑψηλότητά Σας καὶ ἐμένα τὸν ἴδιο με αἰφνιδιάζει.

Ἐπειδὴ ἡ βρисиὰ ἦταν βαρειά καὶ ἔγινε δημόσια, πρέπει καὶ ἡ ἐπανόρθωσή της νὰ γίνῃ δημόσια. Τὸ ζητῶ αὐτὸ στὸ ὄνομα τοῦ βασιλιὰ καὶ κυρίου μου καὶ στὸ ὄνομα τῆς φιλίας ποῦ βασιλεύει μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σεβαστῆς Πύλης.

Νὰ πῶς ἔγινε τὸ ἐπεισόδιο:

Μερικὲς μέρες μετὰ τὸν ἐρχομὸ μου ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὴν Ἄρτα, μοῦ ἔφεραν ἕνα ἐλαφάκι, ποῦ τὸ εἶχα δεμένο στὸ ἰσόγειο τοῦ σπιτιοῦ μου. Πρὶν τρεῖς μέρες, ἔνα κυνηγόςκυλο κάποιου Κωνσταντῆ Ραγγόπουλου, μπῆκε στὸ σπίτι μου καὶ κατέφαγε τὸ ἐλάφι μου. Οἱ ὑπηρετές, ξέροντας πόσο τὸ ἀγαποῦσα, πιάσαν τὸν σκύλο καὶ τὸν κλείδωσαν σὲ μιὰ ἀποθήκη. Ὅταν πληροφορήθηκε ὁ Ραγγόπουλος τὸ τί ἔγινε, ἦρθε στὸ Προξενεῖο συνοδευόμενος ἀπὸ πολλὰ «παλληκάρια» (palicarıs) καὶ ζήτησε ἐπίμονα νὰ τοῦ δοθεῖ ὁ σκύλος. Οἱ ὑπηρετές μου τοῦ ἀρνήθησαν καὶ αὐτὸς με μερικὰ παλληκάρια ἀνέβηκαν στὸν σκεπαστὸ ἐξώστη, ἕνα δὲ παλληκάρι ποῦ κρατοῦσε σουγιά, ἄρπαξε ἕναν ἀπ' τούς ὑπηρετές μου ἀπὸ τὸ λαιμὸ καὶ τὸν πέταξε κάτω, ἀπὸ τὴν κορφή τῆς σκάλας. Παραβίασε καὶ τὶς πόρτες τῶν δωματίων μου, ποῦ τὰ εἶχα κλειδωμένα. Στις συστάσεις ποῦ τοῦ ἔγιναν, ὅτι τὸ σπίτι αὐτὸ δὲν εἶναι σπίτι ἐνὸς ιδιώτη, ἀλλὰ τὸ σπίτι τοῦ βασιλιὰ τῆς Γαλλίας, ξέρασε γιὰ τὸν Μονάρχη καὶ τὸ Στρατὸ Του αἰσχρολογίεζ, ποῦ ἡ λεπτότητα τῆς γλώσσας μου δὲν μοῦ ἐπι-

τρέπει νὰ τίς ἀναφέρω στήν Ὑψηλότητά Σας. Αὐτὰ ἔγιναν μπροστά σέ πάνω ἀπό τρακόσια ἄτομα πού συγκεντρώθηκαν στήν αὐλή μου ἀπό τὸ Ὄρουβο καί τίς φωνές. Αὐτὸ πού μὲ παραξενεύει εἶναι ὅτι δὲν βρέθηκε κανένας νὰ προστατέψῃ τὸ σπίτι καί τοὺς ὑπηρέτες μου.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὁ μανιασμένος Ραγγόπουλος φώναξε στοὺς συγκεντρωμένους : «Εἶμαι ἄνθρωπος τοῦ Βεζύρη, ὁ ἀδελφός μου εἶναι μαζὺ μὲ τὸν Ὅμερ Μπεη Βρυώνη. Δὲν λογαριάζω τοὺς Γάλλους καί τὴν Κωνσταντινούπολη. Νὰ πάει στὸ διάολο ὁ Πρόξενος!». Ἴσως οἱ συγκεντρωμένοι νὰ νόμισαν ὅτι ὅλα αὐτὰ ἔγιναν ὕστερα ἀπὸ ἀνώτερη διαταγὴ!

Μετὰ ἀπ' αὐτὸ τὸ σκάνδαλο, καταλαβαίνει βέβαια ἡ Ὑψηλότητά Σας ὅτι δὲν μπορῶ νὰ ζήσω ἔντιμα στήν Ἄρτα, ἂν δὲν πάρω σύντομα τὴν ἱκανοποίησιν πού μοῦ πρέπει.

Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ ἔγραψαν σὲ πρόσωπο τοῦ περιβάλλοντος τῆς Ὑψηλότητάς Σας γιὰ νὰ παραστήσουν τὰ πράματα ὅπως αὐτοὶ θέλουν καί νὰ κερδίσουν τὴν εὐνοιά Σας. Σᾶς δηλώνω ὅμως ὅτι δὲν πρόσθεσα στήν ἀλήθεια οὔτε μιὰ λέξη πού δὲν εἰπώθηκε. Δὲν ἀκούστηκε καμιὰ φωνὴ κατὰ τοῦ ἄθλιου αὐτοῦ πού μ' ἔβρισε, γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ μαρτυρήσῃ ὅλη ἡ Ἄρτα.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἂν ἡ Ὑψηλότητά Σας δὲν συμφωνεῖ, πρᾶμα πού δὲν τὸ πιστεύω, γιὰ νὰ μοῦ δοθεῖ δίκαιη ἱκανοποίησιν ἐπὶ τόπου, τότε τὴν παρακαλῶ νὰ μοῦ στείλῃ ἓνα μπουγιουρντί, δίνοντας διαταγὴ στὸ μιτζιλ - χανὲ νὰ μοῦ βρεῖ τὰ ἀπαιτούμενα ἄλογα γιὰ νὰ κουβαλήσω τίς ἀποσκευές μου ὡς τὴ Σαλαώρα, ὅπου θὰ τίς φορτώσω γιὰ τὴν Πάτρα κι' ἐμένα νὰ μοῦ δώσει μιὰ ἐνοπλὴ συνοδεία γιὰ νὰ πάω διὰ ξηρᾶς στήν ἔδρα τοῦ ἀδελφοῦ μου».

Στὸ παραπάνω ἔγγραφο δὲν γίνεται καμιὰ ἀναφορὰ στὶς τοπικὲς ἀρχές γιὰτι κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ βρεῖ τὸ δίκιο του ἀπ' αὐτές. Ἡ ἔπρεπε ν' αὐτοδικήσῃ ἢ νὰ ἀναφερθεῖ κατ' εὐθεῖαν στήν κορυφὴ τῆς διοικητικῆς πυραμίδας, τὸν Ἄλῃ Πασά. Καί αὐτὸ ἔκανε ὁ Πουκεβίλλ.

Μετὰ ἀπὸ λίγες μέρες ξέσπασαν στήν Πρέβεζα μεγάλες ταραχές σὲ βάρος τῶν «φράγκων». Ἡ Πρέβεζα ὑπαγόταν στήν προξενικὴ περιφέρεια τῆς Ἄρτας, γι' αὐτὸ βλέπουμε νὰ ἐνδιαφέρεται πάλι ὁ Πουκεβίλλ. Στέλνει τὴν παρακάτω διαμαρτυρία του, στήν ὁποία ἂν καί δὲν ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα, γίνονται ὅμως σαφεῖς ὑπαινιγμοὶ κατὰ τοῦ Ἄλῃ Πασά, ὡς ὑποκινητὴ τῶν ἐκτρόπων.

Ἄριθ. 63

Ἄρτα 23 Δεκεμβρίου 1815

Πρὸς τὴν Α.Υ. τὸν Βεζύρη Ἄλῃ-Πασά.

Βεζύρη

Ἐέρω ὅτι ἡ Ὑψηλότητά Σας ἔχει κι' ὅλας μάθει τὰ ὅσα ἔγιναν στήν Πρέβεζα, πού θὰ στοίχιζαν τὴ ζωὴ ὅλων τῶν φράγκων πού βρίσκονται στὸ λιμάνι αὐτὸ. Δὲν θέλω νὰ μπῶ στοὺς καυγάδες τοῦ Samso Leséne καί τοῦ Pezarino, οὔτε ν' ἀναφερθῶ στὶς φοβερὲς συνέπειες στὶς ὁποῖες μποροῦσαν νὰ καταλήξουν τὰ ἐπεισόδια αὐτά, ἂν βρισκόμουν κι' ἐγὼ στήν Πρέβεζα, μέσα στὶς βιαιότητες καί τίς βρισιὲς ἐνὸς βάρβαρου καί φανατικοῦ ὄχλου πού νόμιζε ὅτι ἐνεργοῦσε κατὰ τὴν ἐπιθυμία τῆς Ὑ-

ψηλότητάς Σας, όταν έπιανε και κακομεταχειριζόταν όποιον φορούσε καπέλλο.

Περιορίζομαι (στο κείμενο σβυσμένες οι λέξεις «παίρνω τὸ θάρρος») νὰ ὑποδείξω στὴν Ὑψηλότητά Σας ὅτι πρέπει ἡ ἴδια νὰ διορθώσει τὰ πράγματα καὶ νὰ δώσει ἕνα γερό μάθημα στὴν πόλη τῆς Πρέβεζας. Ἄλλιῶς κανένα εὐρωπαϊκὸ πλοῖο δὲν θὰ διακινδυνεύσει νὰ μπεῖ σὲ ἀλβανικὸ λιμάνι*.

Παρακαλῶ τὴν Ὑψηλότητά Σας νὰ πιστέψει ὅτι ὁ ἄθλιος Pezarino δὲν θὰ ξανακινηθεῖ πιά, ὕστερα ἀπὸ τὶς ἀποκαλύψεις τοῦ ἄτυχου Caretto, τὸν ὁποῖο ἔπεισε ὅτι ἐνεργοῦσε σύμφωνα μὲ διαταγὲς ποῦ πῆρε ἀπὸ Σᾶς. Ὁ Caretto ποῦ ἐξορίστηκε στὸ Ἀργυρόκαστρο, προσεύχεται στὸ Θεὸ γιὰ Σᾶς καὶ μαζὺ μὲ μένα παρακαλεῖ νὰ τοῦ δοθεῖ ἡ ἐλευθερία του καὶ ποτὲ πιά δὲν θὰ ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸν ἀπαίσιο ἀπατεῶνα Pezarino».

Γιὰ τὰ παραπάνω ἐπεισόδια στὴν Ἄρτα καὶ Πρέβεζα, δὲν βρέθηκαν ἄλλα σχετικὰ γράμματα, οὔτε πρὸς τὸν ἀδελφὸ του καὶ προϊστάμενὸ του, Γενικὸ Προξενό τῆς Γαλλίας στὴν Πάτρα, Φρανσουὰ Πουκεβίλλ, οὔτε πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, μὲ τὸ ὁποῖο ἀλληλογραφοῦσε ἀπ' εὐθείας, ἀλλ' οὔτε καὶ πρὸς τὸν Προξενικὸ Πράκτορα τῆς Γαλλίας στὴν Πρέβεζα Ἀλέξανδρο Παρούση. Φαίνεται πῶς ἡ σχετικὴ ἀλληλογραφία ἔγινε μὲ τὸ ἐμπιστευτικὸ πρωτόκολλο, ποῦ ἡ συχνὴ χρῆση του συμπεραίνεται καὶ ἀπὸ ἄλλες περιπτώσεις. Ἄλλωστε ἡ ἀνασφάλεια τῆς προξενικῆς ἀλληλογραφίας ἦταν δεδομένη γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ποῦ ἡ τουρκικὴ διοίκηση δὲν σεβόταν κανένα θεσμό.—

* Ὁ Πουκεβίλλ, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι καὶ κυρίως οἱ ναυτικοί, ταῦτιζαν τὴν Ἠπειρο μὲ τὴν Ἀλβανία, σὰν ἕνωτες ταυτόσημες.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ

Ὁ περιβολάρης

*Πῶς νᾶηταν, πῶς νὰ γίνονταν ὁ Μακρονόρος κάμπος
κι' ἡ Πρέβεζα παλιόκαστρα κι' ἡ γι' Ἄρτα περιβόλι,
κι' οἱ Ἀρτινιὲς πορτοκαλλιὲς κι' ἐγὼ περιβολάρης!
Νὰ φύτευα, νὰ πότιζα νὰ κάθομαι στὸν ἴσκιο,
νὰ κλάδενα, νὰ σκάλιζα, νὰ πέφταν τ' ἄνθια πάνω μ',
νὰ πέφταν νὰ μοσκόχωναν τὰ κίττρια στὴν ποδιά μου!
Νᾶχα καὶ μιὰ χρυσὴ σουγιά νὰ καθαρίζω μῆλα,
τὰ μῆλα, τὰ χρυσόμῆλα, τὰ χρυσοπορτοκάλια.*

* Ἀπ' τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ Χριστόφορου Κοντοχρίστου

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΑΜΒΡΑΚΙΚΟ ΣΤΑ 1828-1829 (Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΟΡΩΝΗΣΙΑΣ)

ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ

Μετά τή ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου καί τήν ἐκδίωξη τῶν αἰγυπτίων τοῦ Ἰμπραήμ -χάρη στοὺς γάλλους τοῦ Maison - ὀλόκληρη σχεδόν ἡ Πελοπόννησος ἦταν ἐλεύθερη.

Τότε ὁ κυβερνήτης Καποδίστριας ἔβαλε κύριο στόχο του τήν προώθηση, τὸ δυνατὸ ταχύτερα, ἑλληνικῶν καί γαλλικῶν στρατευμάτων στὴ Στερεά, μέχρι τὸν κόλπο τοῦ Βόλου καί τὸν Ἀμβρακικό, γιὰ νὰ χει πλεονεκτήματα στὶς διπλωματικὲς διαπραγματεύσεις καί γιὰ νὰ πετύχει - πράγμα πού τελικὰ ἔγινε - τὸν καθορισμὸ τῶν ὁρίων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους στὴ γραμμὴ Βόλου - Ἄρτας.

Μιά προσπάθεια τοῦ κυβερνήτη νὰ πείσει τὸ γάλλο βασιλιά νὰ ἐπιτρέψει στὸν Maison νὰ προχωρήσει μὲ τὸ στρατό του ἀπ' τὸν Ἴσθμὸ στὴ Στερεά, δὲν πέτυχε, γιὰτὶ ἀντέδρασαν οἱ ἄγγλοι. Ἀλλὰ κι' ὁ ἄγγλος ναύαρχος Malcolm δὲν δέχτηκε νὰ κάνει ἔστω μιὰ ναυτικὴ ἐπίδειξη μέχρι τὸ Βόλο. Τέλος, μιὰ πρόσκληση τοῦ κυβερνήτη πρὸς τοὺς ἄντρες τῶν γαλλικῶν σωμάτων, νὰ ἐνισχύσουν ὡς «ἐθελοντὲς» τίς ἑλληνικὲς χιλιαρχίες, δὲν ἔφερε κι' αὐτὴ τὸ ποθοῦμενο ἀποτέλεσμα.

Ἔτσι ὁ Καποδίστριας ἀναγκάστηκε νὰ διατάξει τήν προώθηση ἑλληνικῶν στρατευμάτων στὴ Στερεά, χωρὶς τὴ συμμετοχὴ τῶν γάλλων ἢ τῶν ἄγγλων. Γιὰ τὴν ὀπωσδήποτε εὐνοϊκὴ πορεία αὐτῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, τὸν ἐνθάρρυναν τὰ γεγονότα τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου κι' ἡ ραγδαία προέλαση τοῦ στρατηγοῦ Ντίμιτις πρὸς τὴν Ἀδριανούπολη.

Σὲ ἐκτέλεση τῆς διαταγῆς τοῦ Κυβερνήτη προχώρησαν στὴ Στερεά ὁ Κίτσος Τζαβέλλας στὸ κέντρο, ὁ Δημ. Ὑψηλάντης μὲ τρεῖς χιλιαρχίες στὰ ἀνατολικά (ἐλευθέρωσε Δόμπραινα, Χώστια, Στρεβενίκο, Ἀράχωβα, Καρπενήσι) καί ὁ φιλέλληνας στρατηγὸς Church (Τσώρτς) - πού ἡ Συνέλευση τῆς Τροιζήνας τὸν ἔκανε ἀρχιστράτηγο - ἐπὶ κεφαλῆς ἄλλων ἑλληνικῶν δυνάμεων, στὴν Ἀκαρνανία. Ὁ Church ἐλευθερώνοντας πολλὰς περιοχές, ἐγκατέστησε τὸ στρατόπεδὸ του στὴν Κανδήλα. Ἐκεῖ τὸν ἐπισκέφθηκε ὁ Καποδίστριας καί ἐκεῖ προγραμματίστηκε ἡ κυρίευση ἀπὸ μικτὲς ἑλληνικὲς δυνάμεις, στρατοῦ - ναυτικοῦ, τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Καί πραγματικά, γυρίζοντας ὁ Κυβερνήτης στὸν Πόρο, φρόντισε καί συγκρότησε ναυτικὴ δύναμη μὲ ἀρχηγὸ τὸν κορσικανὸ Πασιάνο. Ἡ ναυτικὴ αὐτὴ δύναμη ἔ-

φτασε στο Μύτικα τῆς Ἀκαρνανίας. Κι' ἀμέσως κινήθηκαν κι' ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικὸ. Ὁ στρατὸς ἔφτασε στὴν Πούντα (Ἄκτιο) καὶ κατέλαβε τὸ ἐκεῖ χελογιβάρο.

Στις 11 Σεπτεμβρίου 1928 ὁ στολίσκος ἔφτασε ἀνάμεσα Λευκάδα καὶ Πρέβεζα. Ἦταν τὰ πλοῖα «Καρτερία», «Ἐπιχειρήσις», «Μέδουσα» καὶ ἀρκετὰ πλοιάρια. Ὁ Πασάνος ἦταν στὴν «Καρτερία». Τὰ πλοῖα κανονοβολοῦσαν τὸ φρούριο τοῦ Παντοκράτορα Πρέβεζας, ἀλλ' ὁ ἀντίθετος ἄνεμος τὰ κρατοῦσε ἀκίνητα. Ἔτσι ἀνέβηλαν τὴν εἴσοδο στὸν Ἀμβρακικὸ γιὰ τὴν ἐπομένη. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλη μέρα ξμειναν στάσιμα καὶ στὸ μεταξὺ τὰ χτυποῦσαν τὰ πυροβόλα τῶν τούρκων ἀπ' τὴ στεριά. Κι' ὅταν τὸ μεσημέρι φύσηξε εὐνοϊκὸς ἄνεμος, ὁ Πασάνος ἀρνήθηκε νὰ τολμήσει τὸν εἴσπλου στὸν Ἀμβρακικὸ. Ἔτσι ὁ ἑλληνικὸς στολίσκος γύρισε ἄπρακτος στὸν Μύτικα, στις 13 Σεπτεμβρίου.

Ἀντίθετα οἱ κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεις πῆγαν καλὰ. Ἡ δεξιὰ πτέρυγα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Denzel (γάλλο φιλέλληνα συνταγματάρχην ποῦ ἦ ἑλλ. διοίκηση τὸν ἔκανε στρατηγὸ κι' ἀρχηγὸ τῶν ἐπιτελῶν τοῦ Church) κατέλαβε τὸ Λουτράκι τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ἔπιασε ἕξ τουρκικὰ πλοιάρια - κόβοντας ἔτσι τὴν ἐπικοινωνία Πρέβεζας μὲ Καρβασαῶν - καὶ προχώρησε πρὸς τὴν Βόνιτσα, πολιορκιώντας τὴν.

Οἱ εὐρισκόμενοι στὸ Μύτικα ναυτικοὶ ξεθάρρεψαν καὶ ὀρκίστηκαν νὰ μποῦν στὸν Ἀμβρακικὸ, ἔστω χωρὶς τὸν ἀρχηγὸ τους Πασάνο, ποῦ προφασίστηκε ἀσθένεια. Πραγματικὰ, μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς Ἄνδρ. Τενεκέ, Ἄναστ. Παρασκευᾶ, Ἄνδρ. Κωφὸ καὶ Κωνστ. Θεοφάνη, στις 4 μ.μ. τῆς 21ης Σεπτεμβρίου (ἢ κατ' ἄλλους στις 27) μπῆκαν τέσσερα πλοῖα στὸν Ἀμβρακικὸ «ἐν μέσῳ πυροβολισμοῦ τῶν ἐχθρικῶν κανονοστασίων καὶ πλοίων, τὰ ὁποῖα ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἱκανῶς ἐφοδιασμένα» (ἀναφορὰ Ἀντων. Κριεζῆ, ἀρχηγοῦ στολίσκου Δυτικῆς Ἑλλάδος ποῦ ἀντικατέστησε τὸν Πασάνο, πρὸς τὸ Γενικὸ Φροντιστήριον) καὶ «εἰς ἔκστασιν τῶν παρευρεθέντων, θεωρούντων τὸ στόμα τοῦ κόλπου ἀδιάβατον ἐξ αἰτίας τῶν εἰς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ κανονοστασίων Πρεβέζης καὶ Ἀκτίου καὶ τῆς στενότητός του, διότι βολὴ τυφεκίου ἀφικνεῖται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο χεῖλος». (Σπυρ. Τρικούπη, Ἰστ. Ἑλλ. Ἐπαν., τ.4, σ. 238, ἐκδ. 1888, Ἀ.).

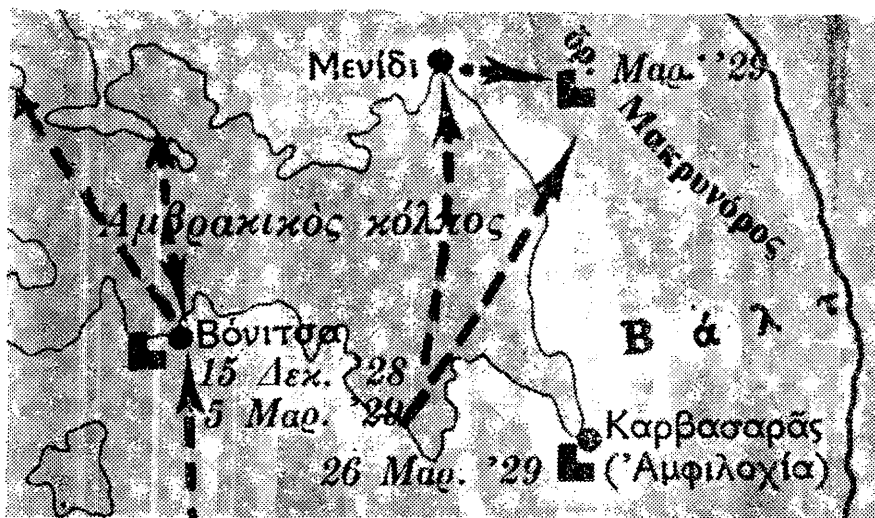
Τὰ τέσσερα πλοῖα - ποῦ σύντομα ἔγιναν ἔντεκα - μπαίνοντας στὸν Ἀμβρακικὸ χτύπησαν τὰ τουρκικὰ πλοῖα στὸ λιμάνι τῆς Πρέβεζας, βύθισαν μιὰ κανονοφόρο, ἀνάγκασαν τὸ μόνον δικάταρτο νὰ καταφύγει στὴ Σαλαῶρα καὶ συνέλαβαν κάπου σαράντα μικρὰ τουρκικὰ πλοιάρια ποῦ βρισκόνταν μέσα στὸν Ἀμβρακικὸ. Στὸν ἀγῶνα αὐτὸν σκοτώθηκε ὁ Κωφὸς καὶ τραυματίστηκε ὁ Τενεκὸς κι' ἄλλοι δύο. Πολέμησαν τόσο γενναῖα τὰ πληρώματα τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ὥστε ὁ ἀρχιστράτηγος Church ἔγραψε στὴ Διοίκηση «οὐδέποτε ἄνθρωποι ἐφάνησαν ἀξιώτεροι τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς Πατρίδος των» (Σπ. Τρικούπη, ὅ.π.).

Ἀφοῦ κατέστρεψαν τὴν τουρκικὴ ναυτικὴ δύναμην ποῦ βρισκόταν στὸν Ἀμβρακικὸ, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ξαναβγῆκαν στὸ Ἴόνιο. Ἀλλὰ στὸ τέλος Νοεμβρίου ξαναμπῆκαν στὸν κόλπο καὶ παρέμειναν, γιὰτὶ εἶχαν πιά ἀποστολὴ νὰ βοηθήσουν τὶς κατὰ ξηρὰ δυνάμεις στὶς μετακινήσεις τους.

Καὶ πρῶτα - πρῶτα βοήθησαν τὸν στρατὸ ποῦ πολιορκοῦσε τὴ Βόνιτσα. Κανονοβολώντας κι' ἐμποδίζοντας τὴν ἄφιξιν κάθε βοήθειας σὲ ἄνδρες ἢ τρόφιμα ἀπ' τὴ

θάλασσα, συνέβαλαν στην κατάληψη τῆς πόλης (15 Δεκεμβρίου 1828). Ἡ μάχη ἦταν σκληρή, ἰδιαίτερα στοῦ Τελωνεῖο. Ὁ θάνατος ὅμως τοῦ διοικητῆ τῆς Βόνιτσας Τσαοῦς Ἀγᾶ Κισεράτη, σκόρπισε τὸν πανικό στους τούρκους, μ' ἀποτέλεσμα νὰ τρέξουν νὰ κλειστοῦν στοῦ φρουρίου. Ὁ Church στὴν ἀναφορά του πρὸς τὸν Κυβερνήτη, γράφει: «Κατὰ τὴν μεσημβριαν ἀποκατέστημεν κύριοι ὅλης τῆς πόλεως, οἱ δὲ τούρκοι ἀποδράντες ἐκ τῆς μάχης, περιεκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον. Ἐσώσαμε 2.000 ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιά μετὰ τῆς κινητῆς περιουσίας των». Οἱ δυὸ χιλιάδες πού ἀναφέρει ὁ Church, ἦσαν χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Δυτ. Ἑλλάδας.

Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Βόνιτσας, ἓνα τμημα στρατοῦ μὲ τοὺς Dengel, Τζόγκα, Βλαχόπουλο, Δῆμο Τσέλιο κ.λ.π. προχώρησε πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ Καρβασαρά - Μακρυνόρους καὶ ἄλλο τμημα προωθήθηκε στοῦ δρόμο πρὸς τὴν Πούντα (Ἀκτιο), ἀπέναντι ἀπ' τὴν Πρέβεζα. Ὁ Church ἔμεινε στὴ μέση. Καὶ ὁ στολίσκος χτυποῦσε μὲ τὰ κανόνια του τὸ φρούριο τῆς Βόνιτσας.

Παράλληλα μ' αὐτὲς τὶς προωθήσεις, ὁ Church - χωρὶς διόλου νὰ τὸν ἐπηρεάσουν στὴν ἐκτέλεση τῶν στρατιωτικῶν του καθηκόντων ἢ ψυχρότητα πού τοῦ ἔδειχνε ὁ Κυβερνήτης καὶ ἡ ἀνάθεση στὸν Λύγουστινο Καποδίστρια ἀνώτατων στρατιωτικῶν ἐξουσιῶν - σκέφθηκε νὰ δημιουργήσει προγεφυρώματα στὴν Ἠπειρο. Ἐτσι μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Βόνιτσας, διέταξε τὸν χιλίαρχο Ἀθανάσιο Κουτσονίκα νὰ κάνει μιὰ τολμηρὴ ἐπιχείρηση. Νὰ μεταφερθεῖ μὲ τὴ χιλιαρχία του στοῦ ἀπέναντι ἀπ' τὴ Βόνιτσα νησί, τὴν Κορωνησία (ἢ Κορακονήσι). Τὸ νησί εἶναι κοντὰ στὴν ἠπειρωτικὴ ἀκτὴ, μὲ τὴν ὁποία συνδέεται μὲ ἓνα στενὸ λαιμὸ (οἰνῳτόπιοι τὸ λένε φρούδι ἢ ράμμα), πλάτους 6-7 μέτρων. Δυτικὰ ἀπ' τὸ λαιμὸ εἶναι ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος καὶ ἀνατολικὰ μιὰ λιμνοθάλασσα, ἡ Λογαροῦ. Ἐτσι θὰ ἐξασφαλιζόταν ἓνα προγεφύ-

ρωμα τῶν ἐλλήνων κοντὰ στὴν ἠπειρωτικὴ ἀκτὴ, πού θά ἐπέτρεπε τὴν εὐκολὴ διείσδυσὴ τῶν στὴν ἠπειρωτικὴ ἔνδοχώρα εἴτε μέσῳ τοῦ λαίμου, εἴτε μέσῳ τῆς λίμνης μὲ βάρκες.

Ὁ Κουτσονίκας μὲ τὴ χιλιαρχία του κατέλαβε τὴν Κορωνησία καὶ τὴν ὀχύρωσε ὅσο μπορούσε καλλίτερα. Ὁ Κιουταχῆς, πού εἶχε τότε ἔδρα του τὰ Γιάννινα, κατέλαβε τοὺς κινδύνους πού ἐγκυμονοῦσε ἡ ὑπαρξὴ ἐλληνικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων στὶς νότιες ἠπειρωτικὲς ἀκτὲς. Κι' ἀμέσως ἔφτασε μὲ πέντε χιλιάδες στρατὸ στὴ Σαλαῶρα κι' ἐτοιμάστηκε νὰ ἐπιτελεῖ στὴν Κορωνησία ἀπὸ παντοῦ, δηλαδὴ ἀπ' τὸ λαίμῳ, ἀπ' τὴ λίμνη μὲ βάρκες καὶ πριάρια πού χῶραγαν τέσσερους - πέντε στρατιῶτες καὶ ἀπ' τὴ θάλασσα μὲ δυὸ μπρίκια, τέσσερες κανοφόρες καὶ μερικὰ ἄλλα πλοῖα πού ἤρθαν ἀπ' τὴν Πρέβεζα στὴ Σαλαῶρα. Συγχρόνως μὲ βαρεῖα πυροβόλα πού τοποθετήθηκαν στὸ ὑψόμενον τῆς Σαλαῶρας, χτυποῦσε τὴν Κορωνησία.

Ἔτσι, ἀφοῦ προηγήθηκε βομβαρδισμὸς καὶ τὰ τούρκικα πλοῖα περικύκλωσαν τὸ νησί, ἄρχισε ἡ ἐπίθεση τῶν τούρκων ἀπ' τὸ λαίμῳ (ὅπου βρισκόταν κι' ὁ ἴδιος ὁ Κιουταχῆς) καὶ ἀπ' τὴ λίμνη.

Ὁ Κουτσονίκας ὅμως, πού διέθετε καὶ δυὸ πυροβόλα, εἶχε ρυθμίσει μὲ ἐπιμέλεια τὴ διάταξή τοῦ στρατοῦ του καὶ εἶχε φτιάξει ὀχυρώματα. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔλαβε θέση στὸ σημεῖο ἐπαφῆς τοῦ λαίμου μὲ τὸ νησί, δηλαδὴ ἀπέναντι ἀπ' τὸν Κιουταχῆ. Ἡ σύγκρουση τοῦ ὀρημητικοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ ἀτρόμητου Κουτσονίκα ἦταν σκληρὴ. Ἐφτὰ ἐπιθέσεις ἔκανε ὁ Κιουταχῆς, ἀλλ' ὁ Κουτσονίκας κι' οἱ σουλιῶτες του μὲ τὰ λιανοτούφεκα καὶ τὰ πυροβόλα τοὺς τὸν ἀπόκρουαν καὶ προκαλοῦσαν στὸ στρατὸ του μεγάλες φθορὲς. Κι' οἱ τούρκοι πού ἔφθαναν στὸ νησί μὲ βάρκες μέσα ἀπ' τὴ λίμνη, δὲν εἶχαν καλλίτερη τύχη. Τὰ βόλια τρυποῦσαν τὰ σανίδια τῶν ἐλαφρῶν πλεούμενων πού βυθίζονταν κι' ἔτσι οἱ ἔχθροὶ ἔμειναν στὰ ρηχά, ὅπου τοὺς σκότωναν οἱ ἔλληνες. Κι' ὅταν τὰ τούρκικα βαρεῖα πλοῖα πλησίασαν στὴν Κορωνησία (ἐρχόμενα ἀπ' τὴ Σαλαῶρα) κι' ἔκαναν πυκνὸ κανονοβολισμὸ, μπῆκαν στὴ μάχη καὶ τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα πού ἦταν ἀγκυροβολημένα στὴ Βουβάλα. Πρῶτα μπῆκαν στὴ μάχη τὰ μικρὰ μύστικα, πού ὅμως οἱ τούρκοι τὰ ἀπόκρουσαν, γιατί τὰ τούρκικα πλοῖα εἶχαν μεγαλύτερα κι' ἰσχυρότερα τηλεβόλα, κι' ὕστερα μπῆκαν στὴ μάχη οἱ δυὸ ἐλληνικὲς κανονοφόρες. Μάλιστα ἡ τοῦ Τενεκὲ διέσχισε τὰ τουρκικὰ πλοῖα, μπῆκε ἀνάμεσά τους, στάθηκε στὴ μέση καὶ ἄρχισε νὰ τὰ χτυπάει, μ' ἀποτέλεσμα νὰ τοὺς προκαλέσει μεγάλη φθορὰ.

Ὁ Κιουταχῆς βλέποντας πῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ πατήσει τὴν Κορωνησία, διέταξε ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ του στὴ Σαλαῶρα, ἐνῶ τὰ τούρκικα πλοῖα πανικοβλημένα κατέφευγαν κάτω ἀπ' τὴν προστασία τῶν κανονοστασιῶν τῆς Σαλαῶρας. Ἔτσι ἡ Κορωνησία ἔμεινε στὰ ἐλληνικὰ χέρια, ἐνῶ πτώματα τούρκων βρισκόνταν σκορπισμένα στὸ λαίμῳ Κορωνησίας - Σαλαῶρας κι' ἄλλα ἐπέπλεαν στὴ λίμνη.*

* Τίς λεπτομέρειες τῆς μάχης τῆς Κορωνησίας διέσωσε ὁ Λάμπρος Κουτσονίκας, συγγενὴς τοῦ Ἀθαν. Κουτσονίκα στὴν «Γεν. Ἱστορία Ἑλλήν. Ἐπαναστάσεως» ἀ' ἐκδ. 1863-64, β' ἐκδ. 1956 (σελ. 294-7). Στὰ Ἀρχεῖα Ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθν. Βιβλ. ὑπάρχει σχετικὸς φάκελλος Ἀθανασίου Καρακίτσου-Κουτζονίκα. Διασώθηκε ἀναφορὰ του (ἀπὸ Ἀργεῖο, 15-11-1846) πού ἀναγράφει τίς μάχες του, ὅπου μνημονεῖ «... εἰς Κορωνησίαν μὲ Κιουταχῆν ὅπου πλέον ὁ ἀγὼν ἔπαυσε τὸ 1829».

Αὐτὰ ἔγιναν στὶς 15 Ἰανουαρίου 1829. Τὸ ἴδιο βράδυ τὰ τουρκικὰ πλοῖα κατέφυγαν στὸ λιμάνι τῆς Πρέβεζας (15-16/1/1829). Τὴν ἐπόμενη ἡμῶς βραδυὰ (16-17/1/1829), τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα μπῆκαν αἰφνιδιαστικὰ στὸ λιμάνι τῆς Πρέβεζας καὶ παρὰ τὸν κανονοβολισμὸ τῶν φρουρίων πλεύρισαν στὰ τούρκικα πλοῖα καὶ κατάφεραν νὰ κυριεύσουν καὶ νὰ πάρουν μαζύ τους δυὸ μεγάλες κανονοφόρες σαλοῦτες ἐξοπλισμένες μὲ ἕξ κανόνια, δυὸ - τρία μικρότερα πλοῖα καὶ νὰ αἰχμαλωτίσουν εἴκοσι τέσσερες τούρκους κι' ἀνάμεσά τους τὸν διοικητὴ τοῦ στολίσκου Χασάν. Οἱ ἀπώλειες τῶν ἑλλήνων ἦταν τρεῖς νεκροὶ (ἀνάμεσά τους κι' ὁ πατέρας τοῦ Τενεκὲ) καὶ δέκα πέντε τραυματίες.

Τὸ προγεφύρωμα τῶν ἑλλήνων διατηρήθηκε κι' ἐπεκτάθηκε μὲ τὴ [δημιουργία ἐνὸς μικρότερου κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ ποταμοῦ Λούρου.

Μετὰ τὴ διπλὴ νίκη τους στὴν Κορωνησία, κατὰ ξηρὰ καὶ κατὰ θάλασσα, οἱ ἑλληνες προωθήθηκαν μὲ ταχύτητα στὸ Μακρυνόρος καὶ ἔσφιζαν περισσότερο τὸ φρούριο τῆς Βόνιτσας, πού τελικὰ παραδόθηκε στὶς 6 Μαρτίου 1829, μὲ ὄρο νὰ φύγουν οἱ τούρκοι ἔνοπλοι γιὰ τὴν Πρέβεζα.

Στις 13 Μαρτίου 1829 οἱ πρῶτοι ἑλληνες στρατιῶτες (ἑφτακόσιοι ὑπὸ τοὺς Δῆμο Τσέλιο καὶ Νικ. Ζέρβα), μὲ πλοῖα τοῦ στολίσκου τοῦ Ἀμβρακικοῦ, μεταφέρθηκαν ἀπ' τὸ Λουτράκι τῆς Ἀκαρνανίας σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ Μακρυνόρους, οἱ πῶ πολλοὶ στὸ Μενίδι. Ἀλλὰ κι' ἀπ' τὴν ξηρὰ προχώρησαν πρὸς τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους μικρὲς ὁμάδες ἑλλήνων. Μαζύ τους ἐνώθηκαν καὶ τμήματα τοῦ Ἴσκου καὶ ἄλλων βαλτινῶν κατετάνιων. Ἐκεῖ ἔφτασε κι' ὁ Church, πού ζήτησε ἐπείγοντως ἀπ' τὸν Καποδίστρια ἐνισχύσεις, ὥστε νὰ ἐξασφαλιστοῦν τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους ἀπὸ ἐνδεχόμενη ἐπίθεση τῶν τούρκων τῆς Ἄρτας.

Λίγες μέρες ἀργότερα κυριεύθηκε καὶ τὸ σπουδαιότερο ὄχυρὸ τῶν τούρκων στὸ Μακρυνόρος, ἓνας πύργος πάνω ἀπ' τὸ Μενίδι, ὅπου αἰχμαλωτίστηκαν 300 τούρκοι. Ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ τῶν ἑλλήνων ἦταν σημαντικὴ, γιὰτὶ ἐξασφάλιζε τὸ Μακρυνόρος κι' ἀπέκλειε περίπτωση ἀνεφοδιασμοῦ τῶν ἀποκλεισμένων τουρκικῶν φρουρῶν, ὅσως ἀπόμεναν ἀκόμα στὴν Αἰτωλοακαρνανία.

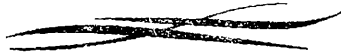
Ἡ ἀπόβαση τῶν ἑλλήνων στὸ Μακρυνόρος, ἀνάγκασε τὶς σκόρπιες στὸ δρόμο Καρβασαρά - Μεσολογγίου τουρκικὲς φρουρὲς νὰ συμπτυχθοῦν στὸν Καρβασαρά. Ἔτσι μαζεύτηκαν ἐκεῖ κάπου 1.300 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Γιουσούφ ἀγὰ Λιάπη καὶ σχεδίασαν, συνεννοημένοι μὲ τὸν Βελὴ Μπέη τῆς Ἄρτας, νὰ κάνουν συνδυασμένη ἐπίθεση ἀπὸ Ἄρτα καὶ Καρβασαρά, γιὰ νὰ ξαναποκτήσουν τὸν ἔλεγχο τοῦ Μακρυνόρους. Ἀλλὰ ἡ πτώση τοῦ ἀπάνω ἀπ' τὸ Μενίδι πύργου-πού προαναφέραμε-στὰ χέρια τῶν ἑλλήνων, ματαίωσε τὴν ἐπιχείρηση τοῦ Γιουσούφ Λιάπη καὶ τοῦ Βελὴ. Κι' ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ οἱ τούρκοι τοῦ Καρβασαρά, μὴ ἔχοντας τροφές, ἀναγκάστηκαν νὰ παραδοθοῦν, μὲ τοὺς ἴδιους ὄρους πού παραδόθηκε ἡ φρουρὰ τῆς Βόνιτσας. (Ἡ παράδοση ἔγινε κατ' ἄλλους στὶς 26-3-1829, κατ' ἄλλους στὶς 13-14 Ἀπριλίου 1829).

Αὐτὲς τὶς μέρες ὑπογράφηκε τὸ Πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου (10 Μαρτίου 1829) γιὰ ἀνακωχὴ καὶ ἡ Ἀγγλία, πού τότε ἦταν ὑπὲρ τῆς μὴ ἐπέκτασης τῶν ὀρίων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἐπέμεινε γιὰ κατάπαυση κάθε ἐχθροπραξίας. Ὁ ἄγγλος μάλιστα ἀρμοστής τῶν Ἴονίων Νήσων, εἰδοποίησε σχετικὰ τὸν Church, ὁ δὲ ἄγγλος διαι-

κητής τῆς ναυτικῆς μοίρας τοῦ Ἴονίου Spencer, τὸν Ἄντ. Κριεζῆ, ἀρχηγὸ τοῦ στολίσκου τοῦ Ἀμβρακικοῦ, νὰ σταματήσουν κάθε ἐπιχείρηση καὶ νὰ λύσουν τὴν κατὰ θάλασσα πολιορκία τῶν μερῶν τοῦ Ἀμβρακικοῦ.

Ἦρθε ὁμως ἀργά αὐτὴ ἡ συμπαράσταση τῶν Ἀγγλων πρὸς τοὺς τούρκους. Γιατὶ ὅλη ἡ Αἰτωλοακαρνανία ἦταν πιά ἐλεύθερη (τὰ φρούρια Μεσολογγίου, Ναυπάκτου, Ἀνατολικοῦ, παραδόθηκαν στὶς 3 Μαΐου, πρὶν προλάβει νὰ λύσει τὴν ἑλληνικὴ πολιορκία ὁ Spencer, ποὺ ἔφτασε γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ μὲ τὴ φρεγάτα «Μαδαγασκάρη»). Καὶ σ' ὅλο τὸν Ἀμβρακικὸ κυριαρχοῦσαν πιά οἱ Ἕλληγες. Τὰ μόνα σημεῖα ποὺ οἱ Ἕλληγες βρισκόνταν σ' ἐπαφῇ μὲ τοὺς τούρκους στὴ δυτικὴ Ἑλλάδα ἦταν τὸ φρούριον τῆς Πούντας, τὸ Μακρυνόρος, ἡ Κορωνησία καὶ τὸ μικρὸ προγεφύρωμα στὶς ἐκβολὰς τοῦ Λούρου, ὅλα στὸν Ἀμβρακικὸ. Οἱ Ἕλληγες ἔφυγαν ἀπ' τὴν Κορωνησία κι' ἀπ' τὸ προγεφύρωμα τοῦ Λούρου, ὅταν ὀριστικοποιήθηκαν τὰ σύνορα τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους βορείως τοῦ Μενιδιοῦ, στοῦ Ἀννίνου (Συκούλα). Μὲ τὴ συνθήκη ἀνεξαρτησίας ἡ Κορωνησία περιερχόταν στοὺς τούρκους. Καὶ τότε οἱ τούρκοι στὸ ψηλότερο μέρος τοῦ νησιοῦ ἔφτιαξαν ἓνα ὄχυρὸ (κούλια), ποὺ σώζεται μέχρι σήμερα.

Ἡ Κορωνησία ἔγινε ἑλληνικὴ στὰ 1912, μαζὺ μὲ ὅλη τὴν δυτικὰ ἀπ' τὸν Ἀραχθὸ Ἡπειρο.—

Τὰ Τζουμέρκα

ΚΩΣΤΑ ΧΡ. ΚΩΣΤΟΒΑΣΙΛΗ

*Πῶς ἤθελα καὶ πῶς πονῶ! ὦ τί καημὸς μεγάλος
πατρίδα μου περὶφανη, μὲ τὰ ψηλὰ βουνά σου,
νᾶμαι κοντὰ σου, ἀνάμεσα στὶς ροῦγες, στὰ ρουμάνια,
κάτω ἀπ' τὸ γέρο ἔλατο νὰ εἶμαι ξαπλωμένος,
ν' ἀκούω τὰ κυπροκούδονα - ἀγγέλων συμφωνία
τοῦ γερακιοῦ τὸ σκούξιμο, τὸν ἦχο τῆς φλογέρας
κι' ὅταν τὸ δεῖλι δλόχρσο, ὑφαίνει σκιὰς καὶ χρῶμα,
ἀχνὸ γαλάζιο καὶ μαβὶ καὶ τοῦλι μεταξένιο,
νὰ παίρνω δίπλα τὶς πλαγιὰς καὶ τὰ φτερούσια ὅλα,
νὰ τραγουδῶ τὶς χάρες σου πατρίδα μου Τζουμέρκα!
Χίλια τραγούδια γιὰ νὰ πῶ στὸ ἄμορφο χωριὸ μου,
-στὴν Κουτρισιάρα κυνηγός, κροῦ νερὸ στὴ Γκούρα-
κι' ἀπ' τὸν Ἀϊγιάννη ὡς τὸν Ἀϊλιὰ νὰ ἀχολογᾷ ἡ καμπίνα,
ν' ἀναστενάζω ἀπὸ βαθεῖα: ποῦσαι γλυκὲ πατέρα...*

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΠΙΝΤΟΧΗ

ΝΙΚΟΥ ΚΑΡΑΒΑΣΙΑΗ

Κάνα δυό - τρείς βολές όλο κι' όλο σήμανε ή καμπάνα εκείο τό δειλινό, εκείο τό φαρμακωμένο χινοπωργιάτικο δειλινό, ίσια πού έδωκε χαμπέρι στους χωργιανούς, πώς κάποιος χριστιανός χάθηκε.

"Ένα μπουλουκάκι χροκαμένες κυρούλες με δυό λιανόπαιδα άντάμα, δαρμένες από τη σπίθα και τό νερόχιονο όπόφερνε καταπάνω τους ό νοτιάς, ώρες καρτέραγαν όρθές μπροστά σ' ένα φρεσκοσκαιμένο λάκκο — με τά χέργια σταυρωμένα στόν κόρφο και τήν καρδιά δαγκομένη άπ' τόν πόνο — τό έρμο τό λείψανο.

Πάνω, ψηλά στο ριζό, στη γιδόστρατα όπου βγαίνει άπ' τόν έλατιά και κατηφορίζει κοδελιαστά μεσ' από τις πέτρες και τά κέδρα ως κάτω στο κοιμητήρι, φάνηκε σε ώρα να χωρίζει μεσ' άπ' τό φουσατό και τήν άντάρα μιá συνοδγιά από κόσμο.

Χωρίς άνάσα και στασιό κατέβαιναν φορτωμένοι και πότε πότε κοντοστέκονταν και ξάλλαζαν τό μαύρο τό φορτιό όπόφερναν στους ώμους.

Ξάλλαζαν τό έλατίσιο ξυλοκρέβατο όπόφκιασαν έπως έπως για ν' άκουμπήσουν άπάνω του του Νάκου τό κουφάρι. Ήταν, κάνα δυό μπαρμπάδες, δυό φίλοι, ένας άνεψιδός και ή μάνα. Ή έρμη ή μάνα πού έλαχε να ζει άκόμα για τά φαρμακία και τις καταφρόνιες.

Ήταν οι ίδιοι, πού τήν Άνοιξη πήραν τό Νάκο άρρωστο, βαρειά άρρωστο από χτικιό, για να μη μολέψει τό χωργιό και τό σπίτι του και τόν πήγαν άγάλια - άγάλια άπάνω στα έλατα. Τόν άπίθωσαν για να γερέψει, τάχα, εκεί ψηλά στις παλιές, στις πρώτες του άγάπες. Ήκει πού πριν λίγα χρόνια, παιδι άκόμα άμουστακο με τά μάγουλα κόκκινα σαν τό μ'ήλο, με τό ποδάρι τ' άλαφιού και του άετου τό μάτι, έβασκε ξεγνοιαστο τά προβατάκια του τραγουδώντας όλημερίς με τη φλογέρα συνοδγιά, πότε τής νιότης τους καύμους και πότε τις πατρίδας τά πάθια.

Ήκει, στην ίδγια μεργιά, τ'όφκιασαν καλύβι με κλωνάργια από πλάτανο, του τό σκέπασαν με σκουπες από έλατο, έριξαν κάτω φτέρη για να μην τόν γειώνει τό χ'ωμα κι άπάνω για στρωσίδι ένα τσιολάκι, ένα τριμένο ταλαγάνι, γιατί δεν ειχε άπομείνει και τίποτε καλλίτερο στη φαμελιά, τ'άχαν ξεκάμει όλα ένα - ένα, να τόν γεροκομήσουν. "Ένα κοτρώνι κάτω από τη φτέρη για μαξιλάρι και τήν καπούλα του για σκέπασμα. Τήν καπούλα του, αυτή πού χρόνια τώρα, από παιδι, από τότε πού κίνησε για τόν πόλεμο, δεν τη χωρίστηκε ούτε σε λύπη, ούτε σε χαρά.

Ἐκεῖ τὸν ἀπίθωσαν, καὶ φεύγοντας, φοβισμένοι ἀπὸ τὴν ἀρρώστια — εἶχαν βλέπεις καὶ φαμειλίες γιὰ φύλαμα ὁ κόσμος — μὲ τὰ μάτια γεμάτα δάκρυα, τῶκαναν κουράγιο.

Ἐμεινε ἡ μάνα κάνα δυὸ - τρεῖς μέρες, ἔκλαψε ἡ ἔρμη κρυφά, ἔκλαψε καὶ φανερά τοῦ παιδιοῦ τῆς τὸ κατάντημα, μὰ σὰν... σώθηκε στερνὰ τὸ ψωμί, σφουγγιζε τὰ μάτια καὶ κίνησε κι' αὐτὴ γιὰ τὸ χωργιό. Εἶχε κι' ἐκεῖ ἔγνοιες, εἶχε νὰ σπεῖρη καὶ ποῦ τάχα νάσπερνε, ποῦ χάθηκαν καὶ τὰ χωράφια στὰ βουναὶ καὶ τὸ ζευγάρι ἀντάμα, ἀλλὰ ἐκεῖνα ὀπούηταν. Εἶχε ἀκόμα νὰ σκαλίσει, νὰ θερίσει ἀντάμα μὲ τὴ νύφη ὀπούηταν κι' αὐτὴ κακομοιρούλα, ἀνήμπορη μικρομάνα, μισὴ ἀπὸ τὸ ξενοδούλι καὶ τίς φαμειλῆς τίς ἔγνοιες. "Ὅλα τὰ πῆρε ὁ πόλεμος, πῆρε καὶ γειὰ καὶ νειάτα κι' ἔμεινε ἀνήμπορος ὁ κόσμάκης κι' ἄμοιρος στοὺς πέντε δρόμους.

Κι' ἔμεινε ὁ Νάκος ἐκεῖ στὴν ἄγρια ἐρημιὰ, ἀλλάργα ἀπὸ παιδιὰ καὶ σπίτι, ἀπὸ χαρὲς καὶ κόσμος, συνοδεῖα μὲ τοῦ λόγγου τ' ἀγρίμια πότε χορτάτος μ' ἓνα κομμάτι ροκίσιο ψωμί, ὅσο κι' ὅποτε περισσεύε ἀπὸ τὰ παιδάκια, καὶ πότε νηστικὸς μερό-νυχτα.

Κι' ἔμεινε ἐκεῖ στὴν καταφρόνια συνοδιὰ μὲ τοῦ βουνοῦ τ' ἀγέρι καὶ τῆς βρυσούλας τὸ γάργαρο νερὸ ποῦ κατηφόριζε στὸ ρέμα μέσ' ἀπ' τὰ νεράγκαθα τραγουδώντας ἀπὸ πέτρα σὲ πέτρα τοῦ πλάστη τὰ καμώματα.

Ἐκεῖ παραμερισμένος ἀπὸ τὸν κόσμος, δίχως παρηγοριὰ καὶ συμπόνοια, μὲ τὸ χτικιὸ φωλιασμένο στὰ στήθια ἔλυωνε μέρα μὲ τὴ μέρα σὰν τὸ κεράκι ἀπὸ τὴ θέρμη χωρὶς κὰν ν' ἀναστενάξει γιὰ τὴ μοῖρα του οὔτε μιὰ βολά, χωρὶς νὰ ἀπλώσει νὰ πάρει οὔτ' ἓνα δάκρυ ἀπὸ τὰ φλογισμένα του μάτια. Ἐκλαψε, κὰν ἔκλαψε ὁ Νάκος. Ἐκλαψε τότε, τώρα.... Ἐκλαψε ἀπὸ χαρὰ τότε ποῦ πρωτόμαθε γιὰ τοῦ γένους τὸ σηκωμό, σὰν πρωτάκουσε τίς πρῶτες κάτω στὴν Πλάνα μπαταργιῆς ποῦ κάμαν τοὺς Τούρκους νὰ τ' ἀφήσουν ὅλα λαχταρισμένοι καὶ νὰ λουφάζουν στὰ Γιάννενα. Ἐκλαψε ἀπὸ χαρὰ, σὰν εἶδε ἀπὸ τὸ καραούλι του τὰ Τουρκαρβανίτικα τ' ἀσκέργια νὰ γυρίζουν ντροπιασμένα κι' ἀποδεκατισμένα ἀπὸ τοὺς λίγους ραγιάδες ὀπούχαν στήσει καρτέρι κεῖθε στ' Αὐτὶ κι' ἀπὸ παρέκεια ἀπὸ τὸ Θεωρηγιανίτικο, στὸ Σταυρό.

Δάκρυσ' ἀπὸ χάρὰ, κι' ἄστραψ' ἐκεῖ τὸ δάκρυ ποῦ κυλώντας στὰ μάγουλα πύρωσε τὴν ψυχὴ, ὅταν παληκαρόπουλο, πάνω στὰ πρῶτα τῆς νιότης του τὰ χρόνια, ἄφηνε τὸ χωργιό καὶ τὴ στάνη, μὲ τῶν γονιῶν τὴν εὐχὴ καὶ τοῦ παππᾶ τὴν εὐλογία καὶ κίναγε κοντὰ τοὺς καπετανέους γιὰ τοῦ ραγιά τὸ δίκαιο, ζωσμένος τοῦ πατέρα τ' ἄρματα, μ' ἓνα κομμάτι ψωμί στὸν τρουβὰ κι' ἓνα φυλαχτὸ ραμμένο ἀπ' τὴ μάνα στὴ φανέλλα.

Ἐκλαψ' ἀπὸ χαρὰ καὶ γέλασ' ἀντάμα τὸν πρῶτο καιρὸ σὰν εἶδε τοὺς ὄχτροὺς νὰ φεύγουν κνηρημένοι καὶ ν' ἀμπαρώνονται στὰ κάστρα.

Πανηγύρι τοῦ φάνηκε ὁ πόλεμος, παιγνίδι ἡ μάχη.

Παραύστερα, ἔκλαψε πάλι, κι' αὐτὸ τὸ κλάμα ἦταν ἀλλιῶτικο. Ἐνας ἀπ' τὴ συντροφιά ἔλειπε, ἀπόμεινε στὴ μάχη, κι' ἓνας ἀκόμα βόγγαγε μὲ τὸ βόλι φωλιασμένο βαθεῖα στὸ κόκκαλο. Παρέκεια ἔρμο βγιό, κονάκια καμένα, χωράφια ἄσπαρτα, κοπάδια χωρὶς τζιομπάνο, κοσμάκης ἀναμερισμένος μέσα στὰ ρέμματα, μὲ τὴ

λαχτάρα στα μάτια και τὰ μάγουλα σκαμμένα ἀπὸ τὴν πείνα και τὴν ἀνέχεια. Ἐκλαψε τὸ χαλασμό, ἔκλαψε τὸν κατατρεγμὸ και τὴν ὀρφάνεια κι' ἐκεῖ τὸ δάκρυ τοῦ σημάδεψε τὴ ζωὴ, ἔκαψε τὸ γέλιο, μάρανε τὴ διάθεση, ἀφάνισε τὴ χαρὰ.

Κάθε μέρα ὅλο και κάποιοι λείπανε ἀπὸ τὴ συντροφιά, ὅλο και κάποιοι θὰ μένανε σακατεμένοι. Ὁ πατέρας μαθεύτηκε πὼς χάθηκε στα χειμαδιὰ ἀπὸ σπαθὶ Ἄγᾶ, πὼς τὸ κοπάδι ρήμαξε κι' ἀκόμα, πὼς ἡ φαμελιὰ ἔμεινε ὀρφανὴ κι' ἀκυβέρνητη στους πέντε δρόμους. Και σκάνιασε και ματασκάνιασε και γιὰ ποιὸν τάχα νὰ πρωτοσκανιάσει, γιὰ ποιὸν νὰ πρωτοκλάψει ἡ ἔρμη ἢ καρδιά, γιὰ ποιὸν πλιώτερο νὰ πονέσει. Και τοῦ πολέμου ἡ φλόγα φούντωνε, τράχεβε ἡ καρδιά, τὸ μάτι θόλωνε, στέρεβε τὸ δάκρυ και ἡ ζωὴ ἔγινε ἓνα τίποτα.

Μέρα με τὴ μέρα κιόστεβε ἡ Τουρκιά, και τὰ παληκάργια με τοὺς καπετανέους τους, πιθαμὴ τὴν πιθαμὴ, λιγοστεύοντας τὰ ἴδια, πλάταιναν τῆς λευτεριάς τ' ἀλώνι κι' ἀπ' τὰ Ἰζουμέρκα και τὴν Ἄρτα, ἀπ' τὸ Βάλτο και τὸ Ξηρόμερο, ἀλάργεψ ἀκόμα ὁ Νάκος και βρέθηκε ἄλλοῦ. Κυνηγώντας νυχτόμερα τὸν ὄχτρο βρέθηκε κλεισμένος στὸ Μεσολόγγι, καπετάνιος κι' ὁ ἴδιος ἐτούτῃ τὴ φορὰ ἀνάμεσα σὲ Σουλιώτικο νταϊφὰ με καμιὰ τριανταργιά παληκάργια γύρα του, τὰ πλιώτερα χωργιανοὶ και φίλοι.

Ἀγωνίστηκε κι' ἐκεῖ τῆς ἀπελπισιάς τὸν ἀγώνα, πάλεψε σὰν θεργιὸ γιὰ τὴ λευτεργιά τῆς πατρίδας ἀδερφωμένους με δικούς και ξένους.

Πάλεψε και μέσα κι' ὄξω ἀπὸ τὸ κάστρο, δίχως ποτὲ νὰ κιοτέψη, δίχως νὰ κοιτάξει πίσω οὔτε μιὰ βολὰ. Μέρασε τὴ χαψιά του με τοὺς συντρόφους ὡς τὴν τελευταία ὥρα. Λαβῶθηκε και ματαλαβῶθηκε κι' ἔκαψε μόνος με λάδι τις λαβωματιές ἀλαργεύοντας πάντα ἀπὸ τὸ προσωπὸ του τὰ σημάδια τοῦ πόνου.

Ἀτζιανὴ τὸν φώναζαν με ἀγάπη οἱ ξένοι, πὺ κλεισμένοι κι' αὐτοὶ στὸ Μεσολόγγι μάχονταν δίπλα-δίπλα σὰν νάηταν ἡ πατρίδα μας και δικὴ τους πατρίδα. Ἀτζιανὴ, και γέλαγε τοῦτος σὰν τ' ἄκουγε. Γέλαγε πὺ δὲν πετύχαιναν νὰ τὸν εἰποῦνε Γιάννη και τοὺς κοροῖδευε ἐκεῖνος κι' ἀπὲ χορατεύανε στερνὰ ὅλοι ἀντάμα σὰ νάητανε σὲ πανηγύρι.

—Σὰν λευτερωθοῦμε Ἀτζιανὴ με τὸ καλό, θὰ μᾶς πᾶς στὸ χωργιό σου, νὰ ἰδοῦμε τοὺς δικούς σου, νὰ ἰδοῦμε τὰ πρόβατα, νὰ γνωρίσουμε τοὺς χωργιανούς. Νὰ φᾶμε και νὰ πιοῦμε, νὰ τραγουδήσουμε και νὰ χορέψουμε, νὰ ρίξουμε μπαταργιές ν' ἀχάξει ὁ τόπος ὅλος. Μετὰ θὰ σὲ πάρουμε και στὴ δικὴ μας πατρίδα και ὅπου θᾶειναι καλλίτερα ἐκεῖ θαπομείνουμε και θὰ ζήσουμε σὰν ἀδέρφια.

Αὐτὰ ἦταν τὰ ὄνειρα ὀπόκαμαν ὅσον καιρὸ ἦταν κλεισμένοι, και χάθηκαν στερνὰ οἱ ξένοι ἕνας-ἕνας, ἄλλοι ἀπὸ βόλι κι' ἄλλοι ἀπὸ τις θερμες και τὴν πείνα και χάθηκαν κι' ἄλλοι πολλοί. Και ἀποχάθηκαν τὰ φαολὰ και σώθηκαν τὰ βόλια κι' ἔσια π' ἀνάσαινε ὁ κόσμος ἀπ' τὴ δυστυχία και τὴν κακοπέραση κι' ἄλλη ἐλπίδα ἀπὸ τὴν ἔξοδο δὲν ἀπόμεινε.

Και κάμανε τὸ γιουρούσι ἐκεῖνη τὴ νύχτα και συλλογιέται και θαμάζει και ὁ ἴδιος πὺ βρέθηκε τόση δύναμη, τόση ἀξιάδα, πὺ κρύβονταν τόσο κουράγιο. Ὁ ἴδιος στημένος ὀρθὸς ἀνάμεσα στὴ φωτιά και τὸ χαλασμὸ ἄνοιγε δρόμο με τὸ σπα-

θί, γκρεμίζοντας Τούρκους, νά περάσουν τὰ γυναικόπαιδα. Μιά ἀκέργια ζωή τοῦ φά-
νηκε νά κράτησε ἐκείνη ἡ νύχτα ἀνάμεσα στό αἷμα καί τὰ βογγητά, στή λαχτάρα
καί τὸ θρῆνο, στῶν τουφεκιῶν τὸ μούγκρισμα καί τῶν σπαθιῶν τὸ ἀνέμισμα. Καί
τὸν βρῆκε ἡ αὐγή. Τὸν βρῆκε ἀποκομμένο ἀπάνω στὰ ριζά, στὰ κοντοράχια, μὲ τοῦ
θανάτου τὴ σιωπὴ γύρα του, μὲ δυὸ συντρόφους καί καμιὰ δεκαργιὰ λαχταρισμένες
ψυχούλες, γυναικόπαιδα ποὺ τ' ἄρπαξε πάνω στή χαλασιά ἀπὸ τοῦ χάρου τὰ δόντια.
Καί τὸν βρῆκε μὲ τὸ σπαθί ἀκόμα ματωμένο στό χέρι, μὲ τὴν κάπα κοματιασμένη
καί τὸ καρδιοφύλλι ἄδειο στὸν ὄμο. Μὲ τὸ κεφάλι αὐλακωμένο ἀπὸ σπαθιά καί τὴ
φανέλλα βαμμένη κόκκινη ἀπὸ τὸ αἷμα. Ἐκεῖ στάθηκε γιὰ κάμποση ὥρα, στάθη-
κε σὰν τὸ θεργιὸ ποὺ ξεφεύγει τοῦ χάρου τὸ κυνήγημα. Στάθηκε ἀποκαμιωμένος μὲ
κρύα σὰν πέτρα τὴν καρδιά καί ζωντανὸς πεθαμένος ἀγνάντεψε κάτω τὸν κάμπο ποὺ
ἀλλάλαζε ἀπὸ τὴν Τουρκιά. Ἄγνάντεψε κατὰ κεῖ ὀπότερπε ἡ ἅγια πόλη καί θωρώ-
ντας φωτιὰ ποὺ φλόγιζε ὡς τὴ θάλασσα καί καπνοὺς ποὺ πνίγανε τὸν οὐρανὸ, μουρ-
μούρισε πικραμένος δυὸ λόγια στό μεγαλοδύναμο, καί κάνοντας τὸ σταυρὸ του χα-
μήλωσε τὰ μάτια κι' ἄφησε νά κυλήσουν στὴ γῆ τὰ στερνά του δάκρυα.

Ἔκαμε νόημα μὲ τὸ χέρι σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγνάντευαν στὰ μάτια, σ' ἐκεί-
νους ποὺ κρέμονταν ἀπὸ τὰ χεῖλη του, νά τὸν ἀκολουθήσουν. Κίνησε μπροστὰ μὲ τὸ
σπαθί στό χέρι, τὸ μπουλουκάκι τὸ λαχταρισμένο καί τ' ἀνήμπορο στὴ μέση, τοὺς
συντρόφους στερνά καί ἀπὸ ρέμα σὲ ρέμα, σὰν τοῦ λόγγου τ' ἀγρίμια, καί νύχτα καί
μέρα περπατώντας ρίχτηκαν δῶθε στό Ἐηρόμερο. Ἐκεῖ σὲ κάτι χωργιουδάκια ἀπά-
νω στὰ βουνά, ἀπίθωσε τὸν κοσμάκη, ἀνάμεσα σ' ἄλλων χριστιανῶν τὰ σπίτια, σταυ-
ροφιλήθηκε μὲ τοὺς συντρόφους καί πῆρε καθένας τὸ δρόμο του.

Κίνησε μ' ὅσο τ' ἀπόμεινε κουράγιο γιὰ τὸ χωργιό. Ἔφτασε, πῶς ἔφτασε μὲ
καιρὸ καί μέρα μεσημέρι, συναντήθηκε μὲ χωργιανοὺς στό δρόμο, καλημέρισε, γνώ-
ρισε, μὰ δίχως κάνας νά τὸν γνωρίσει. Κάνας δὲν τὸν προσήφερε, ταίργιαζε πλειό-
τερο μὲ γέροντα διακονιάρη κι' ὀλοτέλα μὲ τὸ παληκάρι τὸ Νάκο τὸν Κολιό, ποὺ
ἐδῶ κι' ἔξῃ χρόνια ἔφυγε γιὰ τὸν πόλεμο ὄλο ζωὴ καί νειάτα.

Ἡ μάνα καί ἡ ἀδερφή, σὰν μπῆκε στό σπίτι, οὔτε τὸ καλωσῆρθες δὲν μπόρε-
σαν νά τοῦ εἰποῦν, κρύψανε μὲ τὸ μαντήλι τὰ μάτια καί κλάψανε. Κλάψανε μ' ἓνα
κλάμα βουβό, ποὺ πλιότερο σὲ λύπη ταίργιαζε, παραδὲ σὲ χαρά, καί ματασκάνιασε
ἐκεῖνος ἀγναντεύοντας τὸ τι βρῆκε καί συλλογοῦνταν τὸ τι ἄφησε, κι' ἀναστέναζε
κάμποσες βολές καί ξερόβηξε ἀκόμα πλιότερες.

Ἦρθαν μάνες στό σπίτι νά ρωτήσουν γιὰ τὰ παιδιὰ τους, ἦρθαν ἀδερφές νά
μάθουν γιὰ τ' ἀδέρφια τους καί μὲ τὸ Νάκο π' ἀντίκρουζαν, ἔβαναν μὲ τὸ νοῦ τους
καί φεύγανε κλαμένες.

Σὲ μέρες, ἦρθαν κι' ἄλλοι πεντ' ἔξῃ ὀχτῶ χωργιανοί, αὐτοὶ π' ἀπόζησαν, ὁ Κα-
λιαμάνης ποὺ τὸν παραγκόμιαζαν καί Γρίβα, ὁ Μήτσιο Καπετάνιος, ὁ Νίκο Κου-
τσούμπας, ὁ Γιάννη Καραμάνης, ὁ Γιῶργο Τσίγας, ὁ Χρίστο Τσίγας, ὁ Παληὰς καί
ὁ Ἐηντάρης. Κάνας δὲν δγιάφερνε, ὅλοι τους ἦταν πεθαμένοι κι' ἄταφοι, σημαδεμέ-
νοι ἀπὸ τίς λαβωματιές, μὲ τοῦ χαλασμοῦ τὴ λαχτάρα φωλιασμένη στὰ μάτια καί
στὴν καρδιά τὴν πίστη πῶς τὸ αἷμα καί τὰ δάκρυα ποὺ χύσανε, μὲ τοῦ Θεοῦ τὸ θέ-
λημα θὰ γίνουν πέλαγο νά πνίξουν τὸν ὀχτρό.

Και ματασίμασε λίγα προβατάκια ὁ Νάκος, ἄλλα ἀπὸ συγγενεῖς καὶ ἄλλα ἀπὸ φίλους καὶ παντρεύτηκε σὲ χρόνια καὶ ψευτογύρισε στὴ ζωῆ, μὰ ἐκείνη φαίνεται τὸν εἶχε γιὰ πάντα ἀπαρνηθεῖ.

Μὲ τὸν καιρὸ ὁ ξερόβηχας ὀπόφερε ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι ὄλο καὶ δυνάμωνε, ὄλο καὶ θέργιεβε, τὰ μάγουλα βαθοῦλωναν, τὸ κουράγιο ἔπαιρνε πίσω καὶ τὰ ποδάργια τρεμόδερναν ἀκόμα καὶ στὴν ἰσοτοπιά. Ἦ θέρμη λημέργιασε στὸ τυραγνισμένο κορμί κι' ἡ φλόγα κρυφόλουνε ὄση σάρκα ἄφησε ἀκόμα κολλημένη στὰ κόκκαλα ὁ πόλεμος.

Στερνὰ οἱ χωργιανοὶ τῆεipan χτικιὸ κι' ἀλάργεψαν λαχταρισμένοι. Ὅρμηνεψαν τοὺς σπιτίσιους νὰ τοῦ χωρίσουν τὰ σιγύργια, νὰ ξεμακρύνουν τὰ δυὸ του τὰ παιδόπουλα καὶ οἱ τρανοὶ, νὰ μὴν στέκουν ἀντίκρυ. Κι' ἀπέ, σὰν εἶδαν καὶ ἀπέιδαν πὼς ἡ ἀρρώστια γύριζε ὄλο καὶ στὸ χειρότερο τὸν πῆραν ἀγάλια-ἀγάλια καὶ τὸν πῆγαν καὶ τὸν ἀπίθωσαν ἐκεῖ πού δὲν εἶναι νὰ τὸ μολογᾷει ἄνθρωπος.

Ἐκεῖ κλεισμένος ὄλη μέρα στὴ φυλακὴ του, ἀγνάντευε τὶς κορφὲς ἀπὸ τὰ ἔλατα πού ἀναδεύονταν στ' ἀγέρα τὸ φύσημα, καὶ πότε ψηλότερα ἀκόμα ἀπ' τοὺς σταυραετοὺς καὶ τὰ ὄρνια πού γυρούφερναν στὸν ἴδιο οὐρανὸ ἀνεβαίνοντας πότε ὡς ἀπάνω στὰ σύννεφα καὶ πότε ὀρμώντας στῆ γῆ, ἔτσι γιὰ νὰ δείξουν παίζοντας τὴν ἀντρεία τους. Ἄγνάντευε καὶ συλλογοῦνταν κι' ἀνέβαινε κι' αὐτὸς μαζί τους καὶ κατέβαινε ἀντάμα στὶς στάνες καὶ στοὺς πιστικοὺς καὶ πότε στοῦ πολέμου καὶ τοῦ χαλαμοῦ τῆ μαύρη ὄρα. Πότε στὶς χαρὲς καὶ πότε στὶς πίκρες ὀπούηταν καὶ οἱ πλειότερες καὶ πού τοῦ ρήμαξαν τὴ ζωῆ, πρὶν ὁ ἔρμος προλάβει κι' αὐτὸς νὰ σταθεῖ σὰν ἄνθρωπος, πρὶν φτάσει νὰ γιοματίσει ἀπ' τοῦ ἰδρώτα του τὸ μαξούλι.

Ὅρα βράδῃ ἔβγαينه ἀπὸ τὸ τσαιραδάκι κι' ἀγάλια-ἀγάλια σέρνονταν ὡς παραπάνω στὸ ζέφωτο, ἔριχνε τὴν κάπα στὴ ρίζα τοῦ ζέρακα, ἔγερνε ἀπάνω καὶ σὰν γένονταν ἓνα μὲ τὸ σκοτάδι, ἄπλωνε τὸ χέρι κι' ἔφτανε τὸ καργιοφύλλι, τῶφερνε στὴν ἀγκαλιά, τὸ χάιδευε σὰν νῆηταν κάτι ζωντανὸ καὶ πότε τόφερνε κι' ὡς τὸ στόμα καὶ τὸ γλυκοφιλοῦσε, πότε τῶσφιγγε στ' ἀνήμπορα χέργια του σὰν τότε, καὶ κρυφοκουβέντιαζε μαζί του ὄρες. Στερνὰ τὸ ματαπίθωνε ἀγάλια-ἀγάλια στὴ μεργιά του κι' ἀλαφρωμένος ἀπὸ τὸν καῦμὸ καὶ τὴ θέρμη, ἄπλωνε τὸ χέρι ἀπ' τὴν ἄλλη μέργια καὶ τράβαγε ἀπ' τὸ μανικοκάπι τὴ τζαμάρα. Δὲν εἶχε ὁ ἔρμος δύναμη, ὄπως τότε, νὰ τὴ φουσκώσει καὶ σκάνιαζε γιὰτὶ τῶνοιωθε καλὰ πὼς κι' αὐτὴ μέρα μὲ τὴ μέρα τὸν ἄφηνε. Τὴν ἔφερνε ὡς τὸ στόμα κι' ἐκεῖ τὸ ἔρμο ζύλο, λὲς κ' εἶχε ἀπάνυ λογισμό, λὲς κ' εἶχε μέσα γνώση κι' ἀντάμα-ἀντάμα κλαίγανε τὰ ἔρμα του τὰ πάθια.

—Φέτος θὰ γένει πόλεμος,

θὰ γέν' ἀνταρτασία.

—Θὰ κλάψουν μάνες γιὰ παιδιὰ

καὶ ἀδερφὲς γι' ἀδέρφια.

Μιὰ τόπερνε βραχνά-βραχνά, μὲ τῆς τζαμάρας τὸ σκοπὸ καὶ πότε τὸ στόμα ματαζοῦσ' ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ σηκωμοῦ τὶς μέρες, κι' ἄδραζ' ἀγέρας τὸν ἀχὸ καὶ τὸν γυρούφερνε καὶ τὸν ἄπλωνε σὰν τῆς Ἄνοιξης τὴν καταχνιά σ' ὄλες τὶς ράχες γύρα κι' ἀκούγανε οἱ πιστικοὶ κι' ἀκούγαν οἱ βαλμάδες καὶ χαιρόνταν καὶ σκάνιαζαν στὴν ὄρα αὐτὴ τοῦ σκάρου.

Και πέρασε ἡ "Ανοιξη και πέρασαν και κείνες τοῦ Καλοκαιριοῦ οἱ μέρες κῆρ-
θε Χινόπωρος, και μιὰ μέρα, μιὰ μέρα μαύρη κι' ἄλαλη, πού ἡ νεροποντὴ ἔστησ' ἀ-
μάχη μὲ τῆς φύσης τὰ στοιχεῖα, μιὰ μέρα πού τὰ ἔλατα βογκοῦσαν τρομαγμένα στοῦ
βορριά τῆ φοβέρα, πού τὸ νεροχιονο χόρευε δαιμονισμένο στὰ ξάγναντα, μιὰ μέρα
πού τ' ἀγρίμια νηστικά οὔρλιαζαν στὶς τρύπες τους και ἡ καταχνιά θάμπωνε τὰ μά-
τια, λυπήθηκε ὁ Θεὸς τὸ δοῦλο του, θυμήθηκε ὡς φαίνεται τὶς τυράγιες και τὰ βά-
σανά του κι' ἔστειλε και τὸν σύμμασε.

Μιὰ ντουφεκιὰ ἀπὸ τ' ἄμοιρο καργιοφύλι, μιὰ ντουφεκιὰ ὀπόριξαν οἱ συντρό-
φοι, σήμανε τὸ κατέβασμα στὸν κάτω κόσμο. Μιὰ ντουφεκιὰ πού ἄχαζε και βρόντη-
σε σ' ὄλες τὶς ράχες τοῦ χωργιοῦ και πούηταν ἡ στερνὴ. Ἦταν καυμὸς τοῦ μακα-
ρίτη νὰ τὸ πάρει κοντὰ του τὸ καργιοφύλι. Μιὰ εὐχὴ ἀπὸ τὸ γέροντα παπᾶ τοῦ χωρ-
γιοῦ, πού μὴ λογαργιάζοντας τὴν κακοχειμωνιά και τὸ φουσατὸ τῆ δγιάβασε μὲ εὐ-
λάβεια και πόνο, λίγο λαδάκι, δάκρυα, ἀναστεναγμοί, λασπόνερο, χῶμα κι' ὄλα τε-
λειώσανε γιὰ τὸν καψοΝάκο.

Μὲ τὰ κεφάλια κρεμασμένα, κόνοντας τὸ σταυρὸ τους και σέροντας ἀπὸ τὸ
χέρι τ' ἄμοιρα ὀρφανά, ἀλάργεψαν ὅσοι βρέθηκαν στὴ στερνὴ τὴν ὥρα. Τὸ χωργιὸ
σκάνιασε κι' αὐτὸ, μὰ μέρα μὲ τὴ μέρα λησμώνησε. Τὸ σπίτι του τὸν θυμοῦνταν και
τὸν ἔκλαιγε. Τοὺς ἔλειπε σάν κίναγαν τὴν αὐγὴ γιὰ τὸ ψωμί, τοὺς ἔλειπε σάν μα-
ζώνονταν τὸ βράδου νὰ δειπνήσουν, ἔλειπε στὴ μάνα του, στὴ φαμελιά του και
σκάνιαζαν πού τοὺς τὸν πῆρε ὁ θεὸς παράκαιρα καταφρονεμένον κι' ἀγεροκόμητο.

Τὸν θυμοῦνταν ἡ γυναῖκα του και σκάνιαζε ἡ δόλια. Σκάνιαζε γιὰτὶ και πεθα-
μένο ἀκόμα τόσο καιρό, δὲν ἀξιώθηκε νὰ τοῦ ἀνάψει ἕνα κερὶ, νὰ πάει κι' αὐτὴ στὴν
ἐκκλησιὰ μιὰ χρονιὰρα μέρα ἕνα πιάτο συχώργιο γιὰ τὴν ψυχούλα του.

Ἡ ἔρμη ἡ φτώχεια φώλιασε στὸ κονάκι της κι' ὅσο νὰ κοινομήση τ' ἀλεύρι σώ-
νονταν τ' ἄλατι, και μὲ τὸ σῆμερα και μὲ τὸ αὔριο, και πουθενὰ νὰ διπλώσει γιὰ τὰ
ὀρφανά.

Και δγιάβηκε ὁ καιρὸς κι' ἤρθε ἡ ἄγια ὥρα και μισοστήθηκε τὸ Ἑλληνικὸ πέ-
ρα κεῖθε κατὰ τὰ εὐλογημένα χῶματα πού ἀγωνίστηκε ὁ Νάκος της και τόσα ἄλλα
παληκάργια και ἡ πατρίδα θυμήθηκε. Θυμήθηκε στὴν καλὴ της τὴν ὥρα τοὺς ἀγω-
νιστὲς και ἔστειλε χαρτὶ στὸ χωργιὸ και ματακαλοῦσε κάτω στὸ Μεσολόγγι ὅσα ἀ-
πὸ τὰ παληκάργια πού ἀγωνίστηκαν ἐκεῖ ἦταν ἀκόμα στὴ ζωὴ. Τὰ ματακαλοῦσε
νὰ κατέβουν νὰ τοὺς δώκει χωράφια ἀπὸ τὰ τσιφλίκια τῶν Μπέηδων, νὰ τοὺς δώ-
κει τόπο νὰ σπεύρουν, νὰ φᾶνε κι' αὐτοὶ ψωμάκι.

Σ' αὐτὸ τὸ κάλεσμα, κάνας ἀπ' τοὺς χωργιανοὺς δὲν κίνησε νὰ πάει. Σ' αὐτὸ
τὸ προσκλητήριο κάνας δὲν βρέθηκε παρών. Ἀπὸ ἕνας χάθησαν, ἄλλοι ἀπ' τὶς λα-
βωματιᾶς και τῆ θέρμη, ἄλλοι ἀπ' ἀνέχεια, δγιάβηκαν οἱ ψυχούλες παράκαιρα στὸν
ἄλλο κόσμο.

"Ὅμως, γιὰ τὸ Νάκο ἡ πατρίδα ἔκαμε και κάτι παραπάνω. Ἔστειλε κι' ἕνα
ξέχωρο χαρτὶ, ἕνα τρανὸ χαρτὶ μὲ πολλὰ και τρανὰ γράμματα ὀπόλεγε μέσα γιὰ
τοὺς ἀγῶνες και τῆ λεβεντιά του, γιὰ τῆ φροντίδα και τὴν ἀντρεωσύνη του, ἕνα χαρ-
τὶ πού τὸν χῶριζε και τὸν ἔβαζε πάνω ἀπ' τ' ἄλλα παληκάργια, ἕνα πολεμικὸ Δί-
πλωμα.

Τὸ πῆρε ἡ Νάκαινα καὶ θυμῆθηκε καὶ ἔνοιωσε μιὰ περηφάνεια γιὰ τὸν ἄνδρα της, γιὰ τὴ φαμελιά της. Τόδωκε καὶ στὰ παιδιὰ, τὸ πῆραν καὶ κεῖνα στὰ χερᾶκια τους καὶ χάρηκαν τὰ καῦμένα.

Χάρηκε ἡ καρδούλα τους ὅπουχαν κι' αὐτὰ κάποτε ἕναν τρανὸ πατέρα.

Τὸ φίλησαν ἐκεῖνο τὸ χαρτί ὅλοι μὲ τὴν ἀράδα στὸ σπίτι, ἡ βάρβα τὸ πέρασε κι' ἀπὸ τὰ κονίσματα κι' ἀπέ, τὸ σιγούρεψαν, τυλιγμένο μ' ἕνα μεσάλι, στὸ παρά-γκυ ἀπὸ τὴν κασέλα.

Πῆγε καὶ στὸ κοιμητήρι ἡ Νάκαινα τὴ ἄλλη μέρα καὶ ἀνάμεσα στὰ δάκρυα καὶ τὰ μοιρολόγια βρῆκε τὸ κουράγιο καὶ τοῦειπε τὸ τρανὸ χαμπέρι. Τοῦειπε πὼς ἡ πατρίδα κεῖθε πέρα λευτερώθηκε, ἦρθε χαρτί καὶ ἂν ἔχει κοντὰ του κι' ἄλλους χωρ-ργιανούς νὰ τοὺς φωνάζει ὄλους καὶ νὰ τοὺς τὸ μολογήσει, νὰ χαροῦνε οἱ ψυχοῦλες τους καὶ ν' ἀλαφρώσουν ἀπὸ τὸν καῦμὸ καὶ τὸν πόνο.

Στὶς φτωχοφαμελιᾶς τὸ κονάκι κάτι χαμογέλασε γιὰ κάμποσον καιρὸ. Φάντα-ξε ἀλαφρότερο στὴ μάνα τὸ μεροδούλι καὶ γλυκότερο τὸ ψωμί στὰ ὄρφανά. "Ὅλοι πίστεψαν πὼς κάτι καλὸ ἦρθε στὸ σπίτι καὶ τὸ ζέσταινε καὶ τὸ ἡμέρεψε καὶ τόκαμε τρανὸ σὰν τ' ἄλλα κι' ἀκόμα τρανύτερο, καὶ δγιάββαιναν οἱ μέρες μέσα σὲ κάποια ἀ-παντοχὴ. Μὰ σὰν χειμώνιασε καὶ ἡ βαρυχειμωνιά ἀμπάρωσε τὶς πόρτες, σὰν κίνη-σαν τὰ ρέματα καὶ τὰ κακὰ λαγκάδια, καὶ τὸ χωργιὸ σκεπάστηκε ἀπὸ τὰ χιόνια, τ' ἀλεύρι σῶθηκε καὶ τὰ παιδιὰ πείνασαν. Ἡ μάνα ἀπελπισμένη ἀνοιξε τὴν κασέλα, ἔβαλε στὸν κόρφο τὸ χαρτί καὶ δγιάββηκε τρέχοντας στὸ μαγαζί. Μὰ ποιὸς τάχαπραματευτῆς θάηταν ἐκεῖνος ποὺ θάδινε ἀλεύρι μὲ τέτοιο χαρτί;

Γυρίζοντας, μὲ τὴν τελευταία της ἀπαντοχὴ μαζωμένη κουβάρι στὰ χέργια, πῆρε τὸ δρόμο τῆς δγιακονιᾶς κι' ἀπὸ πόρτα σὲ πόρτα βρέθηκαν καὶ χριστιανοὶ ποὺ λυπήθηκαν καὶ τῆς ἀνοιξαν, ποὺ μοίρασαν τὴ χασιά τους μὲ τὰ ὄρφανά κι' ἔτσι τοὺς κατοπῆρε ἡ "Ἀνοιξη.

Τὸ Καλοκαίρι ματαστενεύτηκε ἡ φαμελιά καὶ τὸ ματαρώτησε ἡ Νάκαινα τὸ χαρ-τί. Τὸ ματάδειξε σ' ἕνα γυρολόγο ποὺ περιδγιάβαινε τοῦ χωργιοῦ τοὺς μαχαλάδες καὶ μάζωνε ἀσημικά, σπαθιά, παλιοκομποῦρες. Ἐκεῖνος τὸ κοίταξε καὶ γέλασε, δὲν τοῦ καλοφάνηκε ἡ πραγμάτεια καὶ τόδωκε πίσω, μὰ στὰ παρακάλια τῆς φτωχιᾶς τὸ κράτησε, τοῦρθε λέει κρῖμα, τόριξε στὸ σακί μὲ τ' ἄλλα τὰ παλιοσίδερα κι' ἔβγα-λε κι' ἔδωσε στὴ Νάκαινα κάτι δεκάρες.

Μ' αὐτὸν τὸν παρὰ ἡ Νάκαινα ἔκαμε τὸ χρέος της. Πῆρε κερὶ, ἀγόρασε καὶ τ' ἄλλα τὰ χρειαζόμενα καὶ τὸ δεκαπενταῦγουστο ἔφκιασε μοίρασμα. Πῆγε ἀπλάδα στὴν ἐκκλησιὰ γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ μακαρίτη καὶ γιὰ τὴ δόλια τὴν πεθερὰ ποὺ χρόνια-ζε κι' αὐτὴ ἐκεῖ τὸ καλοκαίρι. Γι' ἀλεύρι..... πάλι δὲν περίσσεψε τίποτα.

Γιατρὲ Μπολίβαρ*

KYPOY NAPBA

Γιατρὲ Μπολίβαρ, δὲν σᾶς γνώρισα ποτὲ
Καὶ πῶς νὰ σᾶς γνωρίσω; Ξένος ἔσεῖς, ντόπιος ἐγὼ
γιατρὸς ἔσεῖς γραφιάς ἐγώ. Μεγάλος σεῖς, μικρὸς ἐγώ.
Χαμένοι κι' οἱ δυὸ μας μέσ' τὶς συμφορές,
Χαμένοι μέσ' τὶς περιπέτειες τῶν ἱστορικῶν πατρίδων μας.

*

Γιατρὲ Μπολίβαρ, ἔρχομαι ἀπὸ χῶματα
ποῦ δὲν ξέρον νὰ τιμοῦν τοὺς ἥρωες τῆς εἰρήνης
ποῦ δὲν ξέρον νὰ τιμοῦν τοὺς ἥρωες τῆς ζωῆς.
Ὅμως ἐγὼ θὰ τιμήσω τὸν τίμο μόχθο σου,
τὰ μεγάλα, τὰ ὄραϊα κι' εὐγενικὰ αἰσθήματά σου.
Λὲ θὰ σ' ἀφήσω μεγάλε Σπανιόλε, στὴ λησμονιά,
γιατρὲ Μπολίβαρ, γιατρὲ καὶ βουλευτῆ
μὲ τὰ μεγάλα τὰ μουστάκια καὶ τὴ μεγάλη τὴν καρδιά.

*

Λὲν εἶναι οἱ «-ισμοὶ» κι' οἱ δανεισμοὶ
ἀλλ' οὔτε κι' οἱ ζογκλὲρ πολιτικοὶ
αὐτοὶ ποῦ θὰ μᾶς σώσουν ἀπὸ τὴ μιζέρια.
Μὰ μόνον ἄντρες σὺν κι' ἐσᾶς εὐγενικὲ Μπολίβαρ.
μὲ τὴ γενναία σας καρδιά καὶ τὰ μεγάλα σας αἰσθήματα
φιλόνητο, ἀλτρονιστῆ, μὲ τὴ χρυσή σας τὴν ψυχὴ
(ὦς χαρίεν ὅταν ἄνθρωπος ἄνθρωπος ἦ).

*

Ἐπὶ τὴν κάθομαι καὶ λέω; Τὶ ἱστορῶ;
ἀφοῦ δὲν γνωριστήκαμε ποτὲ ἐμεῖς οἱ δυὸ;
Λὲν γνωριστήκαμε... Κι' ὅμως θυμᾶμαι. Καὶ τότε πῶς θυμᾶμαι;
Πῶς θυμᾶμαι κἀτὶ παρὰ ξένα βράδνα
μισοσβυσμένη ἢ φωτιὰ στὸ παραγῶνι
ἔξω ἢ θύελλα, ἢ βροχὴ, ὁ βοριάς, ἢ μπόρα
καὶ σεῖς σκυμμένος στὰ χοντρά σας τὰ βιβλία
κάτω ἀπ' τὴ λάμπα καὶ τὶς ἀστραπὲς
νὰ κονταροχτυπιέστε ὅλη νύχτα μὲ τὸ θάνατο;

Και νὰ σᾶς βροίση ἡ Ἀδῆγὴ μὲ δακρυσμένα τὰ ἐκφραστικὰ σας μάτια
αὐτὰ ποῦ μὲ μιὰ μόνη τους ματιὰ σκοροπούσαν γιαιτριὰ
ὄταν τὸν βλέπατε νὰ σᾶς ἀρπάξει μέσ' ἀπὸ τὰ χέρια
τοὺς μικροὺς σας ἄρρωστους τῶν δώδεκα καὶ δεκαπέντε χρόνων;
Και νὰ σᾶς βροίση ἡ Ἀδῆγὴ μὲ γελαστὰ τὰ ὄραϊα σας μάτια
ὄταν τὸν διώχνατε κακὴν - κακῶς, σφιχτὰ κρατώντας
τοὺς μικροὺς ἢ τοὺς μεγάλους ἄρρωστους στὴν ἀγκαλιά σας
βάζοντας καὶ τὴν τελευταία δύναμη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματός σας;
Κι' ἀκόμη πῶς θυμᾶμαι τὴ θλίψη, τὴν τόση σας πίκρα
ὄταν δὲ μπορούσατε νὰ προσφέρεται τίποτ' ἄλλο
γιὰ τοὺς φτωχοὺς, τοὺς ταλαιπωρημένους τῆς ζωῆς
ἀφοῦ τὰ εἶχατε δώσει ὄλα, ὄλα πιά,
χωρὶς νὰ κρατήσετε τίποτε γιὰ τοὺς δικούς, γιὰ τὸν ἑαυτό σας,
ἐσεῖς ποῦ ἂν τὸ θέλατε
ὁ κόσμος ὄλος θάτανε δικός σας.
Φτωχότερος ἀπ' τοὺς φτωχοὺς σας, γιαιτρέ καὶ βουλευτὴ
μὲ τὰ μεγάλα τὰ μουστάκια καὶ τὴ μεγάλη τὴν καρδιά.
"Ὅμως ἀλήθεια, δὲν γνωριστήκαμε ποτέ; Καὶ τότε;
Τότε, τ' εἶναι οἱ λάμπες, τὰ χοντρά βιβλία, οἱ ἀστραπές
οἱ ἄρρωστοι, οἱ φτωχοί, ὁ θάνατος καὶ τὰ ξενύχτια;
νᾶναι ἀπλῶς τὸ δράμα ἢ τ' ὄνειρο ἑνὸς γραφιά
ποῦ ἀκόμα δὲν μπορεῖ νὰ ξεχωρίση
τὸ ὄνειρο ἀπ' τὴν πραγματικότητα
χαμένος μέσα στὰ δικά του τὰ ὄραματα
χαμένος μέσα στοὺς δικούς του κόσμους
χαμένος μεσ' τὶς ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς ψυχῆς του;
"Ὅμως κάθε φορὰ ποῦ τ' ὄνειρο
ἔτσι κι' ἀλλοιῶς μπλέκει μὲ τὴν πραγματικότητα,
κάθε φορὰ νοιώθει ἕνα κόμπο στὸ λαιμὸ
καὶ πλημμυρίζουν τὰ μάτια ἀπὸ δάκρυα,
ποῦ σμίγουν μὲ τὰ δάκρυα τῶν φίλων, τῶν φτωχῶν καὶ τῶν ἀρρώστων.
Αὐτῶν ποῦ σ' ἔχασαν γιὰ πάντα, ἀξέχαστε γιαιτρέ.
Αὐτῶν ποῦ θὰ σὲ θυμῶνται πάντα μεγάλη ἰδεαλιστὴ.
Αὐτῶν ποῦ θὰ σὲ κλαῖν' γιὰ πάντα, ὑπέροχε ἀνθρωπιστὴ
καὶ θὰ διαιωνίζον τὸ θροῦλο σου γιαιτρέ καὶ βουλευτὴ,
μὲ τὰ μεγάλα τὰ μουστάκια καὶ τὴν μεγάλη τὴν καρδιά.
—Δόξα καὶ τιμὴ στὸν τόπο ποῦ σὲ γέννησε'
ἀληθινὴ ἥρωα τῆς ζωῆς καὶ ἥρωα τῆς εἰρήνης.

* Ἴσπανὸς γιαιτρὸς καὶ βουλευτὴς. Μέγας φιλόανθρωπος. Χάθηκε μεσ' στὸ χάος τῆς ἐπαναστατημένης πατρίδας του.

ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΩΝ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑ ΤΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ 20 και 21 Σεπτεμβρίου 1980

Στις 20 και 21 Σεπτεμβρίου 1980 ο Σύλλογος «ΣΚΟΥΦΑΣ» τῆς Ἀρτας ὀργάνωσε στὴν Ἀρτα δὴμέρες ἐκδηλώσεις, μὲ ἀφορμὴ τὰ Ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντα τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς Ἀρτας Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ.

Τις ἐκδηλώσεις, ποὺ ἔγιναν σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα, παρακολούθησε ὄχι μόνον τὸ κοινὸ τῆς Ἀρτας, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄνθρωποι τῶν Γραμμάτων.

Ἀρκετὲς μέρες πρὶν ἀπ' τὴν 20 Σεπτεμβρίου 1980, διανεμήθηκαν στὰ μέλη τοῦ Συλλόγου προσκλήσεις καὶ στὸ κοινὸ ἀνακοινώσεις, ποὺ περιείχαν λεπτομερῶς τὸ πρόγραμμα τῶν γιορτῶν τῶν Ἀποκαλυπτηρίων. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρόγραμμα, περιείχαν καὶ τὴν παρακάτω σύντομη βιογραφία τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, τοῦ ἀποκαλουμένου Φωτιστῆ τῆς Ἀνατολῆς καὶ Προστάτη τῶν Ἀποδήμων:

«Κανένας σπουδαῖος Ἕλληνας δὲν ἀγνοήθηκε τόσο πολὺ ἀπὸ μᾶς, ὅσο ὁ εὐρυτάτης εὐρωπαϊκῆς μορφώσεως ἀγιορείτης ἐξ Ἀρτης μοναχὸς Μάξιμος ὁ Γραικός». Μ' αὐτὰ τὰ λόγια προλογίζει τὸ 700σέλιδο ἔργο του γιὰ τὸν Μάξιμο ὁ καθ. Παν/μίου Γρ. Παπαμιχαήλ. Ὁ Ν. Καζαντζάκης στὴν «Ἱστορία τῆς Ρωσ. λογοτεχνίας» καὶ ὁ Παν. Κανελλόπουλος στὴν «Ἱστορία Ἐδρ. Πνεύματος», ἔδωσαν στὸν Μάξιμο τὶς πραγματικὲς του διαστάσεις. Ὁ Κ. Σαρδελῆς καὶ ὁ Μ. Ἀλεξανδρόπουλος τοῦ ἀφιέρωσαν πολυσέλιδα βιβλία.

Στὴ Ρωσία πολλοὶ σοφοὶ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸν Μάξιμο ἀπὸ παλιά. Ὁ Ντενίσωφ, ὁ Γκόρσκι, ὁ Γκολουμπίνσκι, ὁ Ἰκόννικωφ κ.ἄ. Καὶ στὴν Ἐδρῶπη τελευταῖα ὁ Μπ. Σουλτσε, ὁ Φρ. Χέερ κ.ἄ. Ὁ Χέερ τοποθετεῖ τὸν Μάξιμο στὸ ὕψος τοῦ Λουθήρου.

Ὁ Μάξιμος (κατὰ κόσμον Μιχαὴλ Τριβώλης), γεννήθηκε στὴν Ἀρτα γύρω στὸ 1470. Ἡ οἰκογένειά του εἶχε ρίζες στὸ αὐτοκρατορικὸ περιβάλλον τῆς Πόλης. Ἐννέα χρονῶν πῆγε στὴν Κέρκυρα, ὅπου διδάχθηκε ἀπ' τὸν Ἰω. Μόσχο τὴ κλασικὴ παιδεία, ἰδιαίτερα τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία. Εἴκοσι δύο χρονῶν ἔφυγε γιὰ τὴν Ἰταλία, ὅπου ἔγινε μαθητῆς τοῦ Ἰανοῦ Λάσκαρι, θαυμαστῆς τοῦ τρομεροῦ Σαβοναρόλα, μαθητῆς τοῦ οὐμανιστῆ Κόντρο, φίλος τῶν ἐκδοτῶν Ἀλδου Μανούτιου καὶ Ζαχ. Καλλέργη. Ἐπεξέτεινε τὶς γνώσεις του

στις ρετιές ἐπιστῆμες. Τὸ 1502 - 4 βρέθηκε καλόγερος στὸ μοναστήρι τοῦ Σαβοναρόλα. Καὶ τὸ 1505 μπῆκε στὴ μονὴ Βατοπεδίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Τὸ 1516 μὲ ἐντολὴ τοῦ Πατριάρχη ἔφυγε γιὰ τὴ Μόσχα, γιὰ ν' ἀποδώσει στὴ σλαβονικὴ τὰ ἑλληνικὰ θρησκευτικὰ κείμενα. Ἡ μεγάλη ἠθικὴ μορφὴ του καὶ ἡ χριστιανικὴ συμπεριφορὰ του ἐπηρέασαν τὴ ζωὴ τῆς Ρωσίας γιὰ αἰῶνες. Διέσωσε τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ γνώρισε στοὺς Ρώσους τὴν ἑλληνικὴν κλασικὴν παιδείαν. Φυλακίστηκε ἐπὶ 23 χρόνια, ἀλλὰ κ' ἀπ' τὴ φυλακὴ ἐπηρέαζε τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν, ἀκόμα καὶ τὸν τσάρο, πάντα πρὸς τὸ καλὸν.

Πέθανε τὸ 1556 στὴ Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σεργίου. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ λαὸς τῆς Ρωσίας τὸν ἀνακήρυσαν Ἅγιο. Ὁ τάφος του, χρυσοποίκιλτος, εἶναι τόπος προσκυνήματος.

Τὰ κείμενά του, δεκάδες τόμοι, γίνονται ἀντικείμενο μελέτης ἀπὸ Ἑλληνες καὶ Εὐρωπαίους ἐπιστήμονες.

Σάββατο, 20 Σεπτεμβρίου 1980:

Στις 7 μμ. ἔγινε στὸ Μητροπολιτικὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῆς Ἄρτας (στὸν ὁποῖο, δεξιὰ στὸ τέμπλο ὑπάρχει καὶ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Μαξίμου) Μέγας Ἐσπερινός. Στὸν Ἐσπερινὸν παραβρέθηκαν ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Σεραφεῖμ, ὁ Μητροπολίτης Ἄρτης κ.κ. Ἰγνάτιος, ὁ Μητροπολίτης Πρεβέζης κ.κ. Μελέτιος, ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων κ.κ. Θεόκλητος, ὁ Μητροπολίτης Λιγυαλείας κ.κ. Ἀμβρόσιος, ὁ Μητροπολίτης Περιστερίου κ.κ. Χρυσόστομος, ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας καὶ Ἐξαρχος Ἀφρικῆς κ. Ἰβάν Ὁρλώφ, ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ἱ.Μ. Βατοπαυδίου Ἁγίου Ὁρους προηγούμενος κ. Κωνσταντῖνος, πολλοὶ ἀρχιμανδριῖτες καὶ ἱερεῖς καὶ πλῆθος κόσμου.

Μετὰ τὸν Ἐσπερινὸν τὸ Δ.Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» παρέθεσε δεῖπνο στοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ λοιποὺς καλεσμένους, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ὁποῖου ὁ Α' Ἀντιπρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» κ. Κωνσταντῖνος Βάγιας προσεφώνησε τὸν Ἀρχιεπίσκοπο, ὑπενθυμίζοντάς του τὶς σπουδὲς τοὺς στὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ τῆς Ἄρτας, τὴν ἀρχιερατεία του στὴν Ἄρτα καὶ τὴν ἀνάγκη ἐπανιδρύσεως τῆς Σχολῆς, καθὼς καὶ δωρεᾶς ἐκ μέρους τῆς Ἱ.Μ. Κάτω Παναγίας πέντε στρεμμάτων στὸν Προφήτη Ἡλία γιὰ τὴ δημιουργία Κέντρου Διασώσεως Παραδοσιακῶν Ἀντικειμένων κ.λ.π. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἀπάντησε μὲ ἀληθινὴ συγκίνηση γιὰ τὴν ἀναδρομὴ ποὺ ἔγινε καὶ ὑποσχέθηκε νὰ βοηθήσει γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν αἰτημάτων τοῦ Συλλόγου.

Κυριακὴ, 21 Σεπτεμβρίου 1980:

Ἀπὸ τὶς 7.30 π.μ. ἄρχισε στὸ Μητροπολιτικὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῆς Ἄρτας τὸ προγραμματισμένον Ἀρχιερατικὸν Συλλείτουργον. Παρα-

βρέθηκαν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ προαναφερθέντες Μητροπολίτες, οἱ ἀρχιμανδρίτες κ.κ. Μάξιμος Θεοχάρης, Ἰάκωβος Παχὺς, οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας καὶ τῆς Ι.Μ. Βατοπαιδίου, ὁ Νομάρχης Ἀρτης κ. Κωνστ. Γκκλέτσος, οἱ βουλευταὶ Ἀρτης κ.κ. Ἀθ. Κονταξῆς καὶ Ἀλέξανδρος Λιαροκάπης, ὁ Λήμαρχος Ἀρταίων κ. Ν. Σιμεντζῆς, ὁ Πρύτανης Παν/μίου Ἰωαννίνων κ. Καλλίστρατος, ὁ Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Βλάσιος Φειδᾶς, ὁ Ταξίαρχος κ. Θεόδωρος Τσάκαλος, ὁ Εἰσαγγελεὺς Ἀρτης κ. Νικ. Βένερης, ὁ Δ/τῆς Ὑγειονομικῆς Σχολῆς κ. Γεωργαρίου, ὁ Δ/τῆς Χωροφυλακῆς Ἀρτης κ. Γιαννακόπουλος, ὁ συγγραφεὺς κ. Κώστας Σαρδελῆς, ὁ συλλέκτης κ. Λάμπρος Κωστακιώτης, ὁ Πρόεδρος τῶν Ἀρτιῶν Θεσσαλονίκης κ. Κων. Τσιλιγιάννης, ὁ Γεν. Ἐπιθ. Σωματ. Ἀγωγῆς Μακεδονίας κ. Ἀρης Γαλανός, ὁ Γεν. Ἐπιθ. Σωμ. Ἀγωγῆς Ἠπείρου κ. Θεόδ. Μπιτσώλης, πολλοὶ προϊστάμενοι Ὑπηρεσιῶν, τὰ μέλη τοῦ Λ. Σ. τοῦ «Σκουφᾶ», πολλοὶ ἐκπρόσωποι Σωματείων καὶ Ὄργανισμῶν τῆς Ἀρτας καὶ πικρὸ πλῆθος κόσμου.

Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Μαξίμου μίλησε πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα ὁ Μητροπολίτης Ἀρτης κ.κ. Ἰγνάτιος.

Μετὰ τὸ Συλλεῖτουργο, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Ἀρχιερεῖς, οἱ ἐπίσημοι, οἱ καλεσμένοι καὶ πλῆθος κόσμου, ἐπ σέφθησαν στὴν Πνευματικὴ Στέγη τοῦ «Σκουφᾶ», τὴν Ἐκθεσὴ Τύπου τοῦ Ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ. Ἐκθέτης ἦταν ὁ συμπατριώτης μας συλλέκτης κ. Λάμπρος Κωστακιώτης, ποὺ ἐντυπωσίασε μὲ τὴν ποικιλία τῶν Ἑλληνικῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν τῶν ἐτῶν 1815-1940 ποὺ παρουσίασε καὶ ποὺ ἔδιναν στοὺς ἐπισκέπτες πλήρη εἰκόνα τοῦ ἀποδήμου ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν χαμένων πατρίδων.

Σὲ συνέχεια οἱ ἐπίσημοι ἀνέβηκαν στὰ γραφεῖα τοῦ Λ. Σ. τοῦ «Σκουφᾶ». Ἐκεῖ, ἐντελῶς αὐθόρμητα, χαιρέτησε τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο ὁ πρῶην Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» καὶ πρῶην Δήμαρχος Ἀρτης κ. Χρῆστος Γκίζας, ποὺ ἐξέφρασε μὲ λίγα θερμὰ λόγια τὴ χαρὰ καὶ τὴ συγκίνηση τῶν ἀρτιῶν γιατί ξαναεῖδαν ἀνάμεσά τους τὸν Ἀρχιεπίσκοπο, παλιὸ δεσπότη τῆς Ἀρτας, πλαισιωμένον ἀπὸ τόσοις Μητροπολίτες καὶ μάλιστα σὲ μιὰ τέτοια λαμπρῇ γιὰ τὴν Ἄρτα ἡμέρα.

Στις 12 τὸ μεσημέρι, ἔγιναν στὸν χῶρο ποὺ διαμορφώθηκε σὲ μικρὴ πλατεῖα (στὴν ἔξοδο τῆς πόλης, στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ καὶ λίγο πρὸ πέρα ἀπ' τὴν πλατεῖα Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως) τὰ Ἀποκαλυπτήρια τοῦ χάλκινου ἀνδριάντα τοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Ὁ ἀνδριάντας παριστάνει τὸν Μάξιμο καθιστό, νὰ διαβάζει βιβλίον. Τὰ ἀποκαλυπτήρια ἔκανε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ.κ. Σεραφεῖμ. Στὴν τελετῇ τῶν ἀποκαλυπτηρίων ἔκαναν χαιρετισμὸ ὁ προηγούμενος τῆς Ι.Μ. Βατοπαιδίου Ἁγίου Ὄρους κ. Κωνσταντῖνος (στὸ Βατοπαίδι εἶχε μονάσει ἐπὶ χρόνια ὁ Μάξιμος) καὶ ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας καὶ Ἐξαρχος Ἀφρικῆς κ. Ἰβάν Ὁρλώφ (ἀπόγονος τῆς ἱστορικῆς οἰκογενείας τῶν Ὁρλώφ). Τὴν ὁμιλίαν τοῦ κ. Ὁρλώφ ποὺ

ἔγινε ρωσιστί, μετέφραζε ὁ Μητροπολίτης Πρεβέζης κ.κ. Μελέτιος.

Μετὰ τοὺς χαιρετισμούς, μίλησε ὁ Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Βλάσιος Φειδᾶς (ἡ ὁμιλία του δημοσιεύεται στὶς σελ. 306 κ.π. αὐτοῦ τοῦ τεύχους).

Στὰ ἀποκαλυπτήρια παραβρέθηκε πλῆθος κόσμου ποὺ χειροκρότησε μὲ ἐνθουσιασμό τὸν Μακαριώτατο.

Στῆ 1 μ.μ. παρατέθηκε στὸ «Ξενία» ἀπὸ τὸ Δ.Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» τὸ ἐπίσημο γεῦμα. Παρόντες ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Ἀρχιερεῖς, οἱ λοιποὶ ἐπίσημοι καὶ καλεσμένοι ποὺ προαναφέραμε, καθὼς καὶ οἱ Πρόεδροι τῶν Σωματείων - Ὄργανισμῶν ποὺ ἐνίσχυσαν τὸν «Σκουφᾶ» οἰκονομικὰ γιὰ νὰ φέροι σὲ πέρας τὸ ἔργο, κ.κ. Εὐστρ. Πατσαλιᾶς (Δικηγορικοῦ), Στέφανος Δεβέκος (Ἐμπορ. Ἐπιμελητηρίου) καὶ Κωνστ. Καζναφέρης (Ἐνώσεως Συνεταιρισμῶν). Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ γεύματος ὁ Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» κ. Γιάννης Τσουτσίσιος χαιρέτησε τὴν παρουσία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν καλεσμένων καὶ ἐξέθεσε μὲ συντομία τὸ ἱστορικὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνδριάντα. Ἀπάντησε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ποὺ τόνισε ὅτι ἀξίζουν πολλὰ συγχαρητήρια στὸν «Σκουφᾶ» γιὰ τὴν πρωτοβουλία του νὰ τιμῆσει μὲ ἀνδριάντα τὸν Μάξιμο Γραικὸ.

Μετὰ τὸ γεῦμα ὁ Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» προσέφερε στοὺς ξένους καλεσμένους διάφορα ἀναμνηστικὰ καὶ ἐκδόσεις τοῦ Συλλόγου.

Ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Ἁγίου Ὄρους κ. Κωνσταντῖνος παρέδωσε στὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ἄρτης κ.κ. Ἰγνάτιο μεγάλων διαστάσεων εἰκόνα, ποὺ παριστάνει τὴν Παναγία μαζὺ μὲ τὸν Ἅγιο Μάξιμο.

Μὲ τὰ Ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Μαξίμου ἀσχολήθηκαν ἐκτεταμένα πολλὲς ἐφημερίδες τῆς Ἀθήνας, τῆς Πάτρας, τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἄρτας.

Ὁ ἀνδριάντας τοῦ Μαξίμου Γραικοῦ εἶναι ἀπόκτημα γιὰ τὴν Ἄρτα. Καὶ τὸ ἔργο αὐτὸ χρωσιέται ὄχι μονάχα στὴν τολμηρὴ πρωτοβουλία τοῦ Δ.Σ. τοῦ «Σκουφᾶ», ἀλλὰ καὶ στὴ θετικὴ συμβολὴ τριῶν συμπατριωτῶν, χωρὶς τὴν ὁποία ἴσως δὲν θὰ ὀλοκληρωνόταν τὸ ἔργο ἢ δὲν θὰ ὀλοκληρωνόταν τόσο σύντομα καὶ τόσο οἰκονομικὰ. Γιὰ τὴν ἱστορία ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ, πὼς α) ὁ συμπατριώτης μας ἐκλεκτὸς γλύπτης κ. Στέλιος Τριάντης ἀνέλαβε τὴ φιλοτέχνηση τοῦ γύψινου προπλάσματος χωρὶς ἀμοιβή, ἀλλὰ μόνο μὲ τὴ δαπάνη τῶν ὀλικῶν καὶ ἐργατικῶν, β) ὁ συμπατριώτης μας στρατηγὸς ἐ.ἀ. κ. Ἰωάν. Κατσαδήμας, ὅταν ἦταν Ὑφυπουργὸς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ἔδωσε ἐντολὴ στὰ χυτήρια τοῦ Στρατοῦ, νὰ χαλκοχυτευθεῖ ἐκεῖ ὁ ἀνδριάντας τοῦ Μαξίμου, ἀντὶ πληρωμῆς μόνο τῆς ἀξίας τοῦ ἔλικου, γ) ὁ συμπατριώτης μας ταξίαρχος κ. Θεόδωρος Τσάκαλος, Διοικητὴς τότε τῶν χυτηρίων (301 Ἐργοστ. Βάσεως) ἔκανε κάθε τι τὸ δυνατὸ γιὰ τὴν γρήγορη, οἰκονομικὴ καὶ ἐπιμελημένῃ χύτευση. Φρόντισε ἐπὶ πλέον γιὰ τὴ χύτευση καλλιτεχνικῶν χάλκινων πινακίδων,

πὸ τοποθετήθηκαν τόσο στὸ βᾶθρο τοῦ χάλκινου ἀνδριάντα, ὅσο καὶ στὸ γύψινο πρόπλασμα. Κι' ἀκόμα φρόντισε γιὰ τὴ χύτευση δύο μικρῶν χάλκινων ἀντιγράφων τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Μαξίμου (ῥυθὸς 0,60) καὶ δύο μικρῶν χάλκινων ἀντιγράφων ἀνδριάντα τοῦ ἱδρυτῆ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας Νικολάου Σκουφᾶ (ῥυθὸς 0,50).

Τοὺς τρεῖς παραπάνω συμπατριῶτες τὸ Δ. Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» ἀνακήρυσσε ἐπίτιμα μέλη τοῦ Συλλόγου.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴ μεγάλη ἐπιτυχία τῶν γιορτῶν τῶν Ἀποκαλυπτηρίων συνέβαλαν ἡ Βυζαντινὴ Χορωδία καὶ ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς», καθὼς καὶ ὁ πρωτοψάλτης τοῦ Ἁγίου Δημητρίου κ. Ἰωαν. Ἰγνέσης μὲ τὴ διοργάνωση χορωδίας ἱεροψαλτῶν πὸν ἔβαλε τόσο στὸν Μ. Ἐσπερινό, ὅσο καὶ στὸ Συλλεΐτουργο. Στὴν τελετὴ τῶν Ἀποκαλυπτηρίων ἔβαλε ἡ Βυζαντινὴ Χορωδία τοῦ «Σκουφᾶ» μ' ἐπικεφαλῆς τὸν κ. Εὐάγγ. Πλακιά.

Τέλος πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἡ οὐσιαστικὴ συμβολὴ τῶν Ἀφῶν Βάγια καὶ τοῦ ἐργολάβου κ. Λημ. Πολύζου στὴ διαμόρφωση τοῦ χώρου ὅπου τοποθετήθηκε ὁ ἀνδριάντας.

Τὸν Σύλλογο «Σκουφᾶς» ἐνίσχυσαν οἰκονομικά, γιὰ νὰ φέρει σὲ πέρας τὸ ἔργο τῆς φιλοτεχνήσεως καὶ χυτεύσεως τοῦ ἀνδριάντα οἱ ἑξῆς:

1) Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ.κ. Σεραφεῖμ δρχ. 10.000, Μητροπολίτης Ἀττικῆς κ.κ. Λωρόθεος δρχ. 5.000.

2) Κοιότητες: Κομποτίου δρχ. 10.000, Κομμένου δρχ. 6.000, Καστανέας δρχ. 5.000, Ἁγίας Παρασκευῆς δρχ. 5.000, Κωστακιῶν δρχ. 5.000, Παχυκαλάμου δρχ. 3.000, Γριμπόβου δρχ. 3.000, Κτιστάδων δρχ. 2.000, Μηλιανῶν δρχ. 2.000, Μεγάρων δρχ. 2.000.

3) Σύλλογοι: Ἐνωσις Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν δρχ. 20.000, Δικηγορικὸς δρχ. 10.000, Ἐμπορικὸς δρχ. 8.000.

4) Διοικητικὸν Συμβούλιον «ΣΚΟΥΦΑ»: Κ. Βάγιας δρχ. 10.000, Βασ. Καρατσιώλης δρχ. 10.000, Ἰωάν. Τσοῦτσινος δρχ. 5.000, Γεώργιος Μανόπουλος δρχ. 5.000, Δημ. Παπαγιάννης δρχ. 4.000, Γεώργιος Καλύβας δρχ. 3.000, Δημ. Λάιτος δρχ. 3.000, Νικ. Καραβασίλης δρχ. 2.000, Εὐάγγ. Βάσσου - Παπακίτσου δρχ. 2.000, Κων. Ψαθᾶς δρχ. 2.000, Εὐστ. Τατσιόπουλος δρχ. 1.000, Κων. Τσιρογιάννης δρχ. 1.000, Χρῆστος Ζαρκαλῆς δρχ. 1.000

5) Μέλη καὶ φίλοι τοῦ «Σκουφᾶ»: Α. Νάτσικας 2.000, Μιχ. Σακκᾶς 2.000, Χαρ. Μανρωμάτης δρχ. 3.000, Ἄνδρον. Παπανικολάου 2.000, Γ. Γυνάκας 1.000, Βασ. Σίτας, 1.000, Νικ. Βαδιβούλης 1.000, Βασ. Ἀγραφιώτης 5.000. Τέλος 50.000 δρχ. προσέφερε τὸ περιοδικὸ «Σκουφᾶς».

Ἡ δαπάνη ἦταν: 1) 200.000 δρχ. ὑλικά καὶ συνεργεῖο κ. Τριάντη, 2) Ἀξία χαλκοῦ δρχ. 38.000. 3) Τιμ. βᾶθρο δρχ. 12.000, 4) Λιθεπένδυση δρχ. 15.000. Τὴ δαπάνη διαμορφώσεως τοῦ χώρου κατέβαλε ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς».

Στὴν μνήμην τοῦ Μάξιμου Γραικοῦ

(Ἀπόσπασμα)

ΤΖΕΝΗΣ ΠΑΠΑ-ΓΩΑΝΝΟΥ

.....
*Κοιμήσου τώρα ἡσυχος στὸ μνήμα Σου Γραικέ.
Μαρτύρησες στὶς φυλακές - Ὑπέρατα ἑθυσία!—
Οἱ ἄνθρωποι ποὺ θὰ περνοῦν θὰ νὰ μιλοῦν γιὰ Σὲ
κι' ἡ μνήμη Σου θὰ μένει μες στὶς δέλτους αἰωνία.*

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΣΚΟΥΦΑΣ»

Τὸ Δ.Σ. τοῦ Συλλόγου «ΣΚΟΥΦΑΣ» ἀποφάσισε νὰ γίνουν τέλος Φεβρουαρίου τοῦ 1981 τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου τοῦ Συλλόγου, πὸν θὰ στεγαστεῖ στὸ κτίριο πὸν δώρησε ὁ κ. Πέτρος Γαρουφαλιᾶς γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ.
Ἡ δημιουργία καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἱστορικοῦ μουσείου εἶναι ἡ σημαντικὴ συμμετοχὴ τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ» στὸν ἐορτασμὸ τῆς ἐπετείου τῶν 100 χρόνων ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας.

Στὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο θὰ τοποθετηθοῦν: Τὸ γύψινο πρόπλασμα τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ, χάλκινες προτομὲς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἡπείρου Πύρρου καὶ τοῦ Μητροπολίτη Ἁρτιῆς (κατόπιν Οὐγγροβλαχίας) Ἰγνατίου, μικροὶ μπρούτζινοι ἀνδριάντες τοῦ Μάξιμου Γραικοῦ καὶ τοῦ Νικολάου Σκουφᾶ, ἱστορικοὶ χάρτες καὶ ἱστορικὲς φωτογραφίες πὸν ἔχουν σχέση μετὰ τὴν ἱστορικὴ πορεία τῆς περιοχῆς, γκραβούρες, διάφοροι πίνακες ὀνομάτων καὶ προσωπικᾶ ἀντικείμενα ἱστορικῶν προσώπων, χειρόγραφο ἀρχαιολογικὸ ὕλινδ κ.λ.π.

Πρέπει συνεπῶς, κάθε ἀρτινὸς πὸν κρατᾶει στὰ χέρια του κάποιο ἀντικείμενο, εἴτε οἰκογενειακὸ εἴτε προσωπικὸ καὶ πὸν νομίζει πῶς ἔχει κάποια ἱστορικὴ ἀξία, νὰ τὸ προσφέρει στὸν «Σκουφᾶ» γιὰ νὰ πλουτίζεται σιγὰ-σιγὰ καὶ νὰ δολοκληρώνεται τὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο τοῦ τόπου μας.

Καὶ ἀσφαλῶς, μετὰ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων, θὰ ἐκτιμηθεῖ - ὅπως πρέπει - ἡ συμβολὴ τοῦ Συλλόγου «ΣΚΟΥΦΑΣ» στὴ διάσωση τῆς ἱστορικῆς μνήμης, τῆς τόσο ἀπαραίτητης στὴ σημερινὴ ἐποχῇ.

ΕΚΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

Μετὰ τὸ τεῦχος τοῦτο δολοκληρώνεται, ὁ ἕκτος τόμος τοῦ περιοδικοῦ μας. Μ' ὅλες τὶς κατὰ καιροὺς δυσκολίες, τὸ περιοδικὸ «Σκουφᾶς» κατάρφερε νὰ ζήσει 25 χρόνια καὶ νὰ κλείσει κι' ἕναν ἀκόμα τόμο του.

Οἱ φίλοι ἀναγνώστες καὶ συνδρομητῆς τοῦ περιοδικοῦ μας, θὰ πρέπει νὰ φροντίσουν νὰ δέσουν τὰ τεύχη τοῦ τόμου, ὥστε νὰ μὴ χαθοῦν. Θὰ εἶναι δυσχερῆτα ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια. Καὶ πολὺτιμα γιὰ τὰ παιδιά καὶ τὰ ἐγγόνια μας, πὸν θὰ θέλουν νὰ μάθουν τὴν ἱστορία τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας των.

Δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθεῖ ὅ,τι ἔγινε μετὰ τὰ Ἁρτινὰ καὶ Τζουμερλιώτικα Νέα», πὸν δὲν βρίσκονται παρὰ μονάχα στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη καὶ στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ «Σκουφᾶ». Οὔτε ὅ,τι ἔγινε μετὰ τὶς παλιὰς ἀρτινὲς ἐφημερίδες, πὸν δὲν ὑπάρχουν οὔτε στὰ χέρια τῶν ἐκδοτῶν, οὔτε τῶν παιδιῶν τους καὶ πὸν μόνον ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» διέσωσε τὶς ἐκδιδόμενες ἀπὸ τὸ 1928 καὶ δωθεῖ.

Πρέπει τὸ περιοδικὸ «Σκουφᾶς» νὰ ὑπάρχει, δεμένο σὲ τόμους, σ' ὅλες τὶς βιβλιοθήκες τῶν ἀρτινῶν πὸν ἀγαποῦν τὸν τόπο τους.

Ἀξίζουν πολλά συγχαρητήρια στους Ἀρτινούς τῆς Θεσσαλονίκης γιὰ τὴν ἀραία ἰδέα τους νὰ ἰδρῦσουν πολιτιστικὸ Σύλλογο στὴ μεγάλη πόλη τοῦ Βορρᾶ. Καὶ ἰδιαίτερα στὸν δικηγόρο κ. Τσιλιγιάννη πού εἶχε τὴν πρωτοβουλία καὶ κινήθηκε δραστήρια πρὸς κάθε κατεύθυνση.

Ἡ πρώτη ἐκδήλωση τοῦ «Πολιτιστικοῦ Συλλόγου Ἀρτινῶν Θεσσαλονίκης» ἔγινε στὶς 18-10-1980, στὸ Μακεδονία Παλλὰς. Ἕνα πλούσιο πρόγραμμα, δημιούργησε μιὰ θερμὴ συμπατριωτικὴ ἀτμόσφαιρα. Ἡ παιδικὴ χορωδία τῆς Ἁγίας Τριάδος Θεσ/κης τραγούδησε δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὸ «Γεφύρι τῆς Ἄρτας». Ἡθοποιοὶ τοῦ ΚΘΒΕ (ντυμένοι ἀνάλογες στολές), ἀπάγγειλαν κομμάτια σχετικὰ μὲ τὶς ἱστορικὲς περιόδους τῆς Ἄρτας. Τὸ Λύκειο Ἑλληνίδων Θεσ/κης καὶ τὸ χορευτικὸ συγκρότημα τῆς «Πειρωτικῆς Ἑστίας» Θεσ/κης χόρεψαν ἡπειρωτικὸς χορούς. Τέλος τραγούδησε ὁ Στ. Μπέλλος καὶ ἡ ὀρχήστρα ἔπαιξε ἑλαφρὰ τραγούδια γιὰ χορὸ.

Ἄ ἐλπίσουμε πὼς ὁ νέος Σύλλογος θὰ διατηρήσει στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν πατρίδα καὶ θὰ ὀργανώσει κι' ἄλλες ἐκδηλώσεις μὲ τὴν ἴδια πάντα ἐπιτυχία.

ΩΛΗΝ

Ἕνας ἐκλεκτὸς συμπατριώτης μας, ὁ φοιτητῆς κ. Ἡλίας Κ. Λάγιος, εἶναι ὁ ἐκδότης ἐνὸς καινούργιου διμηνιαίου λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ πού ἔχει τὸν τίτλο «Ὡλὴν».

Κυκλοφόρησαν κι' ὅλας δυὸ τεύχη του καὶ σημείωσαν ἐπιτυχία, ἀποσπώντας εὐνοϊκὲς κρίσεις. Εὐχόμεστε στὸν συμπατριώτη μας - πού μαθητῆς ἀκόμα ἔβγαλε τὴν πρώτη του ποιητικὴ συλλογὴ - νὰ προκόψει τὸ περιοδικὸ του καὶ νὰ-ναὶ σημαντικὴ ἢ συμβολὴ του στὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Ὅσο γιὰ τὸν τίτλο, Ὡλὴν ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς συνεργάτες καὶ φίλους τοῦ μυθικοῦ Ὁρφέα.

Π ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

Σωστὲς παρατηρήσεις ἔκανε ἡ ἐκλεκτὴ ἡθοποιὸς κ. Ἀσπασία Παπαθανασίου στὰ

«Νέα» (φ. 10720/27-8-1980) σχετικὰ μὲ τὴν πολιτιστικὴ ἀποκέντρωση. «Χωρὶς ὑποδομὴ παλεύει νὰ στηθεῖ ἡ πολιτιστικὴ ἀποκέντρωση στὴν ἐπαρχία. Οἱ ἄνθρωποι πού κρατοῦν τὶς λίγες πολιτιστικὲς ἐστίες καὶ ἀντιστέκονται στὶς τοπικὲς ἀντιδράσεις καὶ στὰ γνώριμα προβλήματα τῆς ἐπαρχίας, μᾶς λένε πὼς κουράστηκαν». Κι' ἀφοῦ ἐξιστορεῖ ἡ κ. Παπαθανασίου τὶς δυσκολίες πού συναντᾷ στὶς περιόδους τῆς, συνεχίζει: «Ὅμως, τὰ κόμματα ἀκολουθοῦν στραβὴ τακτικὴ στὸ πολιτιστικὸ θέμα. Ἄν ἕνας σύλλογος δὲν εἶναι ἀπόλυτα κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τοῦ κόμματος, οἱ ἐκδηλώσεις του σαμποτάρονται. Ὑπάρχει ἡ τάση ἀπὸ τὰ κόμματα νὰ «κατελάνουν» τοὺς πολιτιστικοὺς συλλόγους, γεγονός πού ἀπομακρύνει τὸν κόσμο. Οἱ σύλλογοι ἂν θέλουν νὰ ἐπιβιώσουν, πρέπει νὰ ἀπευθύνονται σ' ὅλους. Ἄετι καὶ ἄλλα πολλὰ ἢ κ. Παπαθανασίου. Ἀρχοῦμαστε στὰ παραπάνω, πού εἶναι τόσο χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴν κατάσταση πού ἐπικρατεῖ στὶς ἐπαρχίες καὶ πού ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητά. Ἦσως ὅμως, ἡ μπόρα νὰ πέρασει σύντομα. Ἄς τὸ ἐλπίσουμε..

.....ΚΑΙ Η ΒΛΑΧΟΚΟΙΤΑΤΟΥΡΑ

Ἕνας ἄλλος ἐκλεκτὸς ἡθοποιός, ὁ κ. Δ. Ποταμίτης (παίζει μὲ ἐπιτυχία τὸν «Ἄνθρωπο Ἐλέφαντα»), κάνει θλιβερὸς κι' αὐτὸς διαπιστώσεις γιὰ τὴν πολιτιστικὴ μας κίνηση. Κυριαρχία τῆς ...βλαχοκοιτουράς, βλέπει στὴν Ἑλλάδα. Χωρὶς νὰ μᾶς ἀναλύει τὸν ὄρο - τὸν ἐννοοῦμε ἄλλωστε περίπου - ἐπισημαίνει πὼς τὰ τελευταῖα χρόνια δὲν ἔγινε καμμιά σοβαρὴ προσπάθεια γιὰ μιὰ σωστὴ πολιτιστικὴ ἀναγέννηση, ἀφήσαμε κατὰ μέρος, ὅτι σ' ὅλο τὸν κόσμο θεωρεῖται κλασικὸ, ἀκόμα καὶ τὴν παλιὰ Ἑλληνικὴ παράδοση πού βγαίνει μέσα ἀπ' τὰ βάθη τῶν αἰώνων καὶ περιοριστήκαμε στὸ νὰ πιστεύουμε γιὰ «Κουλούρα», ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τοὺς ἄμειους προγόνους μας. Εἶναι μιὰ ἀποψη πού ἴσως ἴσως κρύβει πολλὲς ἀλήθειες.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΑΠΟΚΡΙΑΤΙΚΑ

Ὁ ὀδοντίατρος κ. Τάκης Βαφιᾶς, ἄλλοτε πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ», εἶχε δημοσιεύσει στὸ τεῦχος 50-51 τοῦ περιοδικοῦ μας μελέτη του μὲ τίτλο «Ἀποκριατικὰ τῆς καλιᾶς Ἄρτας». Καὶ ζη-

τοῦσε νὰ τοῦ στείλουν - ὅσοι Ουμοῦνται - παλιά ἀποκριάτικα στιχάκια πού τοῦ διέφυγαν.

Μᾶς γράφει λοιπόν πῶς τοῦ στείλανε τὰ ἑξῆς:

- «Ἐσὺ στὸ παραθύρι κι' ἐγὼ διαβαίνοντας, ρίξε μου τὸ μαντήλι, νὰ πάω παίζοντας»
- «Τέσσερα δὲ μὲ μέλει, μὰ τὴν Παναγιά, εἴμαστ' ἀποφασισμένα πεντ' ἔξ ὀχτῶ παιδιὰ».
- «Γῶρα σὰν ξεκινᾶμε, γιὰ ἄλλη γειτονιά, στὸν Πίσπερη νὰ πᾶμε, νὰ πάρουμε μπουγιά».
- «Πεντ' ἔξ ὀχτῶ μπαντίδοι ἀπ' τὴν ἀγιά Σοφιά, γανώσαν τοὺς Ὀβραίους στὴν κάτω γειτονιά».
- «Γ' ἄργα να σὰν βαστᾶμε νὰ πᾶμε στν' ἀγορά, οἱ τοῦρκοι μᾶς φοβᾶνται, δὲ βγάνουνε μιλά».
- «Ὅλες οἱ μαργαρίτες τὸ Μάη ἀνοίξουνε κι δλα τὰ κοριτσάκια τὸ Μάη στολίζονται»
- «Σὺ κοπέλλα μὲ τὰ ρούσα καὶ τὰ κατσαρὰ μαλλιά, σὺ μοῦ θλόωσες τὸ νοῦ μου σὺ μοῦ πῆρες τὰ μυαλά».
- «Σκάσι γιατρέ, ρέφι γιατρέ».

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗ- ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ

Πρὶν δέκα - δεκαπέντε χρόνια, κοντὰ στὸ φράγμα τοῦ Λούρου καὶ δίπλα στὴν ἐθνικὴ ὁδὸ Ἄρτας-Ἰωαννίνων, βρέθηκαν χιλιάδες προϊστορικά (πάλαιολιθικά) ἐργαλεῖα. Τότε ἡ Βρετανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τὰ συγκέντρωσε γιὰ μελέτη. Τὶ ἀπόγιναν; Τίποτε δὲν ξανακούστηκε γι' αὐτὰ. Καὶ ποῦς πρέπει νὰ ἐνδιαφερθεῖ; Μήπως ἡ Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Ἡπείρου;

Καὶ ρωτᾶμε: Ἐκανε τίποτε; Παρακολουθεῖ τὸ θέμα; Κι' ἂν πρόκειται αὐτὰ τὰ ἐργαλεῖα κάποτε νὰ ἐπιστρέφουν στὴν Ἑλλάδα, σὲ ποῖο μουσεῖο θὰ φιλαχτοῦν; Τὸ κοντινότερο εἶναι τῆς Ἄρτας. Καὶ σ' αὐτὸ ἀσφαλῶς πρέπει νὰ πάρουν τὴ θέση τους.

ΟΙ ΠΑΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΤΗΣ. κ. ΜΑΡΑΓΚΟΥ

Ἡ παλιά φίλη τοῦ «Σκουφᾶ» κ. Χαρίκλεια Μαραγκοῦ, μὲ γράμμα τῆς στὸ περιοδικὸ μας μεταξὺ ἄλλων, θυμίζει καὶ μερικές λεπτομέρειες ἀπ' τὴ ζωὴ τοῦ Συλλόγου «ΣΚΟΥΦΑΣ» στὰ 1914, ὅταν Πρόεδρος ἦταν ὁ γυμνασιάρχης Κωνστ. Μόραλης καὶ ἀρχιμουσικός ὁ Ἄποστ. Μονάντερος.

Μᾶς γράφει λοιπόν ἡ κ. Μαραγκοῦ, πῶς τότε, τὰ οικονομικὰ τοῦ Συλλόγου ἦταν τέτοια, ὥστε ἦταν ἀδύνατο νὰ δοθεῖ στοὺς ἄπορους μαθητὲς τῆς Φιλαρμονικῆς ὄχι μόνον μισθός, ἀλλ' οὔτε καὶ μιὰ συμβολικὴ ἐνίσχυση. Ἄλλ' ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶχαν μοναδικὸ στόχο τους τὴν «παραδοσολογίᾳ». Εἶχαν καὶ ἰδανικά καὶ ἔκαναν θυσίες γιὰ χάρη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἔτσι, ὁ ἀρχιμουσικός Μονάντερος, γιὰ νὰ διατηρήσει τὴ Φιλαρμονικὴ παρέδιδε μαθήματα κιθάρας, μαντολίνου, βιολιοῦ κλπ, σὲ παιδιὰ εὐπόρων καὶ τὶς εἰσπράξεις διέθετε ὡς φιλοδωρήματα πρὸς τοὺς ἄπορους μαθητὲς τῆς Φιλαρμονικῆς. Καὶ ἡ Φιλαρμονικὴ διασώθηκε.

Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἐνδιαφέρον μᾶς γράφει ἡ κ. Μαραγκοῦ: Πῶς ὁ Μονάντερος, πρὶν ἀρχίσει τὴν διδασκαλίαν μῦς ὑπερας, ἀφηγεῖτο στοὺς μαθητὲς, μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες, τὴν ὑπόθεση τῆς ὑπερας, ἔτσι, ὥστε οἱ μαθητὲς νὰ τὴν κατανοοῦν καὶ νάχουν καλλίτερη ἀπόδοση. Ἐπίσης ἀφηγεῖτο στοὺς μαθητὲς τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ κάθε μουσικοῦ ὄργανου.

Αὐτὰ ἀπὸ τὴν κ. Μαραγκοῦ. Τὴν εὐχαριστοῦμε πολὺ.

Π «ΟΧΡΙΔΑ» ΤΗΣ κ. ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ

Ἐπανεικδόθηκε σὲ δευτέρη ἐκδοση τὸ ταξιδιωτικὸ βιβλίον τῆς συμπατριώτισσάς μας κ. Εὐγ. Παπαϊωάννου - Διαμαντῆ «Ὀχρίδα, ἡ μαγευτικὴ χώρα μὲ τὶς οὐμαστές ἀρχαιότητες».

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ πῶς τὸ βιβλίον «Ὀχρίδα» βραβεύτηκε φέτος ἀπὸ τὴν Ἑνωσὴ Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν. Τὸ περιοδικὸ μας τὴν συγχαίρει θερμά.

Στό με άριθ. 51 τεύχος (Δεκέμβρης 80) Δελτίο τής «Ήπειρωτικής Έταιρείας» Ά-Οηνών, δημοσιεύεται έπιστολή του κ. Κωστοβα-σίη. Γράφει: «Ός γνωστόν ό τόπος γεννήσεως του Καραϊσκάκη είναι ή Σκουληκαριά τής Άρ-φης. Έν τούτοις ό Θεσσαλό τον έπολιτογράφη-σαν ώς γεννηθέντα εις τό Μαυρομάτι Καρδίσης. Χρέος πανηπειρωτικών είναι τό διάταγμα εκεί-νο νά καταργηθή».

Διαφωνεί όμως με την πρόταση ό σχολια-στής του Δελτίου. Γράφει: «Είναι πιά κοινώς παραδεκτό ότι ό Στρατάρχης γεννήθηκε σε μία σπηλιά στό Μαυρομάτι». Και συνεχίζει: «Άφού ό γεννήτορας είναι άγνωστος, θά μπορούσε νά ισχυριστέί κανείς, παρά την πτώση του μητρι-κού δικαίου, την από Σκουληκαριά καταγωγή του. Όμως αυτό θά προκαλούσε... ήπειρωτο-Θεσσαλικό πόλεμο!».

Όσο-ε ό σχολιαστής του Δελτίου άμφισβη-τεί και την καταγωγή του Καραϊσκάκη άπ' την Σκουληκαριά! Και άναφέρεται και στό μητρια-ρχικό δίκαιο! Άλλά γιατί πάει τόσο μακριά; Άν άνοιγε τόν ίσχύοντα Άστικό Κώδικα, θά έβλε-πε: "Άρθ. 1530 «τό έξώγαμον τέκνον έπέχει τά-ξιν γνήσιον έναντι τής μητρός και τών πρός μη-τρός συγγενών». Άρθ. 1531 «Τό έξώγαμον τέ-κνον λαμβάνει τό οικογενειακόν έπώνυμον τής μητρός».

Όσο για τόν τόπο γεννήσεως (άλήθεια, τί σχέση έχουν με τη Γερμανία τά παιδιά τών έλλή-νων που γεννήθηκαν εκεί ή τά παιδιά τών δι-πλωματών που γεννιούνται σε ξένες χώρες;), κα-λό θά ήταν πριν ό σχολιαστής προβεί σε έξαγω-γή συμπερασμάτων, νά ρίξει μιá ματιά στόν Πα-παρρηγόπουλο, στόν Ίουκεβίλλ, στην έπιγραφή τής Σαλαμίνας όπου τόν πρωτόβαψαν, στην προ-κήρυξη του γιου του (1854) και σ' άλλα σοβαρά στοιχεία που θά δημοσιεύσει σύντομα ό πρώην βουλευτής και συγγραφέας κ. Δημ. Καρατζένης.

Όχι, τό θέμα τής γεννήσεως του Καραϊ-σκάκη δέν έκλεισε, ούτε θά κλείσει, άν δέν δοθεί ή λύση σύμφωνα με τά έπίσημα παλιά στοιχεία (έγγραφα κλπ.) κι' όχι με τις άντιεπισημονικές θέσεις του Βλαχογιάννη, ό όποιος έχει περι πολ-λού μιá άφήγησή ενός Σκίπη κι' άποσιωπά την προκήρυξη του γιου του ήρωα. Και πόλεμος ά-σφαλώς δέν θά γίνει...

Στό ύπ' άριθ. 10807 φύλλο (9-12-1980) τής άθηναικής άπογευματινής εφημερίδας «Τά Νέα», δημοσιεύτηκε δίστολο σχόλιο για τό πε-ριοδικό μας, συνοδευόμενο με κλισέ που εικονί-ζει τό έξώφυλλο του τελευταίου τεύχους του. Τί-τλος του σχολίου: «Πρωτοπορεί ή Άρτα με θαυ-μάσια έκδοση από τόν «Σκουφά»».

Γράφουν λοιπόν τό «Νέα»: «Η Άρτα πρωτοπορεί στην έλληνική έπαρχία χάρη σε μιá ύψηλού επιπέδου έκδοση. Πρόκειται για τό τρι-μηνιαίο περιοδικό «Σκουφάς» που εκδίδει ό όμώ-νυμος λαμπρός Σύλλογος τής ήπειρωτικής πό-λης και άναφέρεται στην ιστορία άρχαιολογία λογοτεχνία, την παράδοση και γενικά την πνευ-ματική - πολιτιστική δραστηριότητα στην Άρ-τα, αλλά και όλόκληρης τής Ήπείρου. Καλαί-σθητη και έπιμελημένη από κάθε πλευρά ή έκδο-ση αυτή, που κυκλοφορεί 25 χρόνια κι' έχει βρα-βευτεί από την Άκαδημία Άθηνών τό 1975, με καλογραμμένα και ένδιαφέροντα κείμενα, που άποτελούν ένα συγκερασμό τής σημερινής πρα-γματικότητας με τά πιό έποικοδομητικά στοι-χεία τής τοπικής ιστορίας και παράδοσης. Μιά έκδοση που θά τή ζήλευαν πολλοί σύλλογοι και όργανισμοί που διαθέτουν πολύ περισσότερα τε-χνικά και οικονομικά μέσα. Και τά οικονομικά μέσα είναι πενιχρότατα. Μόνο δέ χάρη στη βοή-θεια δριμεμένων άτομων, ιδιαίτερα τών ξηνητεμέ-νων άρτινών, καταφέρνει νά κυκλοφορεί ή σπου-δαία αυτή έκδοση».

Και συνεχίζεται τό σχόλιο τών «Νέων» με παράθεση όλόκληρου του άρθρου του προηγου-μένου τεύχους μας και τών περιεχομένων του.

Τι νά προσθέσουμε έμεις; Εύχαριστούμε Οερά, γι' αυτή την πολύτιμη ήθικη ένίσχυση.

ΚΑΙ ΠΙ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ»

Για άλλη μιá φορά ή εφημερίδα «Μακεδο-νία» τής Θεσσαλονίκης (άρ. φ. 20419/25-10-1980) άσχολείται με τό περιοδικό μας. Γράφει: «Ό Σκουφάς είναι ένα αξιόλογο περιοδικό που άσχολείται άποκλειστικά με την προαγωγή κά-θε είδους γνώσης, κυρίως όμως ιστορίας, φιλο-σοφίας, λαογραφίας, πολλές δέ φορές λογοτε-χνίας και παράδοσης για την Άρτα και τούς Άρ-

τινούς. "Όμως, παρά τόν τοπικό χαρακτήρα, οί όρίζοντές του είναι μεγάλοι και τά κείμενα πού περιλαμβάνει είναι έκλεκτά. "Η ποιότητα φαίνεται ακόμη και από μιá άπλή παράθεση τών τίτλων, τών άρθρων και τών μονογραφιών του, πού έχουν θέση επιστημονικών πραγματειών ή λογοτεχνικών κειμένων. Είναι ό 25ος χρόνος πού εκδίδεται τό άξιόλογο αυτό περιοδικό, πού κυκλοφορεί κάθε εξάμηνο για νά φέρει στους άπανταχοú "Αρτινούς τόν παλμό και τή γεύση τής ζωής του τόπου τους. "Όλη ή ύλη πού προσφέρει διακρίνεται για τήν σοβαρότητα της και για τήν έκλεκτή της φύση".

Ευχαριστούμε τή «Μακεδονία» για τά τόσο ένθαρρυντικά της λόγια.

ΚΑΙ Ο «ΗΜΕΡΗΣΙΟΣ ΚΗΡΥΞ» ΤΩΝ ΙΑΤΡΩΝ

Στό με άριθ. 3229/1980 φύλλο της, ή έφημερίδα «Ημερήσιος Κήρυξ» τών Ιατρών δημοσιεύει κριτικό σημείωμα για τόν «Σκουφά». Γράφει ανάμεσα σ' άλλα: «Έξαιρετικά έπιμελημένο - όπως και κάθε προηγούμενο - τό τελευταίο τεύχος του «Σκουφά». "Έχει μιá έξαιρετικά ένδιαφέρουσα ύλη, τόσο λαογραφική, όσο και λογοτεχνική, πού δείχνει τό μέτρο τής προσφοράς τών πνευματικών ανθρώπων τής "Άρτας, στά Έλληνικά γράμματα. Κέντρο τής πνευματικής "Άρτας ό Σύλλογος «Σκουφάς», κράτησε και κρατάει άξια, τό βάρος τής πολιτιστικής ανάπτυξης του τόπου, από παλιά μέχρι σήμερα, πάντα ζωντανός, πάντα μαχητικός, πάντα πρωτοπόρος σε κάθε εκδήλωση, τόσο για τή συντήρηση τής παράδοσης, όσο και για τή συνέχιση τής πνευματικής - πολιτιστικής πορείας του τόπου».

Τέτοιες κρίσεις για τόν Σύλλογο «Σκουφάς» και για τό περιοδικό μας, δέν κολακεύουν, αλλά γεννάνε πρόσθετες υποχρεώσεις. Άς έλπissουμε πως τό μέλλον δέν θά διαψεύσει τις ευόωωνες προοπτικές.

Η «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ»

Όλοσέλιδο ρεπορτάζ από τις γιορτές τών Άποκαλυπτηρίων του άνδριάντα του Μαξίμου του Γραικού δημοσίευσε ή «Έκκλησιαστική Ά-

λήθεια» στό ύπ' άριθ. 96/1-10-1980 φύλλο της. Τό κείμενο - γραμμένο άπ' τόν συγγραφέα κ. Κώστα Σαρδελή - συνοδεύεται από φωτογραφίες κι' είχε τίτλο: «Π"Άρτα τίμησε τό μεγάλο της τέκνο Μάξιμο τόν Γραικό». Ευχαριστούμε τόσο τήν έφημερίδα, όσο και τόν συντάκτη του κειμένου.

Νεκρολογία

ΛΕΩΝΙΔΑΣ Γ. ΣΠΑΪΣ

Πέθανε στην Άθήνα και κηδεύτηκε τήν 11 Σεπτεμβρίου 1980 στόν Έγερ Νάο του Άγίου Διονυσίου του Άρεοπαγίτου και τάφηκε στό Βονεκροταφείο Άθηνών, ό συμπατριώτης μας στρατηγός, πρώην βουλευτής και ύπουργός Λεωνίδας Σπαής. Ό Λεων. Σπαής ήταν φίλος του Συλλόγου «Σκουφάς» (προσέφερε για τή βιβλιοθήκη του τήν Στρατιωτική και Ναυτική Έγναυλοπαίδεια) και συνεργάτης του περιοδικού μας 'Επιχέδιο εκφώνησε ό βουλευτής "Άρτης κ. Άλ. Λαροκάπης, πού μεταξύ άλλων είπε και τά εξής:

"Όστερα από μιá πολύμηνη έπώδυνη τιανομαχία με τό χάρο στά μαρμαρένια άλώνια, φυσιολογικά έγκαταλείπεις τά εγκόσμια. Ξεινήσεις από άγροτικό όρεινό «χαμόσπιτο» του Τετρακώμου τής "Άρτας κι' άνέβηκες πολύ ψηλά στό έλληνικό στερέωμα, στην πυραμίδα του δημοσίου βίου τών Έλλήνων. Στό διάβα τής ζωής σου, με τή σπάνια ευφύια, ευστροφία και όξυδέρκεια πού σε διέκρινε, έδωσες εξετάσεις και πέτυχες, για νά διακριθείς σαν άνθρωπος σαν στρατιωτικός, σαν δημόσιος, πολιτικός, δημοκρατικός άνδρας. Σάν άνθρωπος είχες καλωσύνη και ανθρωπιά. Συμπονούσες και έπασχες κι' έσύ για τό συνάνθρωπο. Για τόν αδύναμο και τόν κατατρεγμένο, πού ύπηρετούσες και έξυπηρετούσες με τόν τρόπο σου.

Σάν στρατιωτικός τιμητικά διακρίθηκες. Είχες γίνει στην έποχή σου, με τις άνδραγαθίες σου στά πεδία τών μαχών, ό νεώτερος ταγματάρχης του έλληνικού στρατού και με τήν έπιτελική σου μόρφωση έφτασες στά άνώτατα στρατιωτικά αξιώματα.

Είχες λεβεντιά, τόλμη, γενναιότητα και ικανότητες. Σάν στρατιώτης, πιστός στόν όρκο σου, είχες άφοσιωθεί στό ιδεώδες τής έποχής σου, στόν έθνικοαπελευθερωτικό άγώνα για τήν

λύτρωση τῶν ἀλύτρωτων ἀδελφῶν, στὸν ὀραματισμὸ τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, μὲ ἐπίλογο τῶν στρατιωτικῶν σου ἀγώνων, τῇ διάσωση τοῦ ξεριζωμένου ἐλληνισμοῦ καὶ τῆς τιμῆς τοῦ Ἑθνους.

Στὰ ἡπειρωτικὰ βουνά, στὸ Σαραντάπορο ὡς τὸ Κιλίκις, στὸ Σκρᾶ ὡς τῇ Χερσώνα, στὸ Τούλου - Μπουνάρ ὡς τὸ Σαγγάριο, ἔπαλε καὶ σκιρτοῦσε ἡ γενναία καὶ λεβέντικη καρδιά σου, ἂν καὶ πληγωμένη ἀπ' τὸ ἐνοσηνωμένο ἐχθρικό βλῆμα.

Σὰν πολιτικός, βουλευτὴς καὶ ὑπουργός, ἀσκήτευσες στὸ βωμὸ τῆς Ἰδέας, πλάι στὸν πατριώτη, στρατιώτη καὶ ἄνθρωπο, τὸν ἠλιοκαμμένο συνταγματάρχη τῶν εὐζώνων, τὸ Νικόλαο Πλαστήρα, τὸν μαῦρο καθαλλάρη. Κι' εἶχες τὴν ἀνυπερόβουλη ἔφραση νὰ ὑπηρετεῖς τὰ κοινά, τὸ κοινὸ συμφέρον. Οὐμᾶμαι ὅτι στὰ χρόνια πού ἡ Ἑλλάδα σκότανε τὴν Ἑλλάδα γιὰ ξένα συμφέροντα, ἔσωσες κόσμο μὲ τὶς τολμηρὲς κι' ἐπιδέξιες παρεμβάσεις σου.

Στρατηγὴ Λεωνίδα Σπαῆ, ἀποτελοῦσες χαρακτηριστικὸ παράδειγμα γιὰ μίμηση».

Ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς - στὸν ὁποῖο ὁ Λεων. Σπαῆς ἀφῆκε τὰ παράσημά του καὶ τὸ ξίφος του - κατέθεσε στὴ σωρὸ τοῦ δάφνινο στεφάνι. Καὶ συλλυπεῖται θερμὰ τοὺς συγγενεῖς του.

ΕΔΩΡΗΣΑΝ ΣΤΟΝ «ΣΚΟΥΦΑ»

—Ὁ κ. Γεωργίου Νικολάου, δημοτικὸς ὑπάλληλος, μιὰ πλήρη σειρὰ τῆς Σύγχρονης Ἐγκυκλοπαιδείας Ἑλευθερουδάκη (τόμοι 12, ἔκδ. Νίκα).

—Ὁ Ἀγαθοκλῆς Σαρδελῆς, λίγο πρὶν ἀπ' τὸ θάνατό του, μιὰ πλήρη σειρὰ τῆς Γενικῆς Κωδικοποιήσεως Νόμων (τόμοι 16) καὶ τρεῖς τόμους Κώδικος Νόμων (Ζαχαροπούλου).

—Ὁ κ. Ν. Εὐταξίας τὴν «Ἰταλία» τοῦ Κ. Ουράνη καὶ τοὺς «Παραγωγισμένους» τῆς Αττικής Νάκου.

—Ὁ κ. Τάκης Βαφιάς, δυὸ κωμωδίες τοῦ Δημ. Ψαθᾶ.

—Ὁ κ. Βασίλ. Μπανταλούκας μιὰ προθήκη ἀξίας 15χιλ. δρχ., γιὰ τὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο τοῦ «Σκουφᾶ».

—Οἱ κ.κ. Νικ. Καραβασίλης καὶ Γιάννης Τσουτσινος μιὰ προθήκη ἀξίας 7.500 δρχ., γιὰ τὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο τοῦ «Σκουφᾶ».

—Ἐταιρία ΒΙ-Κ-Η δρχ. 40.000 γιὰ κατασκευὴ ἐπιπλῶν τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου τοῦ «Σκουφᾶ».

—Ὁ κ. Δημήτριος Λάιος δρχ. 7.000 γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ.

—Ὁ κ. Κων. Βζίγιας δρχ. 7.000 γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ.

—Ὁ κ. Γεώργιος Μανόπουλος δρχ. 7.000 γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ.

—Ὁ κ. Κων/νος Κοτσαριδᾶς δρχ. 7.000 γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ.

—Ἡ κ. Εὐαγγελία Βάσσου-Παπακίτσου δρχ. 3.500 γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ.

—Ὁ κ. Κωνστ. Τσιρογιάννης δρχ. 2.000 γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ.

ΕΝΙΣΧΥΣΑΝ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΣ

—Ἱερὰ Μητρόπολις Ν. Σμύρνης δρχ. 1.000

—Κικὴ Λαμπρινοπούλου δρχ. 3.000

—Ἀλεξάνδρα Στάμου δρχ. 1.000

—Τάκης Κατσαούνης δρχ. 500

—Κωνσταντῖνος Σιώζιος δρχ. 1.000

—Ἑλλή Δημ. Εὐταξία δρχ. 2.000

—Δημήτριος Γκουζούλης δρχ. 1.000

—Δημήτριος Πάσσας δρχ. 500

—Ντῖνος Ἐπ. Κουβαρᾶς δρχ. 500

—Ἐμπαιδευτήρια ΚΩΣΤΕΑ-ΓΕΙΤΟΝΑ δρχ. 400

—Ἀχιλλέας Καλιακάτσος δρχ. 500

—Κωνσταντῖνος Διαμάντης δρχ. 1.000

—Νικόλαος Ἀλαχμανέτης δρχ. 500

—Δημοσθένης Χαβέλας δρχ. 500

—Λάμπρος Τατσιόπουλος δρχ. 500

—Θεοδώρα Μόραλη Παπαϊωάννου δρχ. 1000

—Α. Κ. Ξανθόπουλος δρχ. 500

—Φίλιππος Κολοβός δρχ. 500

—Γεωργίου Ἀγγέλης δρχ. 1000

—Εὐάγγ. Ζώγγος δρχ. 1000

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ

Ἔστειλαν στὸν «Σκουφᾶ»

—Ἡ κ. Χαρίκλεια Γερασ. Μαραγκοῦ δρχ. 5.000 εἰς μνήμην Χρήστου, Δημητρίου καὶ Ἀλεξάνδρας Παναβέλη καὶ Γερασίμου Μαραγκοῦ.

—Ὁ κ. Ντῖνος Ἐπ. Κουβαρᾶς δρχ. 2.000, εἰς μνήμην τῆς γιαιγιᾶς του Ἑλένης Δημ. Ρίζου.

—Ὁ κ. Θεοχάρης Σβώλος δρχ. 1.000 εἰς μνήμην Παρασκευῆς Σβώλου.

—Ὁ κ. Κωνσταντῖνος Κωστοβασίλης δρχ. 2.000 εἰς μνήμην τῆς θυγατρὸς του Γέννας, δικηγόρου, θανούσης εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας τῆς.

—Ὁ κ. Νίκος Εὐταξίας δρχ. 2.000, εἰς μνήμην

της αδελφής του Σοφίας Χρ. Ψεάρχου.

— Η κ. Κλειώ Θ. Χριστοδούλου δρχ. 4.000, εις μνήμην Μιλτιάδου και Άνας Μάνθα

— Ο κ. Κωνσταντίνος Τζουβάρας δρχ. 500, εις μνήμην του εκπαιδευτικού Νικολάου Παπαμικολάου.

— Ο κ. Τάκης Κατσαούνης δρχ. 1.000, εις μνήμην της αδελφής του Μαρ. Άλεξίου.

— Ο κ. Θανασάκης Ίωάν. Τόλης δρχ. 5.000 εις μνήμην της γιαγιάς του Εύλαμπίας Μ. Καρατσιώλη.

— Η κ. Άνθη Ίωάν. Παπαβασιλείου δρχ. 1500 εις μνήμην της αδελφής της Έλένης Σιωμοπούλου.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Άγαπητέ «Σκουφά»

Με τή συμπλήρωση τριάντα χρόνων από τὸ θάνατο τοῦ γατροῦ καὶ πολιτικοῦ Κωνσταντίνου Οικονομίδη (Άπρίλης τοῦ 50) μεγάλου προστάτη τῶν φτωχῶν καὶ τῶν ἀρρώστων καὶ δεκαπέντε ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς συζύγου του Άσπασίας Κ. Οικονομίδη, σοῦ στέλω στή μνήμη τους δέκα χιλιάδες δραχμές γιὰ ἐνίσχυση τοῦ περιοδικοῦ.

Με πολλή ἐκτίμηση γιὰ τὸ ἔργο σου

ΚΥΡΟΣ ΝΑΡΒΑΣ

«ΟΛΥΜΠΙΑΣ» - ΠΕΤΡΟΥ ΓΑΡΟΥΦΑΛΙΑ

ΑΘ.1980

Σημαντικὴ εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ κ. Πέτρου Γαρουφαλιά στή μελέτη τῆς ἀρχαίας ἡπειρωτικῆς ἱστορίας. Μετὰ τὶς τρεῖς ἐκδόσεις τοῦ κλασικοῦ πιά «Πύρρου» του καὶ τὴν ἐξαιρετικὴ ἀγ-

γλικὴ ἐκδοση, κυκλοφόρησε φέτος ἓνα ἄλλο ἱστορικὸ βιβλίο του, τὴν «Ὀλυμπιάδα».

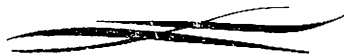
Ὅσοι ἀγαποῦν τὴν ἡπειρωτικὴ ἱστορία, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ ἐκτιμῆσουν γι' ἄλλη μιὰ φορὰ τὴν βαθύτητα ἐπιστημονικὴ καὶ πλούσια ἀπὸ βιβλιογραφικὴ πλευρὰ νέα ἔργασια τοῦ συγγραφέα.

Ὅλη ἡ ζωὴ, ἡ ἱστορία καὶ ὁ ρόλος τῆς Ὀλυμπιάδας στὰ κρίσιμα γιὰ τὸν ἑλληνισμὸ ἐκεῖνα χρόνια, προβάλλουν ἀνάγλυφα μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου. Ἡ παιδικὴ τῆς ἡλικία (βάσει τῶν λίγων στοιχείων ποὺ διασώθηκαν), ἡ μύησή τῆς στὰ μυστήρια τῆς Σαμοθράκης, οἱ πολιτικὲς προεκτάσεις τοῦ γάμου τῆς μετὰ τὸ Φίλιππο, ὁ ἀγῶνας τῆς νὰ ἐπιβάλει τὸν Ἀλέξανδρο ὡς διάδοχο κα' ὕστερα ὡς βασιλιά, οἱ προσπάθειες τῆς στὸ προσκήνιο καὶ στὰ παρασκήνια - μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλέξανδρου - νὰ διασώσει τὸ ὄρονο στὰ χέρια τῶν ἀπογόνων τοῦ γιοῦ τῆς, καὶ τέλος τὸ τραγικὸ, ἀλλ' ἀξιοπρεπὲς τέλος τῆς, ὅλα αὐτὰ προσφέρονται στὸν ἀναγνώστη μετὰ κάθε λεπτομέρεια ἀλλὰ καὶ μετὰ σαφήνεια καὶ γλαφυρότητα. Ἔτσι, ὥστε, ὅταν ὁ ἀναγνώστης κλείνει τὸ βιβλίο, αἰσθάνεται ἔν-ονη μιὰ πίκρα γιὰ τὶς ἀτυχες στιγμές τοῦ ἑλληνισμοῦ, ποὺ ὀφείλονται κυρίως σὲ ἔργα τῶν ἰδίων τῶν ἐλλήνων.

Ἡ «Ὀλυμπιάς», ἔργο βασιτισμένο στὴν ἑλληνικὴ, ἀλλὰ καὶ τὴν παγκόσμια βιβλιογραφία, παρουσιάζει γενικὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ εἶναι ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον γιὰ μᾶς τοὺς ἡπειρώτες, γιὰτὶ φωτίζει σκοτεινὲς πτυχὲς τῆς ἱστορίας μας καὶ μάλιστα τῆς κρίσιμης ἐποχῆς ποὺ προηγήθηκε τοῦ Πύρρου.

Ὁ «πανδαμάτωρ» χρόνος ἀσφαλῶς θ' ἀποδείξει ὅτι τὸ ἔργο τοῦ συγγραφέα θ' ἀντέξει καὶ θὰ πάρει ἐξέχουσα θέση στὴν παγκόσμια ἱστορικὴ βιβλιογραφία.

Γ. ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΣ

Πολιτιστικές Έκδηλώσεις

- Στις 20 και 21 Σεπτεμβρίου 1980 οργανώθηκαν απ' τόν Μ. Φ. Σύλλογο «ΣΚΟΥΦΑΣ» έορταστικές έκδηλώσεις με την ευκαιρία τών 'Αποκαλυπτηρίων τού άνδριάντα τού Μαξίμου τού Γραικού (λεπτομέρειες στις σελίδες 358-353 τούτου τού τεύχους).
- Στις 27 'Οκτωβρίου 1980 ό Μ. Φ. Σύλλογος «Σκουφάς» σέ συνεργασία με τά Σχολεία Μέσης 'Εκπαιδύσεως τής 'Αρτας όργάνωσαν στήν Πνευματική Στέγη τού «Σκουφά» έκδήλωση για τόν έορτασμό τής 28ης 'Οκτωβρίου.
- 'Η Χορωδία Βυζαντ. Μουσικής τού Συλλόγου «Σκουφάς» έψαλε τά «τῆ Σικέπη Σου Πιζροθένε», «τῆ 'Υπερμάχη» και τραγούδησε τά «Στῆς Κλεισούρας τά βουνά», «τ' έχεις καημένε πλάτανε», «συννέφιασε ό Παρνασσός», «στήν κεντισμένη σου ποδιά μωρ' βλάχα», «μικρή βλαχούλα». 'Π καθηγήτρια δ. 'Αρετή Κασελούρη μίλησε με θέμα «οί ήρωες στά τραγούδια τών έλλήνων». Και τά χορευτικά συγκροτήματα χόρεψαν τήν Κωστήλάτα, Τσακόνικο (Α' Γυμνασίου), Καλαματιανό, Φουσούνι (Β' Λυκείου), 'Αντικριστό, Κοφτό (Γ' Λυκείου).
- 'Από 27 'Οκτωβρίου μέχρι 5 Νοεμβρίου 1980 στήν Πνευμ. Στέγη τού «Σκουφά» όργανώθηκε 'Εκθεση 'Ερασιτεχνικής Καλλιτεχνικής Φωτογραφίας. 'Εκθέτης ό κ. Μάριος Κασανώνης.
- Στις 23 Νοεμβρίου 1980 ό ΜΦ. Σύλλογος «Σκουφάς» και τό 'Εθνικό 'Ιδρυμα, όργάνωσαν στήν Πνευμ. Στέγη τού «Σκουφά» Δημόσια Συζήτηση, με θέμα: Ποιότητα ζωής. 'Τό περιβάλλον και ό άνθρωπος». 'Ομιλητές οι : κ. 'Αλ. 'Ερσελμαν - Νικηφοράκη, Κοινωνιολόγος, κ. Ρ. Παπαδοπούλου, 'Αρχιτέκτων, κ. Χρ. Παύλου, 'Υδρολόγος - Γεωλόγος, κ. Πρ. Παυλόπουλος, δρ. Νομικής. Στή συζήτηση έλαβαν μέρος πολλοί εκ τών άμορατών.
- 'Από 22 Νοεμβρίου μέχρι 30 Νοεμβρίου 1980, ή Νομαρχία τής 'Αρτας όργάνωσε «Εβδομάδα Πορτοκαλιού». Στις 22/11 έγιναν τά έγκαίνια Γεωργικής 'Εκθέσεως. Στις 23/11

έγιναν άγώνες δεξιοτεχνίας τρακτέρ και έγκαίνια Συσκευαστηρίου 'Ενώσ. Γ. Συν/σιμών 'Αρτας - Φιλιππιάδας. Στις 24/11 έγινε κινηματογραφική προβολή στήν Κοινότητα Νεοχωρίου. Στις 25/11 έγινε κινηματογραφική προβολή στήν αίθουσα τού «Σκουφά». Στις 26/11 έγινε στήν αίθουσα τού «Σκουφά» διάλεξη «'Τό Πορτοκάλι στήν ΕΟΚ». Στις 27/11 έγινε στήν αίθουσα τού «Σκουφά», διάλεξη με θέμα «'Π θεραπευτική άξία τού πορτοκαλιού». Στις 28/11 έγινε στήν Κοινότητα Κωστακίων διάλεξη με θέμα «'Αντιπαγετική προστασία» και κινηματογραφική προβολή. Στις 29/11 έγινε στό «Ξενία» χοροεσπερίδα απ' τούς Γεωπόνους Δημ. 'Υπαλλήλους. Και τέλος στις 30/11 έγιναν άγώνες και τραγούδησε ή Χορωδία Δημोट. Τραγουδιού τού «Σκουφά».

Έ λ ά β α μ ε

ΒΙΒΛΙΑ

- ΤΑΚΗ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ: 'Ο ποιητής Γ. Σεφέρης, Γιάννινα 1979
- ΔΗΜ. ΚΑΡΑΤΖΕΝΙ: 'Η πρός 'Ηπειρον έκστρατεία τό 1822 και ή μάχη τού Πέτα, 'Αθ. 1980.
- ΑΘΑΝ. ΤΣΕΚΟΥΡΑ: 'Αναμνήσεις από τού 98ου ύψώματος, 'Αθ. 1979
- ΑΠΟΣΤ. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ: Συμβολή στήν νεώτερη ιστορία τής περιοχής Δωδώνης, 'Ιωαν. 1980
- ΧΡ. ΓΙΩΤΣΟΠΟΥΛΟΥ: Μελέτη για τήν όβολογιστική όργάνωση τής χωροταξίας στήν 'Πεπερο, Πάτραι 1980.
- ΒΑΓΓΕΛΗ ΔΙΑΠΗ: 'Αρβανίτικος γάμος, 'Αθ. 1980.

- ΚΩΣΤΑ ΣΑΡΔΕΛΗ: 'Αναλυτική βιβλιογραφία Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ, 'Αθ. 1974
- ΔΗΜ. ΡΙΖΟΥ: Αἱ κατὰ τὸ Εὐρωπ. Κοινот. Δίκαιον συμβάσεις Δημοσίου Δικαίου, Θεσ/κη, 1980.
- ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΠΕΝΗ: Χρειάζεται σήμερα ἡ πίστις; 'Αθ. 1979.
- ΜΑΞΙΜΟΥ ΘΕΟΧΑΡΗ: 'Απὸ τὸν Ἱερὸν Ἄμβωνα, Ἄρτα 1979.
- ΙΩΑΝ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ: Περὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Schultze κριτικὴν ἐξέτασιν τοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, Θεσ/κη 1966.
- ΜΙΝΑ ΑΛΕΞΙΑΔΗ: ἹΠπειρωτικὰ χειρόγραφα Λαογραφίας, Ἰωάν. 1980, Βιβλιοκρισίες, Γιάνν. 1980, Ἐθιμικοὶ Ἐκκλησ. Πλειστηριασμοί, Ἰωάν. 1977.
- ΔΑΜΠΡΟΥ ΤΑΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ: Νικόλαος Σκουφᾶς, Ἰωάν. 1980.
- Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ.: Ὑφαντὰ ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία, 'Αθ. 1980.
- ΠΕΛΟΠ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ: Ἐλαφότοπος Ζαγορίου, 'Αθ. 1979.
- ΕΚΔ. «ΕΥΘΥΝΗΣ»: 28 Ὀκτωβρίου 1940, 'Αθ. 1980.
- ΦΩΤ. ΟΙΚΟΜΟΜΟΥ: Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Σεραφεῖμ, 'Αθ. 1980.
- ΑΓΓ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ: Ἡ ἀλήθεια διὰ τὰς ἐκτρώσεις, 'Αθ. 1980.
- ΚΩΣΤΑ ΛΑΖΑΡΙΔΗ: Ἀπὸ τὰ λαογραφικὰ Κουκουλίου Ζαγορίου, Γιάνν. 1980.
- ΧΡΥΣ. ΤΣΟΥΒΑΡΑ - ΣΟΥΛΗ καὶ ΔΜ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ - ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Βιβλιογραφία γιὰ τὴν ἹΠπειρο (1969-1979), Προῖστορία - Κλασ. Ἀρχαιότητες, Ἰωάν. 1980.
- ΜΙΝΑ ΑΛΕΞΙΟΥ: Βιβλιογραφία γιὰ τὴν ἹΠπειρο (Λαογραφία), Ἰωάν. 1980.
- ΑΛΕΞ. Σ. ΤΣΟΥΚΑΝΕΛΗ: Χαρ. Κατσι-

- μῆτρος, πρόμαχος τῆς ἹΠπειρου, 'Αθ. 1978.
- ΙΩΑΝ. Β. ΜΕΝΟΥΝΟΥ: Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ Διδασχῆς, 'Αθ. 1979.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- ἹΠπειρωτικὴ Ἑταιρεία, τ.χ. 48-49, 50/80
- Σκιάθος, τ.χ. 18/80
- ἹΠπειρωτικὴ Ἑστία, τ.χ. 340-341, 342-243/80
- ἹΠπειρος (τῆς ἹΠπειρ. Ἑστίας Θεσ/κης), Α' τ.χ. 1, 2, Β' τ.χ. 1, 2.
- Σύγχρονη Σκέψη, φ. 48, 49, 50/80.
- Διάλογος, 31/80
- Χρονικὰ (Κ. Ἰσρ. Συμβ.) τ.χ. 31, 33, 34/80.
- Μικρὰ ἀγων. φύλλα, ἀρ. 15/80
- Ἐλεύθερο Πνεῦμα, τ.χ. 37/80
- Πρόσοπος, τ.χ. Αὐγ., Ὀκτ., Νοεμβρ. 80
- Ἐπιθ. Ἐθν. Ἀμύνης, τ.χ. 18/80
- Δελτίον Οἴκον - Στατιστικῆς, τ.χ. 3-4/80
- Κομπῶτι, φ. 20, 23, 24/80
- Ἄραχος φ. 22, 23, 33, 34/80
- Τζουμερκιώτικα Νέα, φ. 21, 22, 23, 24/80.
- ἹΠπειρωτικὰ Νέα, 25, 29-30/80
- Πανηπειρωτικὴ, φ. 32-33, 34, 35, 36/80
- Νέα τοῦ Πέτα, φ. 20, 21, 22/80
- Βουργαρέλι, φ. 20, 21/80
- Ἡ Ἀγναντα Ἄρτας, φ. 33, 34, 35/80
- Ἀθάμας, φ. 4
- Ἡ Θεοδωρία, φ. 11, 12, 13/80
- ἹΠ φωνὴ τοῦ χωριοῦ, φ. 14/80
- Ἡ Ροδαυγὴ, φ. 5/80
- Ὁ Ραμπαγᾶς, φ. 11 (54), 12 (55)
- Ἐκθ. Πεπραγμ. Χωρ/κῆς 1978-79
- Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς Ἑλλάδος τοῦ 1979
- Στατιστικὴ Δημ. Οἰκονομ. ΕΣΥΕ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΣΤ' ΤΟΜΟΥ

ΚΥΡΙΑ ΑΡΘΡΑ

Γιὰ μιὰ σωστή πολιτιστική πορεία	σ.	3
Νὰ διασωθεῖ τὸ Γεφύρι τῆς Ἄρτας	σ.	75
Ἀνοικοδόμησις καὶ Ἀρχαιολογία	σ.	153
Ἡ συμπαράστασις τῶν ἑξενιτεμένων Ἀρτινῶν	σ.	233
Σύλλογος «Σκουφᾶς» 85 χρόνια - Περιοδικὸ «Σκουφᾶς» 25 χρόνια	σ.	305

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ - ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

Ἐπισημ. ἀποστολὴ τῆς Ἄρτας (Δ. Κωστακιάτῃ)	σ.	16
Ἐτυμολ. παρατηρήσεις στὸ τοπωνύμιον «Ἄρτα» (Γιάν. Τσοῦτσινου)	σ.	20, 124
Βίος τῆς ὁσίας Θεοδώρας τῆς Ἄρτας ὑπὸ Ἰὸβ	σ.	49
Ἀνθιμος Ἀργυρόπουλος, ὁ ἀγωνιστὴς ἀπ' τὰ Θεοδώριανα (Φ. Κολοβοῦ)	σ.	80
Οἱ τελευταῖαι στιγμὲς τοῦ Γ. Καραϊσκάκη (Δ. Κωστακιάτῃ)	σ.	84
Πολεμικὰ γεγονότα τοῦ 1824 (Δημ. Καρατζένη)	σ.	99, 170
Νικόλαος Σκουφᾶς, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Φιλικῆς (Δ. Τατσιόπουλου)	σ.	110
Ἐπίγονος ὁ Ἀμβρακιώτης (Γ. Μ. Καρατσιώλη)	σ.	134
Ἡ λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς στὴν Ἀμβρακία (Χρυσ. Τζουβάρα - Σούλη)	σ.	154
Ἐπισημ. ἀποστολὴ τῆς Ἄρτας (Φιλ. Κολοβοῦ)	σ.	166
Ἐπισημ. ἀποστολὴ τῆς Ἄρτας (Φιλ. Κολοβοῦ)	σ.	208
Ἀμπρακία καὶ Ἀραχθὸς, δυὸ ὁμόγονες λέξεις (Γιάν. Τσοῦτσινου)	σ.	211
Ἡ ἐπιδημία πανώλης στὴν Ἄρτα τοῦ 1816 (Γ. Μ. Καρατσιώλη)	σ.	234
Ἡ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης στὴν Ἀμβρακία (Χρυσ. Τζουβάρα - Σούλη)	σ.	250
Ἐπισημ. ἀποστολὴ τῆς Ἄρτας (Γ. Μ. Καρατσιώλη)	σ.	267
Καὶ πάλι τὸ τοπωνύμιον «Ἄρτα» (Γ. Κ. Οἰκονομίδη)	σ.	284
Μάξιμος ὁ Γραικὸς (Βλασ. Φειδᾶ)	σ.	306
Ἡ λατρεία τῆς Διώνης, Ἐστίας, Θέμιδος στὴν Ἀμβρακία (Χρ. Τζουβάρα-Σούλη)	σ.	317
Διπλωματικὰ ἐπεισόδια στὴν Ἄρτα, τὸ 1815 (Ν. Β. Ἀλιβέρτη)	σ.	335
Ἐπισημ. ἀποστολὴ τῆς Ἄρτας (Γιάν. Τσοῦτσινου)	σ.	338

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐπισημ. ἀποστολὴ τῆς Ἄρτας (Μ. Εὐλιὰδου-μετ. Ἡλ. Καρανίκα)	σ.	5
Οἱ ἑπτὰ Δυνάμεις (ἀρτινὸ λαϊκὸ θέατρο)	σ.	30
Ἀποκριάτικα τῆς παλιᾶς Ἄρτας (Γ. Βαφιᾶ)	σ.	88
Μιὰ ἀρτινὴ ἀποκριάτικη μελωδία (Δ. Σελᾶκη)	σ.	97
Μιὰ ἀρτινὴ παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας (Π. Λακκιώτῃ)	σ.	114
Ἐπισημ. ἀποστολὴ τῆς Ἄρτας (Φιλ. Κολοβοῦ)	σ.	137
Τὸ Καλημέρι (Δ. Τατσιόπουλου)	σ.	177
Πανηγύρι τὸ 15αῦγουστο στὰ Θεοδώριανα (Π. Σκουτέλα)	σ.	217
Γύρω ἀπὸ ἓνα ἡπειρωτικὸ παραμῦθον (Χρυσ. Ζιτσαίας)	σ.	275

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ—ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Ἐπισημ. ἀποστολὴ τῆς Ἄρτας (Γ. Βασταρούχα)	σ.	25
--	----	----

Ὁ καφές (Ν. Εὐταξία)	σ.	33
Ἄπ' τῆς νύχτας τὰ καιώματα (Ν. Καραβασίλη)	σ.	37
Τὰ χειροκροτήματα (Χ. Μαυρομάτη)	σ.	41
Σχολεῖα καὶ Παιδεία στὴν Ἄρτα στὶς ἀρχές τοῦ αἰώνα μας (Ν. Εὐταξία)	σ.	104
Περίπατος στὴν παλιὰ Ἄρτα (Γ. Βασταρούχα)	σ.	117
Στὴ Βάβω (Ν. Καραβασίλη)	σ.	121
Τὰ καφέ - Ἄμάν στὴν Ἄρτα (Ν. Εὐταξία)	σ.	180
Δημοτικὲς ἐκλογές στὴν Ἄρτα τοῦ 1883 (Στρ. Πατσαλιᾶ)	σ.	187
Ὁ κύρ - Θανάσης, ὁ Τζώνης (Γ. Βασταρούχα)	σ.	191
Ἡ τσόχα καὶ τὰ ραφτικά (Ν. Καραβασίλη)	σ.	195
Παραμονές καὶ πρώτες μέρες τοῦ πολέμου τοῦ 1912 (Λ. Σπαῆ)	σ.	203
Ὁ Leake στὴν Ἄρτα τοῦ 1805 (μετ. Λ. Τσάπαλη)	σ.	258
Μεγαλοβδομαδιάτικα (Ν. Εὐταξία)	σ.	278
Τὸ στόλισμα τοῦ Ἐπιτάφιου (Π. Ἐξάρχου)	σ.	282
Ὁ Κωδωνοκρούστης (Κ. Χ. Κωστοβασίλη)	σ.	291
Ἀναμνήσεις ἄπ' τὸν πόλεμο τοῦ 1912-13 (Κ. Τζουβάρα)	σ.	292
Ἐκατὸ χρόνια ἄπ' τὴν προσάρτηση τῆς Ἄρτας (Φ. Κολοβοῦ)	σ.	322
Ἡ ἐμφάνιση ἐνὸς κομήτη τις μέρες τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἄρτας (Ν. Β. Ἀλιβέρτη.....)	σ.	326
Τὸ ἀγαλμα τοῦ τσολιᾶ στὴν Ἄρτα (Ν. Εὐταξία)	σ.	327
Ὅταν τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας ἦταν σύνορο (Λ. Βλάχου)	σ.	333
Ἡ τελευταία ἀπαντοχὴ (Ν. Καραβασίλη)	σ.	344

ΠΟΙΗΣΗ

Ὁδὸς Τίποτε (Ἡλ. Λάγιου)	σ.	24
Εἰσόνα (Ἄπ. Συγκούνα)	σ.	29
Μονόλογος (Ἄρ. Τσιλιγιάννη)	σ.	36
Τοῦ Γεφυριοῦ (Θεοδ. Παπαϊωάννου - Μόραλη)	σ.	40
Ποίηση, Γυμνὴ Μουσικὴ (Κ. Μαργώνη)	σ.	43
Ὁδὸς δακρύων (Γ. Οἰκονομίδη)	σ.	44
Πολὺ πρὶν (Στ. Ντόμαλη)	σ.	44
Τὸ ἀερόστατο τοῦ Παχώμη (Γ. Βηλαρᾶ)	σ.	45
Ἦ σιὰ (Ἄγγ. Κουτσογιάννη)	σ.	48
Πῶς θῆθελα (Τζ. Παπαϊωάννου)	σ.	58
Μικρὸ ταξίδι (Ἄπ. Συγκούνα)	σ.	98
Στοχασμὸς γιὰ κεῖνον (Ἄγγ. Κουτσογιάννη)	σ.	116
Ἄστερίσκοι (Ἡλ. Λάγιου)	σ.	123
Φυγὴ (Κύρου Νάρβα)	σ.	135
Ἀρμπαρόριζα στὴ γλάστρα (Θ. Παπαϊωάννου - Μόραλη)	σ.	136
Χαρισέ μου τὸν Αὔγουστο (Ἄρ. Τσιλιγιάννη)	σ.	136
Ἦταν μικρὴ (Λ. Σελτσιώτη)	σ.	141
Ἀντιθετικά (Γιάν. Δάλλα)	σ.	165
Ἄστερίσκοι (Ἡλ. Λάγιου)	σ.	179
Δικαίωση (Ν. Μούλια)	σ.	186
Πλήξη (Baudelaire, μετ. Κ. Διαμάντη)	σ.	199
Ξεκούραση (Θ. Παπαϊωάννου - Μόραλη)	σ.	200
Τὸ δέντρο τὸ πικρὸ (Γρ. Βαφιᾶ)	σ.	202

Πεζότογτα ('Απ. Συγκούνα)	σ.	207
Ναζαίοι (Νώντα Ρακόπουλου)	σ.	216
Χαμόγελα ('Αρ. Τσιλιγιάννη)	σ.	218
'Ινδές (Εύγ. Παπαϊωάννου - Διαμαντή)	σ.	219
Νοσταλγία (Α. Σελτσιώτη)	σ.	219
'Αφιέρωμα ('Απ. Συγκούνα)	σ.	262
Τέρμα, Θύματα (Ούγκο Ρεάλε, μετ. Φ. Δέλφης)	σ.	277
Μή φεύγεις ('Αρ. Τσιλιγιάννη)	σ.	281
Οίον τε χρυσίμαλλον (Σαπφούς, μετ. 'Πλ. Λάγιου)	σ.	283
Συμπληρωματικοί (Πάζ, μετ. 'Πλ. Λάγιου)	σ.	283
Τοπονημεία ('Ηλία Λάγιου)	σ.	311
'Ενέδρα ('Απ. Συγκούνα)	σ.	325
Οί πικρές ρίζες (Σ. Ντόμαλη)	σ.	325
'Η πάνω άριστερή γωνιά (Χ. Μαυρομάτη)	σ.	332
Τά Τζουμέρα (Κ. Κωστοβασίλη)	σ.	343
Γιατρέ Μπολίβαρ (Κύρου Νάρβα)	σ.	351
Στή μνήμη του Μαξίμου Γραϊκού (Τζ. Παπαϊωάννου)	σ.	358

ΔΙΠΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

'Η Διαμαντούλα	σ.	169
Οί τρείς άίτοι	σ.	176
'Ο καμακιάρης	σ.	190
Τῆς άγάπης	σ.	198
Θρήνος κόρης για τον καλό της	σ.	266
'Η ξενιτειά	σ.	274
Τάμα	σ.	274
'Ο περιβολάρης	σ.	337

ΔΙΑΦΟΡΑ ΘΕΜΑΤΑ

Τό άερόστατο του Παχώμη (Σατυρ. ποίημα του Βηλαρά)	σ.	45
'Εγγραφα του ρωσικού 'Υποπροξενείου "Αρτας	σ.	59
'Ο ζωγράφος Γιάννης Μόραλης	σ.	64
'Η Φιφία Μυλωνά - Βασιλείου	σ.	142
'Ενα ενδιαφέρον έγγραφο του 1897	σ.	201
'Η οικογένεια Κομπότη - Ρέα Τσιμπιδάρου - Φτέρη	σ.	220
'Η έθνική μας κληρονομιά και οί παραδοσ. οίκοιμοι (Μ. Σακκά)	σ.	263
'Απολυτίκιον-Μεγαλυνάριον Μαξίμου Γραϊκού (Γερ. Μικραγιαννανίτου)	σ.	290
Οί γιορτές των άποκαλυπτ. του άνδριάντα του Μαξίμου Γραϊκού	σ.	353-8

ΚΡΙΤΙΚΗ

«Γώγος Μπακόλας», «'Η "Αρτα στον άγώνα του 21» του Δημ. Καρατζένη (γράφει ό Γιάν. Τσουτσινος)	σ.	69
«Τό φάντασμα του "Αουσβιτς» του Χαρ. Πέτσκου (γράφει ό Β. Κέσκος)	σ.	70
«Δίπλα στον άντρα μου» τῆς Ρέας Φτέρη (γράφει ό Π. Γλέζος)	σ.	146

«Όχιρίδα» τῆς Τζ. Παπαϊωάννου (γράφει ὁ Εὐάγγ. Ρόζος)	σ.	146
«Λόγιοι τῆς Ἡπείρου» τοῦ Βασ. Κραυίτη (γράφει ὁ Π. Γλέζος)	σ.	226
«69 ποιήματα ἀγάπης» τῆς Ἄννας Δερέκα (γράφει ἡ Ἐρμ. Φωτιάδου)	σ.	226
«Κοσμάς ὁ Αἰτωλός» τοῦ Κώστα Σαρδελιῆ (γράφει ὁ Σπ. Ἀλεξίου)	σ.	298
«Σάρλ Μπωντλαίρ» τῆς Μαρίας Ἀρκαδίου (γράφει ὁ Φ. Παπαθανασόπουλος)	σ.	299
«Ἱστορικά καὶ Λαογραφικά τῆς Ἄρτας» τοῦ Λ. Κασελούρη (γράφει ὁ Τ. Μενδρακός)	σ.	299
«Ὀλυμπιάς» τοῦ Π. Γαρουφαλῆ (γράφει ὁ Γιάν. Τσουτσίνος)	σ.	365

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ

Ἄναστάσιος Ὀρλάνδος (γράφει ὁ Ξεν. Κοτσαρίδας)	σ.	224
Σόλων Ἰ. Κοτσαρίδας (γράφει ἡ σύνταξη)	σ.	297
Λεωνίδας Σπαῆς (γράφει ἡ σύνταξη)	σ.	363

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ (Ἔργα ἐκτὸς κειμένου)

Γιάννη Μόραλη Συνάντηση Α - Πανσέληνος Α	σ.	2
Γ. Σταθόπουλου Πουλιὰ (λάδι)	σ.	74
Στ. Τριάντη Μάξιμος Γραικός (γαλλικός)	σ.	152
Ἡλ. Καρανίκα Ὁ ἔρκος τῶν φιλικῶν (λάδι)	σ.	232
Ἄν. Ὀρλάνδου Παλιὰ Ἄρτα - Συνοικία Ἄγ. Βασιλείου (σκίτσο)	σ.	304

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Ἀλιβέρτης Νίκος, Βασταρούχας Σπ. Γεώργιος, Βαφιᾶς Γρηγ., Βαφιᾶς Τάκης, Βλάχος Λεωνίδας, Δάλλας Γιάννης, Δέλφης Φοῖβος, Διαμάντης Κωνσταντῖνος, Eliade Μ, Ἐξαρχος Παῦλος, - Εὐταξίας Νίκος, Ζιτσαία Χρυσάνθη, Καραβασίλης Νίκος, Καρανίκας Ἰπλίας, Καρατζένης Δημήτριος, Καρατσιώλης Γεώργιος, Κολοβός Φίλιππος, Κουτσογιάννη Ἀγγελική, Κωστακιώτης Λάμπρος, Κωστοβασίλης Κωνσταντῖνος, Κώτσος Ἰωάννης, Λάγιος Ἡλίας, Λακκιώτης Παναγιώτης, Μαργώνης Κώστας, Μαυρομάτης Χάρης, Μούλιας Νίκος, Νάρβας Κῆρος, Ντόμαλης Στ, Οἰκονομίδης Γεώργιος, Παπαϊωάννου - Μόραλη Θεοδώρα, Παπαϊωάννου Τζένη, Πατσαλιᾶς Στροῦτος, Ρακόπουλος Νώντας, Σελάκης Δημ., Σελτσιώτης Λέων, Σκουτέλας Πέτρος, Σπαῆς Λεωνίδας, Συγκούνας Ἀποστόλης, Τατσιόπουλος Λάμπρος, Τζουβάρα - Σούλη Χρυσούλα, Τζουβάρας Κώστας, Τσάπαλης Λάμπρος, Τσιλιγιάννης Ἀριστείδης, Ἰσουτσίνος Γιάννης, Φειδᾶς Βλάσιος.